SIRIUS

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

broj 82 cijena 40 d

Murray Leinster:

ROBOTI UBOJICE

i druge najljepše sf pripovijetke

Franz Kafka:
U KAŽNJENIČKOJ KOLONIJI

SIRIUS broj 82

travanj 1983

●SAVJET REDAKCIJE: Josip Adaković. dr. Vladimir Antić, Ljudevit Bauer, Nenad Brixy, dr. Adolf Dragičević (predsjedavajući), inž. Vesna Gazdag, Igor Golik, Mari-ja Jurela, Borivoj Jurković, Želimir Koščević, Nada Šo-ljan, Ismet Voljevica, Ana Župan-Benderr.

● GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: Borivoj Jurković.

● SIRIUS – biblioteka znanstvene fantastike, izlazi svakog petog u mjesecu – Izdavač: RO Novinsko-izdavačka djelatnost SOUR-a »Vjesnik« n.sol.o. – OOUR Informativno-revijal-na izdanja n.sub.o. Redak-cija »Romani i stripovi«, 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4 –Stručni savjet »Siriusa«: Klub prijatelja znanstvene fantastike i fantastike Sfera Zavoda za kulturu i obra-zovanje, Zagreb, Ivanićgrad-ska 42a –Adresa uredništva: »Sirius«, Redakcija »Roma-ni i stripovi«, 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4, telefon: (041) 515-555 i 519-555 – Tisak: RO Štam-parska djelatnost »Vjesnik« n.sol.o. – OOUR-i Novinska rotacija n.sub.o. i TM n.sub. o., 41000 Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4. – Ci-jena pojedinom primjerku 40 dinara. Pretplata: za jednu godinu 480 dinara (s popustom 10% 432 dinara), za šest mjeseci 240 dinara (s popustom 216 dinara). Samo unaprijed plaćena pretplata osigurava popust od 10 posto. Pretplata se uplaćuje općom uplatnicom u korist računa 30101-833-1216 SOUR-a »Vjesnik«, Interna banka, s oznakom: za »Sirius«.

● UREDNIK: Borivoj Jurković. – Recenzent domaćih priča: Darije

Đokić – Grafička oprema: Ivica Bartolić (omotne stranice) i Ljudevit Gaj – Lektor: Đuro Šnajder.

– Crtež na naslovnoj stranici: Posredstvom VPA

SCAN i obrada slika: Dan555
OCR, ispravka: Svetlost lutalica
Prelom: Master Yoda
www.sftim.com

EPUB i MOBI : The CB

Riječ urednika

Dragi čitatelju!

- Imao sam neugodnu namjeru da ove retke počnem kuknjavom o poskupljenju, no ta me je gorka čaša mimoišia: i idućih nekoliko brojeva SIRIUSA kupuvat ćele po nepromijenjenoj cijeni od 40 dinara (iako već godinu dana držim u ladici važeće odobrenje za poskupljenje!). Međutim, ako mislite da me to ispunjava radočću — varate se, dragi čitatelju: Naime. umjesto da najavim poskupljenje, moram, na žalost, reći nešlo još gore... uostalom, to ste osjetili čim ste uzeli u ruke ovaj SIRHJS: neumitna viši sila smanjila je opseg SIRIUSA za 16 stranica — u ovom broju, a i nadalje, do daljnjega. Ta »visa sila« je ono o čemu ste, nadam se, čitali u dnevnom tisku: tvornica papira »Đuro Salaj« u Krškom prepolovila je jednostranom odlukom ugovorene isporuke papira Vjesniku. Nakon toga dnevni listovi drastično su smanjili opseg, a slična mjera nije mogla zaobići ni ostala Vjesnlko-, va izdanja, medu njima i SIRIUS. Stanjeni rezultat toga držite u rukama, dragi čitatelju, a moje je samo da pokušam održati jedno obećanje: nastojat ću da Vam kvalitetom odabranih priča bar donekle nadomjestim njihovo okrnjena kvantitetu...

- Da ne bi baš sve bilo u znaku crnila i sivila, evo i nešto veselije. Čim je izašao prošli SIRIUS, primio sam iz pera dra Zorana Živkovića žestoko reagiranje na svoju »Riječ« u tome broju, odnosno na navode koje sam a njoj objavio. Da ne duljim, evo Živkovićevo pisma a cijelosti:

  Poštovani Boro,

  Imao sam naročitu povlasticu da moja malenkost bude pominjana čak u dve poslednje »Riječi urednika«. Kako su se,

međutim, tim povodom javile neke nejasnoće u koje mi se čini da bih mogao da unesem malo svetlosli. a i uopšte je bilo zanimljivih t naduhnutih nazora u pomenutim uvodnicima koje prosio mame na komentar ne mogu da odolim a da ne dam svoj sasvim kratki obol. Najpre o nejasnoćama: uvaženi kolega prof. mr Aleksandar B. Ncdcljković (u dalicm tekstu, kratkoće radi. prof. mr. čija upu-ćonost u domaće i strane (o ovom drugom malo kasnije) SF prilike ne preslaje da me zasenjuje i očarava i koii očigledno spada u red iskrenih ljubitelja rangiranja i klasifikovanja proglasio me je prvim »doktorom za SF«. Posle se ispostavilo da nesam prvi (na to mesto je za sada došao kolega dr Ferid Muhić) nego drugi, a ostavljena je i mogućnost da otkrićem nekog Još starijeg »SF doktora« padnem i na neko niže meslo. Ja, međutim, moram istaći da sebe uopšte ne smatram »doktorom za naučnu fantastiku«, niti tako nešto piše u mojoj diplomi. Tamo stoji da sam stekao titulu doktora nauke o književnosti (a ne »knji-ževnih nauka«, kako je to naveo prof. mr) i to je pre svega ono čime se dičim. Ipak, da ne bih razočarao prof. mr-a i ostale ljubitelje rangiranja i tabela, evo i za njih jedan podatak: ja sam tek dve stotine dvadeset peti posleratnl doktor u pomenutoj oblasti (podatak iz sekretarijata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu). Zašto smatram da je navedena distinkcija između .»doktora za SF« i doktora nauke o književnosti bitna? Zato što sam uveren da jedino prvorazredna upućenost u nauku o književnosti omogućuje ozbiljno bavljenje naučnom fantastikom kao žanrom umetničke proze. Bez te upućenosti dolazite u opasnost da »lični ukus i kriterijume« pretpostavite pouzdanim načelima aksiologije (nauke o vrednostima) književnosti! — što je ravno pretnostovljanju alhemijehemiji, astrologije astronomiji i uopšte šarlatanstva ozbiljnoj nauci.

Na žalost, titula koja ide pre imena često ne predstavila jemstvo protiv ovakvog diletantskog svođenja vrednovanja književnosti na relaciju ovo mj se sviđa — ovo ne. Najbliži primer u tom smislu jeste ponovo jedan odlomak sa rang--Iistom deset »najboljih« SF priča objavljenih u SIRIUSU — i jedne »najgore«, iz pisma cenjenog kolege prof. mra, koji se opet pokazuje kao strastveni poklonik rangiranja i tabela, a sve iz perspektive ličnog ukusa i kriterljuma. (Sta će nam onda uopšte nauka o

književnosti — »nauka« kao opštost najvišeg reda — i titule s njom u vezi. ako se cela stvor može svesti na nivo ukusa? Zar nam još Latini nisu ostavili znamenitu krilaticu: De grustibus...? A ako se o nečemu ne raspravlja, kako onda tu može biti nauke? Ili možda prof. mr smatra da između njegovog »ličnog ukusa i kriterijuma« i nauke postoji znak jednakosti?).

Okolnost da među prof. mrovim »top ten« nema nijedne priče neosporno najumešnijeg domaćeg SF prlpovcdaća Damira Mikuličića. čija su ostvorcnjo prevedena na desetak jezika, a da se jedna u svakom pogledu uzorna Pihačeva storija proglašava najslabijom (zbog tobožnjeg »najdosadnijeg- uvoda«: pitom se samo kako bi uvaženl prof. mr procenio, recimo, drugi deo Goetheovog Fausta...), u punoj meri dočarava »naučnu« vrednost njegovog »ličnog ukusa i kriterijuma«.

No, kod cenjenog prof. mr-a stvari nisu podozrive samo na ovoj relaciji lično-naučno. Ima on još zanimljivih i uzbudljivih gledišta, ali kako me prostor već uveliko sputava, navešću samo jedan »biser« u ovom smislu. Citiram: »... kod ruskih autora nema baš ni najmanjeg nagoveštaja da bi se

njihovoj zemlji moglo ikada išta dogoditi«. Na stranu to što nam se ovim vešto sugeriše prof. rnr-ova izvanredna upućenost u rusku (ili sovjetsku?) naučnu fantastiku (a kako je tek sasvim mali broj ovih dela preveden na naš ili engleski jezik, preostaje nam samo da zaključimo da cenjeni prof. mr izvrsno vlada ruskim, te da je tako u prilici da ima neposredni uvid u stvaralaštvo ruskih autora — baš kao što i priliči njegovoj šostoslovnoj naučnoj tituli i smelim tvrdnjama potkrepljenim čvrstim argumentima...): jedino nam je žao što se siroti Zamjatin (čiji je roman Mi čak u dva izdanja objavljen kod nas) sada sigurno »prevrće u grobu«...

(samo) Zoran Živković

- Nadam se. dragi čitatelju, da ne bi bilo pristojno sada polemizirati sa (samo) Zivkovićem ili ga (samo) hvaliti, odnosno (samo) kuditi — to bi bilo jedno obično privatiziranje moga uredničkog položaja, odnosno uredničke povlastice da prvi pročitam pisma čitatelja i moju mogućnost

da prvi na njih i odgovorim. Kako je takva mogućnost u nas ne samo prevladana nego i osuđena javno, prelazim na sljedeću točku Riječi: ovaj broj SIRIUSA.

- (Samo) ja pokušao sam da Vam. dragi čitatelju, osim »malih SF« (ovaj put i prvi put u SIRIUSU norveške SF — priča Janje, ruža...), u ovom SIRIUSU po 13. put predstavim i domaći »mini«, all u nešto izmijenjenom ruhu: travanjski ha-ha-ha, bar što se tiče poenta svih — čak sedamnaest — priča u ovom YU-baksuz-SIRIUSU.

- Toliko ovaj put. U idućoj ću se Riječi — to već predosjećam — morati obilato otresati od Vaših kritika...

- Do tada Vaš stanjeni (da mi je baramr smršaviti) Borlvoj Jurkovlć

Murray Leinster:

The Case of the Homicidal Robots

Preveo Gavrilo Vučković

Roboti ubojice

Bilo je potpuno nevjerojatno, a ipak se dešavalo.

Jedan svemirski brod krenuo je na Samaru. Cilj mu je bio planet Galatea. Iščezao je u hiperprostoru. Nikada nije stigao na Galateu. Drugi jedan brod krenuo je s Galatee na Normin, dematerijalizirao se na točno proračunatoj koordinati — i više nikada nije viđen. Jedan teretnjak odnio je minerale na Plim, natovario četiri tone iridija za Galateu, ali nekoliko dana kasnije bio je prijavljen kao nestao. Ubrzo poslije toga iščezao je bez ikakva traga i jedan putnički brod. U njegovim trezorima ležali su najljepši biseri s Crythlija koji su ikada nađeni. A zatim jedan svemirski patrolni brod...

Nestanak patrolne krstarice izazvao je govorkanja da je možda posrijedi djelo zračnih gusara. Ali gusarstvo je bilo potpuno nemoguće. Nijedan brod nije mogao da bude napadnut u toku svog leta kroz hiperprostor. Bar ne poznatim sredstvima. Nitko ga nije mogao presresti, niti uspostaviti s njim radio-vezu. On je bio zatvoren u mjehur koncentriranog svemira, ako se to tako može nazvati, i zakoni normalnog svemira za njega nisu više vrijedili. Za vrijeme leta na zvjezdani pogon brod je bio brži od svjetlosti; njegove snažne baterije davale su dovoljno energije. Gusari, dakle, nisu dolazili u obzir. Pogotovu, ako je iščezao jedan patrolni brod.

Samo su patrolni brodovi bili naoružani. Svojim topovima oni su uništavali meteore i ostale prepreke koje su u okviru Sunčeva

sistema mogle postali opasne za druge brodove. Čak i ako bi u hiperprostoru moglo doći do susreta, jedna krstarica ne bi bila uništena, jer je njeno naoružanje bilo vrlo djelotvorno, a posada izvježbana i spremna na sva iznenađenja.

Ne, bilo je to nemoguće, ali brodovi su ipak iščezavali, i to svi u krugu od pedeset svjetlosnih godina oko Galatee. Onda je iskrsnuo Kilmer i ispričao tako fantastičnu priču da mu nitko nije vjerovao iako ju je mogao dokazati u izvjesnim pojedinostima. Kilmer je imao čin kapetana, ali još nikada nije bio zapovjednik nekog svemirskog broda. Pripadao je onom soju častoljubivih oficira koji su se koristili svakom prilikom da sudjeluju u dalekim svemirskim letovima, kako bi mogli dokazati svoju veliku praksu.

* * *

Kilmer je izvjestio da je bio član posade broda »Thetis« kada je ovaj krenuo s Galatee. A »Thetis« je pripadao iščezlim brodovima. Kilmer je tvrdio da je bio jedini preživjeli. Kad su mu počeli postavljati pitanja, ispričao je kako se upravo nalazio u komori u kojoj su smješteni čamci za spašavanje — pošto je »Thetis« letio četiri sata na zvjezdani pogon — gdje je provjeravao uređaje za prihvaćanje čamaca. Želeći da bude sasvim siguran, olabavio je kotve. Onda je ušao u jedan čamac da bi kontrolirao uređaje za oslobađanje čamca. U tom trenutku, tako je on bar tvrdio, »Thetis« se bez ikakva upozorenja vratio iz hiperprostora u normalni svemir. On je to osjetio po mučnini, koja se nikada ne može potpuno izbjeći.

»Thetis« je, izvještavao je Kilmer dalje, načinio strašan skok, i taj je skok definitivno oslobodio čamac od kotve i bacio ga prema vratima komore. Vrata — koja se iz sigurnosnih razloga uvijek otvaraju lako — propustila su čamac. Prije nego što je Kilmer shvatio što se događa, našao se u slobodnom prostoru. Odmah je na automatski uključenom video-ekranu jasno raspoznao »Thetis«. Brod je čudovišno povećavao brzinu i ponovo iščezao u hiperprostoru. Budući da su antigravitacijska polja bila isključena, nitko nije mogao izdržati strahovit pritisak. Pred Kilmerovim očima »Thetis« je potonuo u bezdano more zvijezda, da više nikada kasnije ne bi bio viđen.

Kilmeru nije preostalo ništa drugo nego da poleti prema najbližoj zvijezdi. Našao je planet na koji se spustio bez ičije pomoći

odozdo. Pri tome mu je čamac bio oštećen, tako da nije više bio pogodan za dalji let. Nadležne vlasti s planeta načinile su zapisnik o svemu tome, dale mu ovjerenu potvrdu i omogućile mu da prvim brodom otputuje na Galateu.

Nitko nije vjerovao Kilmeru. Bilo je nemoguće da se neki brod vlada tako kako se vladao »Thetis«. Brod nikako ne bi bez odgovarajućih mjera opreza povećao onako naglo brzinu i time uzrokovao da čamac za spašavanje izleti iz spremišta. Postojali su roboti koji su se za to brinuli. A roboti nikada nisu iznevjeravali. Oni su bili nepogrešivi, bili su tako konstruirani da su čuvali i štitili život svakog čovjeka na brodu. Na primjer, nijedna vrata u brodu nisu se mogla zatvoriti dok bi neki čovjek prolazio kroz njih. Na svemirskom brodu jednostavno nije bilo nikakve opasnosti. A ako bi nešto i krenulo pogrešnim tokom, roboti su bili odgovorni za to da nijedan čovjek ne bude ranjen, a pogotovu ne ubijen. Dotad nije bio registriran nijedan slučaj da bi neki robot iznevjerio.

A sada je, eto, došao taj Kilmer sa svojom nevjerojatnom pričom. Patrola ga je optužila da laže. On nije mogao dokazati da se nalazio na »Thetisu«, a čamac za spašavanje bio je tako demoliran da se njegovo porijeklo nije moglo sigurno utvrditi. Predočili su mu da su zakoni robotike vrijedili već stotinama godina i da su u najvećoj mogućoj mjeri jamčili za ljudski život. Njegova, Kilmerova, priča jednostavno nije smjela da bude istinita, ako nije imala ambiciju da uzdrma kamene temeljce postojeće civilizacije. Psiholozi patrole zaključili su da je Kilmer zbog neke uzbudljive i po život opasne avanture duševno vrlo propatio i da se vjerojatno više ne može točno sjetiti što se zapravo dogodilo. Bili su prema njemu puni takta i razumijevanja. Štoviše, predložili su mu da odgovarajućom šok-terapijom potpuno izbrišu sva njegova sjećanja.

Kilmer je to odbio. Želio je sačuvati sve svoje uspomene, jer za njega slučaj još nije bio završen. Oni su čuli njegovu priču, ali nisu u nju vjerovali. Jednog dana on će im dokazati da nije lagao.

Na prvom brodu koji je krenuo približno u pravcu prema Zemlji zaposlio se kao stjuard, pa su ga na Galatei potpuno zaboravili. Dva mjeseca nije se desilo ništa, ali onda je iščezao teretnjak koji je krenuo na Belugu s bogatim tovarom abisiuma. Ubrzo poslije toga nestao je i brod Liposa.

Liposi su bili jedina od dotad otkrivenih nehumanoidnih vrsta

kojih se inteligencija mogla usporediti sa čovječjom. Imali su svuda svoje kolonije i bili su vrlo omiljeni, naročito kao zabavljači u varijeteima i na drugim mjestima razonode. Na mnogim planetima postojale su velike robne kuće koje su osnovali i vodili Liposi. Oni nisu imali vlastite zračne brodove i zato su kupovali i unajmljivali brodove zemaljske proizvodnje. Vijest da je jedan njihov brod iščezao nikada nije bila potvrđena.

Šest mjeseci poslije Kilmerova odlaska s Galatee, iščezao je još jedan brod. Opet u njenoj bližoj okolici.

* * *

U to vrijeme Kilmer je već bio ponovo na Zemlji. Zatražio je posao u nekoj tvornici robota i dobio ga. Svoje slobodno vrijeme koristio je za studiranje raznih knjiga o robotici. Uskoro je znao sve o toj nauci, o postojećim teorijama i zakonima po kojima su programirali robote. Bio je svjestan činjenice da je vlastitim očima vidio nešto što jednostavno nije smjelo postojati. Sada je počinjao shvaćati sumnjičavost patrole, jer »Thetis« se vladao suprotno svim dotadašnjim znanjima i iskustvima.

Radio je uporno i dalje studirao. Htio je saznati sve o robotima, ako je želio riješiti problem koji ga je stalno mučio. Razveselio se kad je saznao da je dobio zaduženje da s ostalim tehničarima instalira uređaje na jednoj svemirskoj jahti. Posrijedi je bio »Endor«, koji je naručio jedan multimilijunaš s Galatee. Kilmer je i sam bio rođen na Galatei, i zato mu je ovaj posao pričinjavao utoliko veće zadovoljstvo. Jahta je bila zaista divan brod, ne suviše velik, i njime je lako mogao upravljati jedan čovjek. Bio je sagrađen prema specijalnim planovima. Svuda u unutrašnjosti broda bilo je još mnogo praznih mjesta, koja je trebalo kasnije ispuniti različitim instrumentima i namještajem. Ukratko, mali »Endor« stajao je koliko i normalan transportni brod.

Kilmer je, zajedno s još nekoliko kandidata, konkurirao da prebaci jahtu na Galateu. Htio je iznova vidjeti planet, a osim toga mučila ga je radoznalost. Mada rođen na Galatei, još nikada nije imao prilike da čuje ime čovjeka koji je naručio »Endor«.

Pobijedio je na konkursu.

»Endor« je bio prebačen u tovarni dio velikog putničkog broda, koji je ubrzo krenuo na put — s Kilmerpm na palubi. Iskreno rečeno, on nije bio suviše zadovoljan sa samim sobom. Došao je na

Zemlju da nešto sazna, ali to mu je samo djelomice pošlo za rukom. Na njegov su izvještaj još gledali skeptički, smatrajući da je suviše fantastičan. A brodovi su povremeno iščezavali i dalje.

Veliki brod nije letio direktno na Galateu. Zato je trebalo da Kilmer, za preostali dio puta, prebaci jahtu na drugi brod, ili da njome sam odleti na Galateu. Nije mu preostajalo ništa drugo, jer je morao da vidi vlasnika jahte i rastumači mu tehniku rukovanja specijalnim kontrolama.

U toku leta na Samaru, krajnje pristanište putničkog broda, Kilmer je prvi put sreo Carol Madison. Bila je vitka i vrlo ozbiljna. Izgledala je kao da se nikada u svom životu nije osmjehnula. Putovala je sa svojim ocem, starijim plavokosim čovjekom, koji je bio pun brižne pažnje prema njoj. Vjerojatno je imao jakih razloga za to, jer Carol je ostavljala dojam osobe koja pati od teške depresije.

Brod je upravo bio uzeo kurs prema Cygnusu III, jednoj od usputnih postaja.

Otvori za promatranje su se otvorili, i putnici su ponovo mogli vidjeti zvijezde. Za vrijeme leta kroz hiperprostor nije bilo nikakvih zvijezda. Tamo uopće ništa nije postojalo. Cygnus je bio buktavo sunce. Brod se polako približavao trećem planetu tog sunca i počeo ronili sve niže.

— Čudno — reče muški glas iza Kilmera. Čovjek se spušta na neki strani planet kao da to nije nikakav problem. Nekada je to bila uzbudljiva avantura, velik rizik, ali danas...

— Danas je to stvar obične rutine — primijeti Kilmer. — Ipak, u biti, svi su planeti isti. Čak i barovi na različitim svjetovima... — Govoreći ovo, Kilmer se upola okrenuo. Plavokosi čovjek se osmjehnu. Pored njega je stajala Carol. Kilmeru tek sada postade jasno da se Madison maločas njoj obratio. Zbunjeno je dodao: — Oprostite...

— Samo nastavite — reče Madison ljubazno. — Dakle, šta je s barovima?

— I oni su svuda isti. Većinom su to jedine znamenitosti koje uspijevam pogledati na nekom planetu. Čovjek ima premalo vremena na međupostajama. Tek što izađete, već vas zovu natrag na brod... da biste uskoro ugledali neki novi nepoznati, svijet.

— I meni se čini da sam već prezasićena, jer me novi svjetovi više ne uzbuđuju — oglasi se djevojka.

— Vožnja je monotona, naročito na ovakvim putničkim brodovima. Čovjek usput ne vidi ništa, kao da je u podzemnoj željeznici. Stanice jedva da se razlikuju jedna od druge. Ali sve je sasvim drugačije kad sami upravljate brodom. Ovo mi je prvi svemirski let kao putniku.

Madison se okrete prema svojoj kćerci.

— Vrlo interesantno, zar ne, Carol, da jednom čujemo mišljenje nekog pravog svemirskog putnika.

Ona kimnu glavom.

— Oduvijek sam htjela saznati zašto prizemljenje traje isto toliko dugo koliko i cio let od jedne zvijezde do druge.

Kilmer joj je pokušao to objasniti. Slušala ga je pažljivo. Njezin se otac očito radovao što ona tako angažirano sudjeluje u razgovoru. Kasnije, kad se brod spustio, Kilmer ih je poveo kroz kontrolnu zgradu i objasnio im što je sve neophodno da bi brodovi mogli bez smetnja uzlijetali.

Onda su krenuli dalje. Zadržavanje na Cygnusu III bilo je zaista kratko.

Na međupostaji Mele imali su više vremena na raspolaganju. Kilmer je napustio svemirsko pristanište sa svojim novim poznanicima i pokazao im jednu koloniju Liposa. U neposrednoj blizini Sunčeva sistema još nije bilo Liposa, jer su se oni prilično polako širili kroz Mliječni Put. Inače su bili ljubazni i susretljivi, nikada nisu izazivali sukobe i važili su kao vrlo miroljubivi. Oduševljavali su se za ljudsku civilizaciju i proučavali su sve moguće novotarije robotike sa Zemlje.

U toku daljeg putovanja Kilmer se već uvelike sprijateljio s Madisonovima. Carolin otac pokušao je Kilmeru objasniti razloge svog sadašnjeg putovanja.

— U ovom sektoru nestajali su brodovi, a dva od njih pripadala su meni. Njihov gubitak me je financijski dobro uzdrmao. Meni osobno to ne bi toliko smetalo, ali Carolini prijatelji i prijateljice bili su drukčijeg mišljenja. Oni su na siromaštvo gledali kao na neku vrst zločina i otuđili su se od nje. Da bih je poštedio od daljih razočaranja, poveo sam je sa sobom. Volio bih da nekako saznam

što se krije iza tog nestajanja brodova.

— Onda imamo isti cilj, Madisone — reče Kilmer, — Iako patrolna služba tvrdi da se iza svega toga ne krije ništa, ja ne vjerujem u tolike slučajnosti. Serija je suviše velika da bi se mogla pripisati slučajnosti.

Madison kimnu glavom.

— Potpuno se slažem s vama, Kilmer. Meni nije stalo samo do brodova koje sam izgubio; na brodovima su bile i posade, moje posade! Moram saznati što se dogodilo s tim ljudima. Ako su mrtvi, onda hoću da saznam kako su umrli. Ako su posrijedi bili nesretni slučajevi, onda se ne može učiniti ništa, osim da se sazna uzrok. Ako se dogodila greška, tehnička greška, onda se mora nešto poduzeti.

— Sada sam bio godinu dana na Zemlji i radio u jednoj tvornici robota. Istraživao sam najviše problem da li je moguće da roboti učine nešto što bi moglo usmrtiti posadu jednog broda.

Madison ponovo kimnu glavom, očigledno nimalo iznenađen. Kilmera je to začudilo.

— Vi, dakle, i sami mislite da je tako nešto moguće?

— Svakako — uzvrati Madison. — Kad su moji brodovi nestali, ja sam se, sasvim prirodno, pozabavio cijelom tom stvari. Tako sam naišao i na izvještaj o vama. Kad smo vas ovdje upoznali, pitao sam se da li je došlo sasvim slučajno do toga da se zaposlite u tvornici robota. — On nekako značajno pogleda Kilmera. — Dakle, to nije bilo slučajno.

— Nije. Saznao sam da je potpuno moguće da robot usmrti ljude. Ali nikako nisam uspio saznati kako je do toga došlo u slučaju nestalih brodova.

— I ja bih to volio znati — reče Madison. — Za sada je izvjesno da robot ne može direktno napasti čovjeka. Isto tako, on ne može ostati pasivan kad se neki čovjek nalazi u opasnosti. Ako analiziramo prirodu robota s tog stajališta, onda su zbivanja na »Thetisu« potpuno neshvatljiva.

— Moram priznati — reče Kilmer — da moja priča zvuči svakako samo ne vjerodostojno.

— To je nebitno. Bitno je jedino da je istinita.

— Ona jest istinita.

— Što se, dakle, desilo? Kako je sve to bilo moguće?

— Ne znam. Krivci za nestanak broda su roboti, u to ne može biti nikakve sumnje.

— Vi morate prebaciti jahtu do Galatee, po svoj prilici njenom vlastitom pogonskom energijom. Vjerujete li u mogućnost da roboti koji su u nju ugrađeni otkažu poslušnost?

— Ne vidim nikakva osnova za tu pretpostavku — reče Kilmer. — Ja sam ih osobno instalirao. Ali i kod nestalih brodova to nije bilo moguće. Ja sam vidio vlastitim očima da se to dogodilo, samo ne mogu prosuditi kako. I zašto.

Toga trenutka prišla im je Carol i kazala:

— Uskoro napuštamo hiperprostor, da bismo se spustili na Samaru. Mrzim taj prijelaz.

— A tko ga voli? — osmjehnu se njezin otac, želeći da je ohrabri. — Upravo smo razgovarali o iščezlim brodovima. Kilmer smatra da ne bi trebalo da letiš dalje na Galateu.

Zvuci gonga odjeknuše kroz hodnike i čekaonice. Jedan glas je upozoravao: »Povratak u normalan prostor kroz deset sekundi... devet... osam...«

Zahvatio ih je osjećaj vrtoglavice. Carol je otvorenih usta gutala zrak. Onda reče:

— Naravno da idem s vama na Galateu. Sada ću se pobrinuti za prtljag.

* * *

Dok je trajalo iskrcavanje jahte »Endor«, Madison i njegova kći rezervirali su sobe u hotelu na kraju svemirskog pristaništa Samare. Kilmer je pokazao svoje isprave službenicima i raspitao se o tome kada ide sljedeći brod za Galateu. Dobio je odgovor da tek kroz dva mjeseca jedan teretnjak kreće u tom pravcu.

Što se tiče jahte, njen vlasnik je već bio izdao odgovarajuće upute. Trebalo je da bude pregledana i potpuno spremna za start. Vlasnik je zahtijevao da je Kilmer osobno dovede na Galateu.

Na pitanje kada će moći krenuti, rečeno mu je: — Tek sutra oko podne. Vlasnik je naredio da jahta bude opremljena svim potrebnim zalihama i rezervnim dijelovima, te garniturom

izbušenih navigacijskih karata za sve koordinate leta u ovom sektoru svemira.

Nešto kasnije Kilmer je izišao iz pristaništa i uputio se u Joeov »Bar kod tri i pol planeta«. U to doba lokal je bio prazan. Čovjek iza šanka pružio je Kilmeru naručeno piće i rekao:

— Već sam vas viđao ovdje.

— Onda imate dobro pamćenje - osmjehnu se Kilmer — jer od tada su prošle dvije godine. U međuvremenu sam bio na Zemlji. Što je novo ovdje? — Kad je barmen slegnuo ramenima, Kilmer doda, želeći da bude precizniji: — U posljednje vrijeme priča se da je nestao cio niz brodova. Da li je patrolna služba ustanovila što se zapravo s njima desilo?

— Nije. Prije šest mjeseci iščezao je stari transporter. O njemu se više ništa nije čulo. Ali prije dva mjeseca... čovječe ala je to bio šok! Patrola ima pune ruke posla trudeći se da nekako umiri ljude. Kad već i roboti napadaju čovjeka, onda je zaista vrijeme da se nešto poduzme.

Kilmer se jedva usuđivao disati.

— Pričajte mi — rekao je tobože nehajnim glasom.

— Bio je to stari brod, zreo za otpad. Ležao je na Galatei, medu ostalim krntijama određenim za rashodovanje. Roboti za demontiranje latili su se posla. Izdvojili su trup i oslobodili motor i kontrolnu centralu. Poslije toga ušli su u samu centralu, da bi rastavili dijelove operativne automatike. Baš u tom trenutku stari brod se počeo braniti. Motori su proradili, ali, srećom, kotve nisu popuštale. Gravitacijska polja su se uključivala i ponovo isključivala. Uređaji za gašenje požara počeli su djelovati; svuda po hodnicima i kabinama ležao je debeo sloj prašine. Pod normalnim okolnostima u svemiru, svaki čovjek na brodu bi poginuo, jer nitko ne bi mogao izdržati pritisak izazvan naglom promjenom gravitacije. Ta olupina postala je pravi pakao. Roboti su odbacivani o zid i djelomično teško oštećeni. Onda su u akciju stupili namještenici tvrtke za demontiranje. Jedan od njih zakoračio je kroz vrata jednog spremišta, i ona su se munjevito zatvorila i zdrobila ga. Drugu dvojicu usmrtila je oslobođena energija u pogonskom odjelu. Na sreću, ostalima je pošlo za rukom da onesposobe robota-komandanta u centrali. Olupina je tek tada obustavila borbu.

— Nevjerojatno — reče Kilmer. Sjetio se »Thetisa«. I s njim je baš tako bilo. On je to vidio svojim očima... i nitko mu nije vjerovao.

Našao je Madisona i Carol u hotelu i obavijestio ih o pobunjenoj olupini.

— Ali, to je besmisleno! — protestirao je Madison. — Jedan brod se ne može tako ponašati! A ako je zaista sve to učinio, zašto je onda čekao da bude upola demontiran i nesposoban za dalji let? Zbilja ne shvaćam kako je...

— Vi ste htjeli na Galateu?.— prekide ga Kilmer.

— Naravno, više nego ikada. Ali Carol...

— Mi idemo s vama — reče Carol odlučno. — Kada?

— Sutra, odgovori Kilmer.

Poslije toga zamišljeno je otišao natrag u svemirsko pristanište i popeo se u jahtu. Tu se energično bacio na posao da provjeri sve dijelove i njihovo funkcioniranje. Regenator zraka, pogon, alarmni uređaji, elektronski uređaji, uslužbeni roboti — sve je bilo u najboljem redu. Djelomično ih je on osobno instalirao dok je boravio na Zemlji. Nije mogao opaziti nikakav nedostatak.

Ostao je cijelu noć u brodu, a spavao je u centrali. Sutradan ujutro nastavio je inspekciju. Kad su Madison i njegova kći najzad stigli na brod, Kilmer bi se u sve na svijetu okladio da još nikada u svome životu nije bio tako pripremljen za putovanje kroz hiperprostor.

Izgubio bi okladu.

* * *

Pod nadzorom kontrolne centrale u pristaništu, »Endor« se lagano penjao u visinu. Nebo je postajalo sve tamnije, a površina planeta gubila se u nekoj vrsti izmaglice. Samara je djelovala kao neka divovska zdjela, sve dok se horizont iznenada nije iskrivio naviše. Sada je nebo postalo crno. Zvijezde su zablistale.

Samara postepeno postade globus s kontinentima i oceanima. Polarne kape, obilježje gotovo svakog trećeg planeta jednog sunčevog sistema, bile su sada mnogo vidljivije. Onda je prestalo uspinjanje, točno proračunato od strane kontrole na tlu. Kilmer preuze kormilo. Povukao je ručicu, i »Endor« se definitivno

oslobodio od Samare. Umjetna gravitacija počela je djelovati. Brod je zaplovio kroz svemir.

— Udaljenost pet promjera — saopći Kilmer svojim suputnicima. — Bušena navigacijska kartica programirala je robote tako da nas oni odvedu na Galeteu. Ja sam bio prisutan kad je instalirana. U slučaju potrebe, na raspolaganju nam stoje i neke druge koordinate. Živežnih namirnica imamo za nekoliko mjeseci, a pogonskog goriva za više godina. — Osmjehnuo se pun samopouzdanja. — Ako sve bude išlo po planu, ta tri dana do Galatee lako ćemo prebroditi.

Carol mu uzvrati osmijehom.

Kilmer pritisnu operativno dugme. Integracijski robot primao je od sada sva naređenja preko bušene kartice i prenosio pojedinačne zapovijesti do odgovarajućih sekcija.

»Endor« uze svoj kurs. Sve naglije je povećavao brzinu.

Kilmer je čekao, postajući sve uznemireniji, ali onda se najzad začu karakteristično »klik« jednog releja. Osjetio je mučninu i vidio kako iza okruglih prozora postaje mračno. Brod je skliznuo u hiperprostor. S višestrukom brzinom svjetlosti jurio je u susret programiranom cilju. Nikakav zvuk nije se čuo, nikakva se vibracija nije osjećala. Putnici su imali osjećaj da miruju u mjestu, a ne da se kreću. Ako bi se moglo povjerovati tom njihovom osjećaju, onda se »Endor« nalazio u samom središtu nekog planeta, nepomičan i opkoljen golemim stijenama.

Kilmer prvi prekide tišinu:

— Čudno...

— Što je čudno? — zanimalo je Madisona.

— Koliko se mogu sjetiti, Galetea leži u pravcu sjevernog galaktičkog pola, gledano sa Samare. Točnije koordinate su sedamdeset osam stupnjeva širine i osamdeset visine. A mi letimo u drugom pravcu, ako me nije prevario posljednji dojam prije ulaska u hiperprostor.

— Ne znam što da kažem — reče Madison, pokušavajući da se osmjehne. Kilmer se nije osmjehivao.

— Znam da sve to zvuči ludo... ali želio bih se uvjeriti.

Isključio je zvjezdani pogon. »Endor« je odmah usporio ispod

brzine svjetlosti i vratio se u normalni prostor. Kad je mučnina prošla, kroz okrugle prozore ponovo su se vidjele zvijezde. Sunce Cygnus bilo je samo jedna svijetla mrlja, ništa više. Kilmer je provjerio njegove koordinate. One se nisu slagale, ako je kurs »Endora« bio pravilan. Ali jedna zvijezda relativno ne mijenja svoj položaj u odnosu na galaksiju.

— Načinio sam tešku grešku — reče Kilmer napokon. — Nisam bio dovoljno sumnjičav. »Endor« je od samog početka bio osuđen da se pridruži floti isčezlih brodova. To nisam pretpostavljao. Žao mi je.

— Ja mislim — reče Madison začuđujuće mirnim glasom — da bi trebalo poduzeti nešto protiv toga. Nećemo se valjda bez borbe predati jednom nepoznatom neprijatelju.

— Ne, to nećemo — uzvrati Kilmer dižući se. Prišao je jednom zidnom ormaru i otvorio ga. Izvadio je iz njega tri blastera i pružio Madisonu i njegovoj kćerci po jedan. Posljednji je zadržao za sebe. — Možda ovo izgleda pretjerano, ali ne bih želio da još jednom ispadnem lakomislen.

Prišao je vratima koja su vodila u hodnik. Madison ga zadrža.

— Što ćemo s ovim oružjem? Na koga da pucamo?

— Na robote, Madisone. Ali budite pažljivi. Nemojte da pogodite prozor. Nalazimo se u svemiru.

Nekoliko trenutaka Kilmer je zurio u glavni integrator, u koji su stizale sve zapovijesti i odatle bivale prenošene na odgovarajuća sporedna mjesta. Onda je izišao iz centrale. Iza njega vrata se zatvoriše.

Carol nesigurno pogleda svoga oca.

— Što se, zapravo, desilo?

— Ne znam. Oduvijek sam vjerovao da poznajem ljude, ali kad je u pitanju Kilmer, nisam više siguran. Možda smo se prevarili...

Negdje u brodu odjeknu nekoliko pucnjeva iz blastera. Onda se iz zvučnika začu Kilmerov umirujući glas:

— Ne uzbuđujte se. Samo sam izbacio iz pogona nekoliko robotnih uređaja.

Onda je ponovo zavladala tišina. Nešto kasnije Kilmer se vratio u centralu.

— Stari brod, koji je na Galatei trebalo da bude demontiran, aktivirao je uređaje za gašenje požara. Tekućina je štetna, ako se ne ukloni odmah poslije gašenja požara. Ja sam zatvorio otvore za izbacivanje tekućine. Na starom brodu, osim toga, otvorili su se svi prozori. Ako bi se to nama desilo, odjednom bismo ostali bez zraka. Zbog toga sam prekinuo odgovarajuće veze i zatvorio sve otvore. Najzad, pobrinuo sam se da ne dođe do naglih gravitacijskih kolebanja. Čovjek mora računati sa svim mogućim iznenađenjima.

Madison primjeti mirno:

— Možete li da budete nešto jasniji, Kilmeru?

— Rado. Netko je poduzeo sve da nas upropasti. Trebalo je da nikada ne stignemo na Galateu. Navigacijski robot je, usprkos mojoj budnosti, ubacio u stroj za programiranje lažne bušene kartice.

— Zašto se jednostavno ne vratimo na Samaru?

— Tamo, gdje je sve počelo? Možda bismo, uz veliku dozu sreće, uspjeli da likvidiramo jednog jedinog čovjeka. Ali to bi bilo upozorenje za ostale, za one koji su odveli tko zna kamo iščezle brodove, pobili njihove posade i dokopali se bogata plijena. Osim toga, nisam baš siguran da bi nam uspjelo da se bez neprilika spustimo na Samaru. Ne znamo gdje se nalazi glavni čovjek ove zavjere. Možda sjedi u samom kontrolnom tornju svemirskog pristaništa.

Carol kimnu glavom.

— On ima pravo, tata. Ne smijemo se vratiti na Samaru.

— Poginulo je dosta ljudi — reče Kilmer. — Ja ne vjerujem da je mozak nekog robota odjednom oživio i odlučio da pokrene tajni rat protiv ljudi. Ne, iza toga se krije neki čovjek. On je taj koji vuče žice, a roboti su samo njegovo oruđe. Gusarstvo na najvišoj razini.

— A zašto se onda odlučio za ovaj mali brod? — upita Madison u nedoumici, — Mi nemamo ovdje ni tovara, ni nekih predmeta od vrijednosti...

— Sam brod! — prekine ga Kilmer. »Endor« je građen prema specijalnim planovima. Brz je, siguran i vrlo udoban. Njegov radijus kretanja je izvanredno velik. Jedan bi čovjek mogao na njega utovariti svoja bogatstva i zatim iščeznuti. Bilo bi ga teško pratiti, a još teže uhvatiti...

— Što da radimo sada?

— Moramo na Galateu, Madisone. Ali, da bismo tamo stigli, potrebni su nam novi podaci o kursu i nove bušene kartice. Osim toga, trebalo bi da pošaljemo obavijest, ako naiđemo na neku međupostaju.

Kilmer isključi robota-integratora, da bi u što je moguće većoj mjeri zadržao u svojim rukama kontrolu nad kasnijim manevrima. Razumije se, bilo je još dosta robotskih uređaja čija mu je pomoć bila potrebna i bez kojih bi brod bio nesposoban za manevriranje. Ali oni su bili tako konstruirani da nisu mogli napasti čovjeka.

Poslije toga Kilmer je izvadio iz navigacijskog mozga bušenu karticu Samara-Galatea i zamijenio je drugom, koja je trebalo da odvede jahtu na Normin. Uključio je uređaj za provjeru. Pomoćni integrator prekontrolirao je podatke, a zatim ih prenio dalje ostalim odjelima. Dobio je potvrde o prijemu podataka, a onda dao znak da je sve u redu. Jedna žaruljica se upalila. To je bilo neophodno, jer nitko ne može zahtijevati od robota da se lati zadatka koji bi se njemu učinio kao »neostvarljiv«.

Kad je žaruljica bijesnula, Kilmer je znao da je sve u redu. Brod je slušao njegove zapovijedi. U odgovarajućem trenutku on će skliznuti u hiperprostor i poslije četiri dana leta ponovo se rematerijalizirati na nekoliko stotina milijuna kilometara od Normina — planeta koji je, usput rečeno, i sam izgubio jedan brod.

Kilmer pritisnu dugme za start »Endor« je reagirao kako se i očekivalo. Uzeo je novi kurs, povećao brzinu i napustio normalni svemir. Mučnina, a zatim šutnja. Iza prozora ponovo je zavladala mrkla noć bez zvijezda.

Brod je išao u susret svome cilju.

Točno četiri sata kasnije — tri dana i dvadeset sati prerano — »Endor« se nepredviđeno i bez ikakva upozorenja vratio u ajnštajnovski svemir. Gravitacijska polja odjednom kao da su podivljala

Brod se počeo ljuljati.

* * *

Tek sat kasnije Kilmer se osvijestio i pokušao preuzeti ručnu kontrolu nad »Endorom«. Ustanovio je da ga neki robotski uređaji više ne slušaju. Kuhinjski uređaj nije funkcionirao, bio je bez energije. Vrata su se mogla još samo rukom otvoriti i zatvoriti. U

cijelom brodu vladao je neopisiv dar--mar.

Madison je bio pribraniji nego što se to Kilmer mogao nadati,

— Da niste na vrijeme isključili G-uredaj — primijeti on trijezno — nitko od nas ne bi više bio živ. Sada izgledamo kao da smo se vratili u ona stara vremena, kada je komandant tjednima i mjesecima morao ručno upravljati svojim brodom, jer nije imao robote na koje bi se mogao osloniti.

— I dalje ostaje pitanje zašto robot napada ljude i otkazuje im poslušnost. To je potpuno nemoguće! Roboti mogu nešto početi i završiti, ali se ne mogu sjećali. Oni se ne smiju sjećati! Imate li neku predodžbu o tome kako bi robot mogao znati što je zapravo čovjek?

Madison se naprezao da smisli neki odgovor na ovo jednostavno pitanje. Carol mu priskoči u pomoć:

— Mi imamo predodžbu o tome što je čovjek...

— Robot nema nikakvih predodžbi — reče Kilmer. — Predodžbe se ne daju programirati. Mi imamo simbole za temperature, veličine, boje, težine, zračenja i sve moguće druge stvari, ali ne i za organsku egzistenciju. Otkuda robot zna što je čovjek?

— Već stoljećima nijedan robot nije napao čovjeka — primijeti Madison. — Zašto odjednom sada to čine?

— Zato što su primili signal da tako postupe, zapovijest. — Kilmer pokaza rukom prema kontrolama. — Vidite li, robot je tako konstruiran da može registrirati treperenje mozga i otkucaje srca. Mi nismo svjesni tih signala, jer od rođenja živimo s njima. Ali robot ih hvata, i samim time zna da se pred njim nalazi neki čovjek. On zna da nas ne smije napasti. Uostalom, to su već općepoznate činjenice. Ali ja mogu više da vam kažem, Madisone. Sada ću vam objasniti kako dolazi do toga da neki robot napadne čovjeka. Jednostavno se isključi aparat koji hvata organske signale i prenosi ih dalje elektronskom mozgu. To je sve. Kad robot više ne prima signale, onda on više ne zna da je neki čovjek u njegovoj blizini. On će tada poslušati sve zapovijesti i razoriti sve što mu smeta da izvrši naređenje. Uklonit će sa svoga puta prepreke, pa bile one dvonoge, tople, hladne, pokretne ili nepokretne. Bojim se da bušene kartice imaju neke veze s tim. One su unaprijed pripremljene. Dok prolaze kroz stroj za programiranje, one preko integralnog robota isključuju primanje organskih signala. Sada znate što to znači.

Madison je bez daha zurio u njega.

— Hoćete da kažete da su sve bušene kartice...

— Da. Sve! Sada vam je jasno da je naš položaj svakakav, samo ne ugodan,

— Zašto? — upita Carol.

Kilmer mahnu rukom prema oknima iza kojih je blistalo tisuće zvijezda, u svim bojama koje ljudsko oko može da dočara.

— Mi se s brodom nalazimo usred njih. Ne znamo kakve su to zvijezde, ne znamo njihovu udaljenost, ne znamo u većini slučajeva ni kako se zovu. U kome pravcu treba da letimo? Bez pomoći robota, bez koordinata, bez nadsvjetlosne brzine?

Kilmer kimnu glavom i izađe iz centrale. Carol je gledala za njim. Njezin otac je neko vrijeme koračao amo-tamo prije nego što je rekao:

— Često sam mislio da imam mnogo razloga za cinizam i malodušnost, ali danas sam sretan što sam sve to izdržao. A što se tiče ovog Kilmera... đavo neka ga nosi! Najprije se vlada kao da želi dići ruke od svega, a onda govori sasvim suprotno, kao da se ništa nije desilo. Što ti misliš o njemu Carol?

Carol je djelovala zbunjeno. Razmišljala je neko vrijeme o pitanju, a onda je lako pocrvenjela. Madison je to opazio s izvjesnom nelagodnošću.

— Ah, tako, dakle! Vjerojatno se još sjećaš savjeta koje sam ti dao na Zemlji, zar ne? Uvijek sam ti govorio da će sve ponovo biti dobro ako povjeruješ u život. Samo, bojim se da sada nije pravi trenutak da se čovjek zaljubi. Situacija u kojoj se nalazimo vraški je nezgodna.

— On će već umjeti da nađe nekakav izlaz.

— Bojim se da ti naš položaj još nije dovoljno jasan. Mogli bismo, razumije se, letjeti nadsvjetlosnom brzinom, ali tada više ne bismo znali što se oko nas dešava i kamo idemo. Ako odlučimo da letimo sporije od brzine svjetlosti, tada ćemo, istina, vidjeti okolinu i cilj, ali do njega ćemo stići tek kroz nekoliko stotina godina. A naše zalihe ne bi trajale tako dugo.

Toga trenutka Kilmer se vratio u centralu, noseći instrument koji je izdaleka podsjećao na sekstant. Prišao je oknu za

promatranje.

— Pokušat ću pronaći neku zvijezdu solarna tipa. Mogli bismo, u kratkim skokovima kroz hiperprostor, stići do nje. Bez robota, ručnim upravljanjem. Ne bi nam bilo potrebno mnogo vremena za to, ali mala je mogućnost da ćemo otprve naići na neki nastanjeni planet. U tom slučaju tragat ćemo dalje.

— Znala sam da ćete nešto smisliti — uzviknu Carol veselo. — Imamo li dovoljno živežnih namirnica da toliko izdržimo?

— Za najmanje dva mjeseca.

— Do tada ćemo već uspjeti pronaći nastanjeni planet.

— Možda — reče Kilmer. — Šanse su jedan prema dvadeset. Postoji čitav niz zvijezda solarnog tipa, ali samo ih malo ima nastanjene planete.

Pozabavio se svojim instrumentom i izdvojio jednu zvijezdu. Zatim još jednu, i napokon treću.

— Evo, ova bi možda bila najbolja — izjavio je. — Ako je velika kao naše Sunce, onda je udaljena nekih deset svjetlosnih godina. Nikako manje od pet, ni više od petnaest.

Pola sata kasnije osmjelili su se na prvi skok kroz hiper-prostor, bez pomoći robota. Kad su ponovo izronili iz njega, zvijezda je postala veća. Kilmer poče pomno premjeravati. Zatim zadovoljno kimnu glavom.

— Otprilike veličine Sola. Udaljenost oko deset svjetlosnih godina.

Sljedeći skok bio je tako kratak, da su se prizori kod prelaska u hiperprostor i izlasku iz njega gotovo poklopili. Osjećaj mučnine bio je dvostruko jači nego inače. Dišući otvorenih usta da bi se dokopao zraka, Kilmer je krutim prstima stezao kontrolne poluge. U jednom kutu ležala je Carol: ona je izgubila svijest, i tek pola sata kasnije ponovo se osvijestila. Madison se brinuo o njoj.

Već su prošli pored zvijezde, ali su i dalje letjeli u njenoj blizini. Bila je to divovska lopta plamteće energije, s protuberancama koje su šikljale visoko u nebo.

Treći planet imao je uobičajeno polarne kape. Kilmer uze kurs prema njemu, smanjivši još više brzinu. Unutar jednog sunčeva sistema čovjek mora biti oprezan, da ne bi došlo do katastrofe. Tek

nekoliko sati kasnije »Endor« je ušao u silazni trajektorij oko trećeg planeta. Kilmer je pogledom tražio neki grad, ili bilo kakav drugi znak da je planet nastanjen.

Nije se usuđivao da vjeruje svojim očima kad je iznenada ugledao jednu dalekometnu raketu koja im se polako približavala. Znao je dobro taj tip. Pripadao je standardnoj opremi svake patrolne krstarice. Raketa je prilagodila svoju brzinu »Endrovoj« i ostala u njegovoj neposrednoj blizini. Kilmar je znao da je u njoj ugrađena kamera koja može prenijeti sliku jahte prijemnim aparatima dolje na tlu.

Lagano se okrenuo prema svojim saputnicima.

— Ovo je, dakle, planet do kojeg je trebalo da nas dovedu izmijenjene kartice i pobunjeni roboti... bolje rečeno, samo naš brod, pošto bismo mi već bili mrtvi. Ona raketa tamo potječe iz iščezle patrolne krstarice. Sada nas drži u šahu, jer joj ne možemo umaći. Suviše je blizu...

Radio-prijemnik zakrča. Jedan nepoznat glas poče da govori:

— »Endor«, zar ne? — Radujem se što najzad vidim brodić. Kako vas je služio?

— S kojeg planeta govorite? — upita Kilmer oštro.

— Planeta? — čini se da se neznanac dobro zabavlja. — Ja je zovem Baratiria. Ovaj planet privatno je vlasništvo. Osim mene i moje posluge, ovdje nitko drugi ne živi. Jeste li vi Phippsov opunomoćenik, koji je trebalo da prebaci »Endora«?

— Da, ja sam taj — reče Kilmer. Znao je da mora misliti brzo, ako želi spasiti sebe i Madisonove. — Krenuo sam sa Samare i uzeo automatski kurs za Galateu. Ali ovo nije Galatea. Usprkos tome, »Endor« je ovdje napustio hiperprostor. Što se to desilo?

Glas je odjednom dobio drukčiji ton. Iz njega je izbijalo olakšanje.

— Jedna ljudska greška, pretpostavljam. Dali su vam pogrešno bušene kartice. Nije ni čudo što ste sada ovdje. Ja nemam dolje na tlu nikakve automatske uređaje za prizemljivanje, i zato ćete se morati osloniti na vlastite snage. Tamo u moru je trokutasti otok; lako ćete ga naći, bez bojazni da ga pobrkate s nekim drugim. Odozgo možete vidjeti tragove koje su ostavile mlaznice drugih brodova koji su se tamo spuštali i uzlijetali. Iznad toga mjesta

počnite silaziti.

Začulo se jedno »klik« i zvučnik se isključio.

Neznanac nije prijetio niti direktno zapovijedao: vladao se kao čovjek dobre volje, spreman da se nađe svome bližnjem na usluzi. Kilmer je pretpostavljao da mu se kao jedino logično objašnjenje nametnuo zaključak da su zatajili signali pomoću kojih je robotima oduzimao sposobnost da identificiraju ljude. Zato su oni doveli ovamo »Endora«, propustivši da uz put ubiju njegove putnike. Stranac je očigledno bio uvjeren da komandant »Endora« nema pojma o tome kakva je sudbina bila namijenjena brodu. Ostavio ga je u uvjerenju da se sve to dogodilo slučajno.

Stranac je pogriješio držeći Kilmera suviše glupim.

— Što ćemo sada učiniti? — prošapta Carol.

— Spustit ćemo se — uzvrati Kilmer turobno. — Nadam se da će ona raketa ostati u svojoj putanji. Ako stvarno bude tako, imat ćemo šansu da s druge strane planeta povećamo brzinu i umaknemo.

Pritisnuo je ručicu za usporavanje i »Endorova« se brzina poče smanjivati. Jahta je tonula sve dublje. Raketa je ostala u svojoj prvobitnoj kružnoj liniji, prateći rotaciju planeta. Kilmer odahnu. Ali tek što je to učinio, na radarskom ekranu pojavi se druga raketa. Približavala se sve više.

Ako su tu dvije, onda ih ima još više, pomisli Kilmer. Očigledno, onaj čovjek dolje zna se štititi. Kad se već uspio dokopati patrolne krstarice znalački je iskoristio svu zalihu raketa koje su se nalazile na brodu. Na odgovarajući impuls, rakete će pratiti »Endora« ako pokuša bježati, sustići ga i uništiti.

Dolje je bio ocean. Kad se pojas oblaka rascijepio, putnici jahte ugledaše trokutasti otok.

— Tamo... još jedna raketa — prošapta Carol očajna. — Što sada?

Kilmer ovlaži jezikom suhe usne.

— Na planetu je jedan jedini čovjek. On želi da ima »Endora«, kao bi u slučaju potrebe mogao s njim pobjeći. Vladat ćemo se kao da ništa ne sumnjamo, ali ja ću insistirati na tome da moram brod predati zakonitom vlasniku. Tako ćemo dobiti na vremenu. Ali ako mi se ukaže prilika, ubit ću tog čovjeka, ma tko to bio. On je

ubojica, gusar, zločinac...

Carol tiho jeknu. Madison ju je pokušavao umiriti.

— Madisone — reče Kilmer. — Najbolje da se vi i Carol sakrijete. Ako se netko pokuša popeti u brod, onda se branite. Pucajte na svakoga tko vam se približi. Ali, možda to neće biti potrebno, ako ja uspijem neke stvari.

Otok je postajao sve veći.

Kilmer je lako prepoznao mjesto označeno za ateriranje: zemljište je bilo crno, a okolno drveće izgorjelo. Nešto dalje od njega, na samoj morskoj obali, nalazila se dugačka kuća s ravnim krovom.

Rakete za prizemljenje grmjele su. Na mlazovima plamene energije »Endor« se polako spuštao i najzad dodirnuo tlo, Podrhtavao je još neko vrijeme, a onda su motori utihnuli.

Kilmer reče odlučnim glasom:

— Ja sada idem. Carol, žalim što sam vas poveo sa sobom. Da budem iskren... želio sam da budete u mojoj blizini što je moguće duže. To je bila greška. Doveo sam vas i vašeg oca u vraški opasnu situaciju. Ali još imamo jednu šansu. Mislite na ovo što sam vam rekao.

Carol priđe Kilmeru i spusti blag poljubac na njegove usne. Onda se sklonila u stranu, da mu načini mjesta za prolaz. Kilmer je oklijevao trenutak-dva, a zatim se uputio u izlaznu komoru. Kad se našao vani zatvorio je ulazni otvor. Miris izgorjela tla osjećao se u zraku, a ispod obližnjih brežuljaka puzao je dim raketa za kočenje i širio se ravnicom. Bilo je vruće i zagušljivo.

Prije nego što se Kilmer uspio osvrnuti, odjednom se odozgo na njega spustila mreža. Slijedećeg trenutka mreža se skupila i priljubila uz njega tako tijesno da nije mogao izvući iz džepa svoj blaster. Dva Liposa priđoše, dohvatiše zarobljenika i odnesoše ga prema kući na rubu mora.

* * *

— Zar ne mislite da je ovo zabavno? — upita čovjek.

Sjedio je u udobnoj fotelji, preko puta Kilmera. Na stolu je ležao Kilmerov blaster. Pored njega bile su dvije čaše s brendijem. Čovjek je bio stariji od Kilmera i besprijekorno odjeven. Odijelo je

očigledno potjecalo sa Zemlje, ali Kilmeru nije bilo jasno zašto bi se netko odijevao tako pedantno kad živi sam na planetu i ne mora voditi računa o svome izgledu. S druge strane, nije se moglo očekivati ni da izumitelj paklene metode za pretvaranje robota u ubojice bude običan čovjek.

— Dakle, vama se ovo ne čini zabavnim? — ponovo upita čovjek. Djelovao je kao da je malo razočaran.

— Ne čini — odgovori Kilmer i odmahnu glavom. — Ni najmanje.

Liposi su ga bili unijeli u kuću kad im je, kao riba, uletio u mrežu. Čovjek je zatim izdao kratku zapovijed i Liposi su odmotali mrežu. Prije nego što se Kilmer stigao pomaći, oni su mu već oduzeli blister. Neznanac se veselo smijao i ponudio mu da sjedne i okrijepi se brendijem.

— Priznajem da vam moje metode možda izgledaju neobične — nastavi čovjek — ali morate shvatiti da je na ovom planetu vrlo dosadnu. Živim ovdje sam sa četiri Liposa, i zato se veselim svakoj promjeni.

— Ukusi su različiti — primijeti Kilmer suho.

— Šteta. Usput rečeno... Liposi su vam oduzeli blaster. Evo ga, leži na stolu. Zašlo ga ne uzmete?

— Hvala, nije mi potreban.

Neznanac je bio razočaran. Sjedio je neodlučno nekoliko trenutaka, a onda je malo podigao jednu ruku. Istog časa tabla stola se namreškala, kao jezerce na vjetru, a onda je blaster iščezao.

— Pa šta kažete na ovo?

— Sada nemam vremena za madioničarske trikove — uzvrati Kilmer hladno.

— Vi ste zbilja dosadni — požali se čovjek.

— Možda. Vi tvrdite da se zovete Enkhard i da ste naručili »Endor«. Zašto me onda hvatate mrežom i izvodite nekakve tehničke trikove? Ali ako ste stvarno Enkhard, dokažite mi da je tako, dajte mi priznanicu o primitku broda i pobrinite se da me prebacite što je moguće prije do najbližeg svemirskog pristaništa.

Čovjek je začuđeno zurio u Kilmera. Onda reče:

— Vi valjda ne mislite ozbiljno da ću vas pustiti da odete?

Dragi moj, ja ću vas ubiti.

Na Kilmera ovo kao da nije ostavilo nikakav dojam. Mirno je upitao:

— Kako ćete mi dokazati da ste Enkhard? Po mome mišljenju, vi se vladate kao luđak. Ja imam malo smisla za takav humor.

— Što, ne vjerujete mi? — upita čovjek. Kad je Kilmer slegnuo ramenima, on nastavi: — Bilo bi bolje da mi vjerujete. Trebalo bi da se bojite.

Kilmer je točno znao što se dešava u čovjeku ispred njega. On je ubio mnogo ljudi, ali ne osobno. Počinio je nebrojene zločine, ali ne vlastitom rukom već preko robota. Sada je htio sebe uvjeriti kako i sam može učiniti ono što su činili roboti na njegovu zapovijest. Htio je doživjeti sebe kao pobjednika, umjesto da uvijek samo čuči u svome skloništu i promatra ono što izvode poslušni roboti.

— Bio bih vam zahvalan kad biste najzad prestali s tim besmislicama — reče Kilmer. — Dakle, jeste li vi Enkhard, ili niste? Ako ste stvarno, onda mi pokažite vaše isprave. A ako niste, otići ću do broda i bez daljeg zadržavanja...

— U to jako sumnjam — prekide ga čovjek i hladno se osmjehnu. — Jeste li već čuli nešto o tome kako u ovom sektoru iščezavaju brodovi? Da li svijet govori o gusarima?

— Gusara više nema — reče Kilmer s nešto pretjeranom skepsom. — To je prava besmislica!

— Ja sam gusar — uzvrati sugovornik. — Zaplijenio sam već osamnaest brodova. Nisam ostavio u životu nijednog čovjeka, nijednu ženu, nijedno dijete. Zaplijenio sam i jednu patrolnu krstaricu... uostalom vidjeli ste i sami one rakete. Izvadio sam iz brodova sve što mi je ovdje potrebno za život. A onda sam zatvorio njihove otvore i pustio ih da potonu u moru, ovdje, nedaleko od obale. Kažem vam, ja sam osobno, bez ičije pomoći, zaplijenio i opljačkao osamnaest brodova. Zar sada još vjerujete da ću vas pustiti da odete? Uvidjet ćete i sami da mi ne ostaje ništa drugo nego da vas ubijem.

— Prestanite već jednom s tim — isceri se Kilmer i odmahnu rukom kao da se brani od neke nasrtljive napasti. — Čini se da vi volite sami sebe da slušate, zar ne? Kakva besmislica. Zacijelo tražite nekoga tko će povjerovati u vaše bajke. A sad mi napokon,

kažite gdje na ovom šašavom planetu da nađem nekog razumnog čovjeka s kojim bih mogao govoriti.

Neznanac je problijedio. Kilmer ga je pogodio u najosjetljivije mjesto. Na stolu se ponovo pojavi Kilmerov blaster. Gusar ga uze u ruke i ustade.

— Pođite za mnom. Pokazat ću vam nešto.

Kilmer načini patničku grimasu.

— Mora li to da bude?

— Dođite! Desno, kroz ova vrata. Pazite na stepenice, A sada ravno naprijed.

— U redu, neka bude, kad vam već pričinjava toliko zadovoljstvo.

— Pred vama su jedna vrata. Samo ih gurnite. Tako...

Kilmer je izvršavao ono što mu je zapovijedio stranac.

Ispred njega sinula je svjetlost. Našao se u velikoj prostoriji punoj polica i ladica. Vidio je što leži na policama i u ladicama: redovi platinskih šipki, zlata, nakita, a između svega toga sanduci puni izvrsnog vina donijetog sa Zemlje, i svuda okolo svežnjevi svih mogućih banknota i gomile kovanog novca.

— Dakle?

Kilmer je dobro vladao sobom. Nije pokazao nikakvo iznenađenje. Lagano se okrenuo. Oko njegovih usana titrao je prezriv osmijeh.

— Vi zaista uživate u tome da svoje goste impresionirate mađioničarskim trikovima. Najprije ste me pustili da upadnem u onu mrežu, onda je sa stola iščezao moj blaster... a sada još i ovo... U redu, kad vas već to zabavlja, rado ću priznati da sam zapanjen. Jeste li zadovoljni? Možemo li sada napokon govoriti o poslovnim stvarima? Ako ste zaista Enkhard...

— Vi mi, dakle, ništa ne vjerujete? — Čovjek je zurio u Kilmera, pun bijesa i razočarenja. — Vi mi ne vjerujete da sam gusar? — Zbog potrebe za samopotvrđivanjem izgubio je sav smisao za opreznost. — Slušajte me dobro, vi glupane, vi tvrdoglavi zvekane bez trunke maštovitosti! Ja imam u svemirskom pristaništu Galatee robota, koji za moj račun falsificira programiranja kursova kad god to zaželim. I to mi je omogućilo da iznenadim i zaplijenim

osamnaest brodova. Ovo ovdje je plijen. Bolje je za vas da u to vjerujete. Ali ja ću vas i tako pogubiti...

— Da, to vam verujem. Vi želite da se ja plašim. U redu... uplašio sam se. — Kilmer se osmjehnuo prezrivo. To je gusara dovelo do bjesnila. Sagnuo se, dohvatio polugu platine i bacio je prema Kilmeru.

— Evo... držite je! Je li ona prava, ili nije?

Kilmer je priskočio, ali nije uhvatio polugu. Glumio je kao da je izgubio ravnotežu i, tobože posrćući, načinio još dva-tri koraka naprijed, a onda iznenada skočio na gusara. Munjevitom pokretnjom uspio se dočepati svoga blastera. I neznanac je reagirao isto tako brzo. Hitro je izvukao iza pojasa svoje oružje.

Ali Kilmer je bio brži

Pritisnuo je na blasteru dugme za sukljanje vatre i nije više skidao prst s njega.

Ovaj drugi bio je već davno mrtav kad je Kilmer prestao sipati vatru.

Očiju razrogačenih od zapanjenosti zurio je u ostatke gusara.

* * *

— Lipose ćemo ovdje ostaviti — reče Kilmer. Sada je ponovo bio na jahti. Obavijestio je Madisona i Carol o svome doživljaju. — S vremena na vrijeme ovamo dolazi teretnjak i donosi im namirnice. I gusarov plijen ćemo ostaviti ovdje. Ne možemo ga transportirati... bar ne zasad.

Madison je izgledao zabrinut.

— Što ćemo s onim raketama tamo gore?

— Uništio sam kontrole koje njima dirigiraju. Rakete će nas pustiti da prođemo bez smetnji.

Carol se priljubi uz Kilmera.

— Kako... kako si uspio izići s njim na kraj? — upitala je.

— Htio je da ubije nekoga. Vlastitim rukama. Želio je samom sebi dokazati kako ima moć nad životom i smrti. Ja sam bio osuđen da svakako umrem, zato što sam znao previše, ali to je, zapravo, bio samo izgovor. On je bio sam na ovom planetu i nije imao nikoga tko bi mu se divio. Htio je da ostavi dojam na mene. Ali dugo ne bih

izdržao. Još svega dvije ili tri minute, i on bi prozreo moju igru. Slutio je to, ali nije znao da sam mu spremio zamku.

Kilmer zašuti. Sjetio se one posljednje odlučujuće sekunde i stresao se od jeze.

Carol ga obgrli rukama i spusti poljubac na njegove usne.

Iza njih oglasi se otac:

— Osamnaest brodova sa zatvorenim ulazima na dnu mora. Vjerojatno u plićaku. Ja ću ih izvući na suho. Mislim da ću time nadoknaditi svoje gubitke. Morat ćemo požuriti. A poslije ...

Okrenuo se i iznenada zašutio. Onda je rekao:

— Kilmeru... Carol! Za to ima i kasnije vremena, dok budemo putovali...

Ovim priča ni izbliza još nije završena, razmišljao je Kilmer dok je ulazio u centralu i uključivao robota integratora. Dao mu je kurs prema Galatei. Priča počinje tek sada, ali njen kraj se može predvidjeti, razmišljao je on dalje. Rješenje leži u karakteru. A Enkhard je imao isti karakter kao i njegov tvorac. Istu aroganciju i taštinu, istu potrebu za samopotvrđivanjem.

Kilmer je znao samo jednog čovjeka koji je bio takav: zapovjednik flote stacionirane na Galatei.

I pred očima mu još jednom iskrsnu sablasna slika — izgorjeli dijelovi od metala i plastike, koji su bili sve što je preostalo od savršenog androida Enkharda.

13. MINI (MINI)

Damir Bajs:
NIKADA NE SMIJETE RAZOČARATI DJECU

Dok je moj prvenac i jedinac Mladen Kerdeš izlazio, okružen gomilom klinaca iz kina za najmlađe gdje je upravo gledao Robina Hooda, ja kao njegov stari čekao sam da ga odvezem kući. Kako mi se približavao, po izrazu lica vidio sam da mi želi nešto reći:

— Tata, je l da ti možeš rascijepili strijelu strijelom sa sto metara udaljenosti?

Dok je čekao na odgovor okružen gomilom dječurlije sjetio sam se svog posjeta psihologu i što mi je rekao onaj doktor s crnim cvikerima (tamna stakla usred zime, svašta).

— Nikada ne smijete razočarati djecu — bile su njegove riječi.

Poučen time, ja kao čovjek koji ide ukorak s modernom psihologijom, odvratio sam:

— Naravno da mogu, za mene je to mačji kašalj.

Nisam očekivao ono što mi je vrlo glasno rekao sin?

— A kada će to biti?

Pošto naravno nisam imao blagog pojma o gađanju s lukom i strijelom odgovorio sam:

— Za tri mjeseca, jer tvoj stari sada nema vremena za tu malu demonstraciju svojih streljačkih sposobnosti (bio sam osobito zadovoljan što sam rekao stari umjesto demodiranog tata čime sam pokazao da nisam nikakav zatucani fosil).

Razvoj događaja me je uveliko iznenadio. Moj nasljednik, umjesto da na sve zaboravi, pozvao je već idući dan sve svoje prijatelje na proslavu u kojoj je meni bila namijenjena glavna uloga.

Moja oprezna uvjeravanja da to možda nije najbolje bila su otklonjena na rubu plača. Tako saro se, sjetivši se ponovno onoga »Nikada ne smijete razočarati djecu«, upisao u Bjelovarski streličarski klub. Nakon dosta vježbanja i uz pomoć laserskog nišana uspio sam ponoviti taj pothvat Robina Hooda, smatrajući da je time sve završeno. Grdno sam se prevario: Dolazeći iz kina (ovaj put došao je kući sam) Mladen junior upita;

— Stari, je l da ti možeš voziti bolje nego Sten Dexterson?

Poučen prijašnjim iskustvom lukavo sam odvratio:

— Pa možda i mogu.

— Kad ćeš to napraviti? — uništi sin moje lukavstvo.

Sjetivši se one kobne statistike o kompleksima koje ljudi nose još iz djetinjstva, uzvratio sam:

— Za šest mjeseci.

Ovaj put držao sam da je to dovoljno dug rok da moj klinac na to potpuno zaboravi. Nisam računao na porodično nasljedno dobro zapažanje, izvrdavanje i urođenu tvrdoglavost i tako sam uskoro postao član našeg auto-kluba.

Neću da vas gnjavim s nebitnim detaljima jer uskoro sam uspio srušiti rekord bjelovarskog trkališta i tako sačuvao svoj ugled pred sinom. Ono što je slijedilo mogao sam pogoditi.

Pošto se vratio iz grada, moj nasljednik upita:

— Tata, ti sve možeš?

— Gotovo sve.

— A je l možeš letjeti zrakom? — glasilo je slijedeće pitanje (kako se poslije pokazalo, gledao je Supermena XXXI).

— Nisam baš siguran.

— A kad ćeš pokušati? — reče brzo moje mlađe izdanje.

Vidjevši da je vrag odnio šalu i da ovo nikako neće biti mačji kašalj, odvratio sam:

— Pa za jedno dvije godine.

Nastavak je bio običan i poznat. Pošto mi je parola »Nikada ne smijete razočarati djecu« stalno bila pred očima bacio sam se na istraživanja. Zahvaljujući tome što sam nuklearni fizičar koji radi u »Damiru Bajsu« i bavi se problemima vezanim za traktorski

nuklearni reaktor, mogao sam se koristiti velikim tvorničkim laboratorijem.

Dok sam opasivao antigravitacijski pojas, sjetio sam se da u kinu danas prikazuje film o Tedu Sullivanu (to vam je jedan od filmovanih junaka iz stripa) gdje glavna ličnost kao od šale uništava okolne zvijezde.

Čekajući da mi se jedinac vrati iz kina kolebao sam se između moderne psihologije i starinskog remena kojim se koristio moj otac dok još nije bilo poznato geslo »nikada ne smijete razočarati djecu«.

Miroslav Bošnjaković:
SVEMIRSKI VUK

Kapetan Anderson, stari svemirski vuk, čovek koji je sam otkrio stotinu planeta, stajao je iznenađeno pred ovim čudnim stvorom. Čovek koji je bio idol mlađih širom galaksije, koji je u svakoj situaciji umeo da se snađe i iz svakog sukoba iziđe kao pobednik, u ovom je trenutku bio paralisan. Njegovo lepo, preplanulo lice izražavalo je pravu nevericu.

Sve ovo događalo se na planetu koji je kapetan otkrio u jednom od najzabačenijih delova galaksije. Nije prošlo ni deset standardnih minuta otkako je izišao iz broda, a već je naleteo na biće koje nije nalikovalo ni na šta dotad poznato.

Pošto su dugo stajali jedan nasuprot drugom i gledali se, kapetan se pribrao i prvi stupio u akciju. Prineo je automatski prevodilac ustima i rekao što je mogao ljubaznije:

— Oprostite, da li biste bili tako ljubazni da mi kažete zašto imate tako velike oči?

Iz grla stvorenja iziđe otegnut urlik koji bi preveden otprilike kao:

— Da te bolje vidim!

Kapetan se duboko zamisli, pa nastavi sledećim pitanjem:

— Biču toliko slobodan da vam opet dosađujem i da vas upitam: zašto imate tako velike uši?

— Da te bolje čujem! — glasio je odgovor.

Ovi su odgovori kapetana neodoljivo podsetili na detinjstvo i videokasete kakve mu je donosila njegova baka, ali sada nije bilo ni vreme ni mesto da se misli na to. Uostalom, odlučio je da ovom neljubaznom stvoru postavi još samo jedno pitanje. Naime, strašno ga je interesovalo zašto taj stvor ima tako velike zube...

Ratislav Durman:
BAŠ ZEMALJSKI

Mire Fafa, prvi predstavnik civilizacije od one strane Plutonove orbite, bio je Doremifasollasidonac.

U stvari, nije bio ni Mire Fafa, ni Doremifasollasidonac, ali mi Zemljani tako nazivamo njega i njegovu vrstu. Tako je najzgodnije. Svaki automatski prevodilac bez obzira na kvalitet, ne prevodi vlastita imena, već ih ostavlja da se čuju, vide, okuse ili namirišu u originalu. Kako se kod Doremifasollasidonaca značenje ne vezuje uz glasovnu, nego tonsku vrednost — po našim merilima, oni ne žive život, već operu — a ljudi su obično antisluhisti traktorskog glasa, jedini izlaz je u beleženju notnim znacima.

Mire Fafa doleteo je u Sunčev sistem sasvim sam, iako ga je matična flota nedaleko od nas čekala. Lepo se predstavio, poželeo svima mirnu zvezdu, saopštio da je došao da prouči život na matičnoj planeti ljudske civilizacije, zamolio da mu se rezerviše soba u nekom od boljih hotela u New Yorku, Sjedinjene Američke Države. Izvesni krugovi na Zemlji nisu bili raspoloženi da se stvari dešavaju tako jednostavno; kategorično se zahtevalo da Mire Fafa bude podvrgnut karantinu, carinskoj kontroli i vojno-političko-akademskom ispitivanju, ali se od toga brzo odustalo. Zvanično, izostanak rutinskih mera pripisivan je dobroj volji svetskih centara moći, ali je bilo zlobnih jezika koji su sa osobitimr zadovoljstvom prepričavali kako su se nosioci institucionalizovanog života povukli uvidevši da je pametnije praviti se velikodušan nego priznati nemoć, ili, još gore, ispasti smešan. Mire Fafa jednostavno nije ni tražio dozvolu za ateriranje, nuklearni napad u vazdušnom prostoru jedne koliko male toliko uobražene Zemlje shvatio je kao vatromet

njemu u čast i ispalio nekoliko antimaterijskih plotuna ne bi li uveličao spektakl, a cevasta skalamerija na pramčanom delu letilice neprijatno je ličila na oružje, mada niko nije mogao da se zakune da ne predstavlja sistem za ventilaciju ili još nešto bezazlenije.

Bilo kako bilo i bez obzira na energične momke iz — za smrtnike nepoznatih — mehanizama mašinerije vlasti, koji su tvrdili da nije vreme za razum, nego za akciju, Mire Fafa se bez ikakvih smetnji spustio usred pedeset i sedme ulice. Budući da je usput dobro proučio radio i tv program, pa se naučio redu, otišao je u banku, zamenio nešto zlata za novac i uredno ubacio sitniš u parking sat. Potom se pojavio u hotelu gde su mu potvrdili da je Generalna skupština OUN u punom sastavu i da se čeka samo on, pa da počne svečana sednica koja treba da obeleži novu epohu u istoriji čovečanstva i Sunčevog sistema u širem smislu. Pažnju prolaznika izazivao je više žurbom, nego izgledom — Doremifasollasidonac više sasvim nalikuje na ljudsko biće, iako mu je koža svetlija od kože bilo kog albinosa.

Kamere su počele da zuje čim se Mire Fafa spustio na Zemlju, a kod palate na East Riveru počele su baš da buče. Posle srdačnog zagrljaja i obilaska počasne čete plavih šlemova, gosta iz svemira pozdravio je generalni sekretar OUN, pa je pročitan pozdravni govor vlade Jupiterijanaca, a onda su govorili predstavnici svake zemlje, uključujući i predstavnike oslobodilačkih pokreta, te kolonija na Mesecu, Veneri, Marsu i Asteroidima. Iako je vreme svakog govornika bilo ograničeno na petnaest minuta, sednica se prilično otegla i završila tek četvrtog dana ujutro. Posle svečane sednice počeo je svečani doručak na kome su razmenjivane zdravice i izrečena uzajamna vera u buduću saradnju zvezdanih sistema. Sedmog dana Mire Fafa više nije mogao da izdrži, pa je društvo otišlo na spavanje, s tim da prvom pogodnom prilikom iščitaju zdravice predstavnika zemalja koje nisu stigle na red.

Posle buđenja i obaveznih govora na aerodromima, Mire Fafa prisustvovao je paradi plavih šlemova koja je u njegovu čast održana u Moskvi, SSSR, otvorio sedamnaesti most na razdaljini od dva kilometra, prozvan Mostom Medugalaktičkog Prijateljstva u Novom Sadu, Jugoslavija, obišao veštački kontinent kojim se ponose ne samo susedi sa ostrva Kjušu, Japan nego i celo čovečanstvo. Prijemi su održani i u Meki, Saudi Arabija, a banketi u Legolomiru, Svetlend. Na insistiranje šefova država i vlada,

Generalni sekretar OUN bio je prinuđen da susretom sa Skupštinom ksenofila privremeno zaključi internacionalni program posete Doremifasollasidonca.

U svakoj zemlji Mire Fafa boravio je oko pet sati, a program se sastojao uglavnom od pozdravnih govora, obilazaka počasnih jedinica garde i razmene zdravica. Do grla prezadužen Honduras ustupio je za milionsku svotu svoj termin, tako da je Mire Fafa snimio i dvadesetak minuta reklame za kokakolu. Još prezaduženiji Olitar hteo je da napravi sličan posao sa pepsikolom, ali je u međuvremenu pukla bruka, pa od toga nije bilo ništa.

Internacionalni program trebalo je da se nastavi prvom konferencijom za štampu u sedištu Svetske Press, Sydney, Australija, posetom rudnika retkih zemalja kod Selentowna, Lunarna republika, ali se Mire Fafa uljudno izvinio i rekao da mora da ide kako bi u dogovoreno vreme bio na mestu sastanka sa flotom Doremifasollasidonaca.

Doremifasollasidoncu Mire Fafa, prvom predstavniku civilizacije sa one strane Plutonove orbite, priređen je nezaboravan ispraćaj. Počasna eskadra kosmičke flote OUN pratila ga je do krajnjih granica doleta — do Jupitera.

Zlobni jezici su odmah reagovali, a u sredstvima javnog informisanja pojavila se tek posle nekoliko meseci konstatacija da je Mire Fafa dobro upoznao Zemljane, a da Doremifasollasidonca niko zapravo nije uspeo da ga pita čak ni u kom delu svemira stanuje.

Krunoslav Gerhard:
KOCKASTO JAJE

Mali vikend-NLO (leteći tanjurić za kavu) dugo se šetkao galaksijom amo-tamo, u posjet rođacima, na pseudonatjecanja, na prijeme i dočeke, dok ga, poslije mnogo ugodnih dana, dvojica putnika ne upute u periferiju poznatog svemira.

— Što ćemo tamo, Thompeuse? — upita jedan. — Ondje nema ni pristojnih postaja za anti-gravi gorivo.

— Dragi moj Kempuseh, na Alfa Centauri je posljednja takva

postaja. Do nje ima oko tri sata. Ondje ćemo napuniti naše rezervoare za, ako hoćeš, pet mjeseci putovanja. Zadovoljan?

— Prilično.

Minutu kasnije, njihov portabl-NLO premaši sve (neosnovane) granice ubrzanja i nestade na putu prema sistemu Centauri.

— Vidiš, Thompeuse, da bi bilo bolje da si me poslušao. Otkad smo krenuli s postoje na Alfi, nismo naišli na tragove bilo kakva života, a kamoli razumnog i inteligentnog. Najbolje bi bilo da se okanimo ćorava posla i zabrazdimo natrag na Proksimu ili Orion, dok još ima vremena...

— I goriva, samo završi. Pa, jesam li ti rekao da ne moraš brinuti? Ima ga još za mjesec dana.

— Ali samo za let! Ne računaš da kompjuter troši gorivo pripremajući nam hranu i održavajući pritisak, silu težu i atmosferu, i još svašta. Moramo požuriti ako ne želimo ostati zauvijek ovdje, u ovom nenaseljenom kutku galaksije.

— Ti sad očekuješ da ću reći: »Daj mi još dan vremena; ako ništa ne nađemo, brišemo odavde«?

— Ah...

— Pa, nije potrebno... Kompjuteru, daj sliku.

Ekran iznad komandne ploče naglo se osvijetli. Pojavi se čudan plavkast planet.

— Heeej!

— Šta »heej«? Zar nismo i prečesto vidjeli planete pokrivene sedamdeset posto vodom? Grozim se i ja, ali ti si ipak preosjetljiv.

— BRR... Kad pomislim šta bi bilo da bućnem u nju... UHH!

— Dosta zgražanja. Evo podataka o planetu: gravitacija nešto veća, ali se može podnijeti, atmosfera prihvatljiva, iako bi nam dobrodošli i filtri. Postotak kisika je malo prevelik. Što se tiče stanovništva... prilično su primitivni i čudni... nisam sasvim načistu, ali... Aha, evo! Ima oblika života koji su nam srodni. Daj opet sliku!

Na ekranu se pojavi nekakva zgrada obasjana suncem i okružena drvećem. Dvadesetak manjih i jedno veće biće stajali su ili se kretali unaokolo.

— Auuu, kakve ženske! — povikaše obojica uglas. — Prekrasne

su!

— Fenomenalne!

— Aaha, dat ćemo mi njima. Dugo nisam vidio takve!

— Ali ćemo se morati pripaziti ovoga.

Sa strane zaurliče velik, zubat i repat stvor.

— Kakav je! Da, moramo biti oprezni.

— Pih! Ništa me neće spriječiti da odem do one umilne ženskice. — Pokaže na najtamniji od malih stvorova.

— Najbolje bi bilo — primijeti Kempuseh — da se spustimo noću. Tada ovo veliko biće možda spava.

— Prihvaćam.

Sati su prolazili, spustila se noć. Jedna zvijezda na nebu polako krene postajući sve svjetlija. Nečujno se spusti pogašenih svjetala na malu čistinu. Otvore se vratašca, i Thompeus izađe praćen Kempusehom. Obojica su se osmjehivali, otvarajući vrata zgrade u koju su ulazili.

Proveli su se ludo te noći. Nešto prije zore, dvojica svemirskih putnika vratila su se u svoj portabl-NLO i nestala zauvijek s tog planeta.

— o o o —

Slim Robbins živio je u Montani, imao automobil marke »lincoln«, ženu Mathildu i velik, zaista velik kokošinjac. Najviše brige i pažnje posvećivao je kokošima, pa »lincolnu« i, pa kraju, Mathildi.

Kao i svakog jutra, Slim je pregledavao kokošinjac, skupljao jaja i obilazio svoje mezimice hraneći ih, a Mathilda je spremala doručak. Odjednom on bane u kuhinju vrlo uznemiren i crvena lica.

— Mathilda! Dođi da nešto vidiš! Brzo!

— Što je, Slime? — upita ona uplašeno. Posljednji put kad je ovako banuo, optužio ju je da je kriva što se začepila cijev za dovod vode. Što je sad? Pa ona nije stupila nogom u kokošinjac ima već dva mjeseca...

To je nije spriječilo da se prenerazi.

Jer, Slim je u rukama držao dva mala jajeta, KOCKASTA jajeta!

— Što je ovo, Mathilda? — upita on na rubu sloma, jer kokoši su mu sve što ima. — Našao sam ih ispod Georgije i Nine (imao je običaj davati kokicama imena), dvije najbolje kokoši. D-da nisu bolesne?

— N-ne znam — odgovori ona, nehotice ga oponašajući.

— Vidiš, ne znam ni... ja! Otkako imam kokoši... ovo mi se nije... dogodilo — procijedio je s mukom.

Poslije mnogo oklijevanja, jedno jaje su razbili. Žumanjak nije bio običan. Istina, bio je žut, ali istostraničan, kockast. Slim ga je oprezno liznuo. Okus se nije razlikovao. Boja bijelanjka je ista.

— Kakvi bi pilići bili od toga? —Mathilda će nervozno.

Slim joj ne odgovori.

Izašao je s jednim preostalim jajetom i pogledao prema nebu kao da od njega traži odgovor.

Provjerit će on to. Provjeriti!

Jakob Holbik:
ROSKADUTI

Na ulici Pero sretne Stevu koji se upravo vrati s krstarenja po svemiru brodom, nadsvjetlosne brzine.

— Je li, Stevo — upita Pero — ima li negdje u svemiru žena?

— Ih — s ponosom će Stevo. — Da znaš samo kakvih. Ima ih čak tri na jednog, na Roskadutiju. Jest, nisu baš kao Zemljanke, nešto su niže, slabašnije, ali...

— Ne mari, Stevo! — smijući se odvraća Pero.

Prvom prilikom i Pero »skokne« na taj Roskaduti, ali već nakon dva dana boravka jedva se dovuče do broda koji odmah usmjeri prema Zemlji, žarko očekujući susret sa Stevom.

— Je li, Stevo — prasnuo je čim ga je ugledao — ti mi reče za žene, a ne reče da tamo muškarci imaju šest ruku, šest nogu, tri glave i... i sve po tri?

— Paaa — Stevo slegne ramenima, sažaljivo gledajući Perino

iscrpljeno lice i modrice po tijelu — zašto me nisi pitao?

Dubravka Hujs:
ZEMLJE GVINEJSKOG ZALJEVA

— Hej ti! Da, da, ti iz posljednje klupe, dođi pred ploču da odgovaraš! — uzvikne stari profesor iz zemljopisa. — Hajde, hajde brže!

Pozvani dođe do ploče i stane.

— Reci ti nama, sine, kolika je površina Afrike?

Izabranik za ispitivanje pogleda ga malo začuđeno.

— Pa... površina Afrike je...

— Ne znaš? — doleti odjednom s profesorove strane. Đak slegne ramenima, a profesor nastavi dobronamjerno: — Hajde ti nama onda lijepo reci koje su zemlje Gvinejskog zaljeva?

»Sretnik«, kako smo obično zvali prijatelje koji su bili pitani, ogleda se po razredu i promumlja:

— Hm — Gvinejski zaljev? — kao da je prvi put čuo za taj zaljev.

— Žalim, ali svi mi dobro znamo što sam ja rekao! — usklikne profesor ponosno. — Svi znamo da onaj tko ne zna zemlje Gvinejskog zaljeva ne može dobiti pozitivnu ocjenu iz zemljopisa! Vaše ime i prezime, mladi gospodine?

— NRC XL/101 — doleti brzo.

— NR... — profesor mrmljajući počne kopati po dnevniku. — Što? Što si rekao? Kako?

Smijeh se prolije razredom. Profesor je glupo buljio u razred ne shvaćajući situaciju. Onda se i on nasmije i reče:

— Ti mora da si novi, daj da ti zapišem ime.

— NRC XL/101.

— N...R...C XL/101. Dobro, imaš jedan iz zemljopisa... Hej, a odakle si ti?

— Iz zviježđa Ticeron.

— Ticeron? — zamišljeno ponovi profesor. — Sramota! Doći na Zemlju i ne znati nabrojati zemlje Gvinejskog zaljeva! Sramota! — promrmlja stari profesor i počne tražiti novu žrtvu za svoje ispitivanje.

Ljubiša Jovanović:
DIVLJACI

NEDELJNE NOVOSTI, 10. V:

»Pre nekoliko dana u našem gradu dogodio se neobičan slučaj. Rano ujutro, baš u vreme kad građani kreću na posao, na Centralnom trgu pojavio se jedan mladi čovek. Prema opisu nekih svedoka, bio je mršav, bledog lica, imao je dugu kosu i bradu, a bio je obučen u izbledelo džins odelo. Uzverao se na spomenik koji stoji na centru trga i počeo da govori. Glas mu je, kako je to lepo rekao jedan od prisutnih, imao nekakvu magičnu snagu, tako da su se oko njega počeli skupljati ljudi.

Čovek je rekao da je on bog, da se vratio na Zemlju da svojim znanjem pomogne ljudima i da će ljudi, ako ga poslušaju, napraviti od Zemlje pravi raj. Dalje je pričao o tome kako svetom treba da vlada mir i ljubav, a ne mržnja i rat.

Oko njega okupila se velika gomila koja je pažljivo slu-šala govor. Ali, u blizini našlo se i nekoliko policajaca koji su ga uhapsili pod optužbom da ometa javni red i mir. Odveli su ga u najbližu policijsku stanicu. Uhapšenik se čudno ponašao: bio je nem na sve pokušaje da se iz njega izvuče priznanje krivice, kao da se saslušavalo nekog drugog, a ne njega. Istražnim organima se u prvi mah učinilo da je on običan drogirani hipik, ali je tu tvrdnju potpuno pobio policijski lekar, čiji je nalaz bio da je uhapšenik u sasvim normalnom stanju, čak — odličnog zdravlja!

Zato je uhapšcnik poslan u jednu psihijatrijsku kliniku na ispitivanje. Tamo je utvrđeno da kod njega postoje izvesni znaci psihičke nenormalnosti, pa su ga počeli lečiti najsavremenijim metodama. Ali posle nekoliko dana misteriozno je nestao iz klinike.

Ni uprava klinike, a ni vlasti, ne mogu objasniti njegov

nestanak...«

* * *

— Nadam se da imate obrazloženje za ostavku.

— Jednostavno, ne mogu više da radim ovaj posao, zapovedniče. Potpuno sam izgubio živce.

— Ali, zašto? Vi ste već nekoliko milenijuma moj najbolji stručnjak. Kako je to moglo vama da se dogodi?

— Dogodilo bi se to svakome na mom mestu, zapovedniče. Već dvadesetak milenijuma sam istraživač, ali mi se nikada nije dogodilo nešto tako strašno.

— U poslednje vreme bio sam zatrpan poslovima, tako da nisam stigao da pročitam vaš poslednji izveštaj. Recite, šta vam se to dogodilo?

— Bio sam upućen na planet Zemlju. Kada sam pre dve hiljade njihovih godina bio tamo, ljudi su bili na niskom stupnju razvoja. Mislio sam da su se opametili za to vreme, ali sam se prevario. Oni su sada još veći divljaci nego što su to bili. Uživaju u mučenju drugih bića! Kada sam bio kod njih prvi put prikucali su me na nekakav krst. A sada, sada su me ti prokleti divljaci mučili tako strašnim elektrošokovima da sam jedva preživeo!

Nenad Levak:
LJUBAV NA PRVI POGLED

Corgis Aster Santor došao je na Zemlju sa zadatkom da prikupi osnovne podatke o planetu i o mogućnosti da se tu nastani njegova vrsta, stanovnici Antaresa, planetnog sistema kojem je prijetila neizbježna opasnost od kolapsirajuće zvijezde što se svakog trenutka mogla pretvoriti u supernovu i uništiti visoko razvijenu civilizaciju. Bio je to životno važan zadatak i Antarešani su polagali sve nade u Corgisa i u njegov brod koji je bio vrhunac tehnologije. Uputili su ga prema najbližem sistemu za koji su dokazali da može imati naseljive planete.

Dok je prolazio gradskim ulicama i promatrao užurbane i nervozne Zemljane, kroz glavu su mu prolazile posljednje riječi

vrhovnog vođe: »Corgis Aster Santor, ti si nam jedina nada. Deset milijardi Antarešana čeka tvoj poziv. I nemoj to zaboraviti...«

— Neću — reče Corgis glasnim, zemaljskim glasom.

— Jeste li rekli nešto?

Glas ga iznenadi i on se trgne. Zatrese glavom i pogleda oko sebe. Nalazio se u prodavaonici. Drvene police bile su prepune robe.

— Kako sam se našao ovdje? — promrmlja Corgis. Duboko udahne. Zrak je bio slatkast. Nasuprot njemu, stajala je mlada žena i promatrala ga sumnjičavo. Prvi put im se oči susretnu. Corgis zadrhti. — Lijepa je — prošapće tiho i gotovo nesvjesno.

— Želite li nešto?

Corgis je šutio i promatrao je. Bio je uzbuđen i drhtao je. Još se nikada nije ovako divno osjećao. Radovao se što je s ovako lijepom djevojkom. Bio je to za njega nov osjećaj.

— Izvolite! Što želite? — upita ga ona zagonetno se osmjehujući.

Počeo se osvrtati po trgovini i više promatrajući djevojku nego robu na policama, pokazao je na prvu stvar i ne gledajući što kupuje. Neobično mu se dopada djevojčina duga plava kosa i skladno tijelo koje se naziralo ispod radne bluze. Izišavši iz prodavaonice, stajao je neko vrijeme na pločniku ne znajući što da radi. Sa čuđenjem promatrao je gomilu novina koje je držao u rukama. Djevojka ga je potpuno zaokupila tako da uopće nije opazio što kupuje.

Cio dan lutao je gradom i mislio na djevojku. Potpuno je zaboravio na razlog zbog kojeg se našao na Zemlji. Zaboravio je na svoj planet i na svoje koji su čekali njegov poziv. Sve misli zaokupljala mu je plavokosa djevojka. Ni sam nije znao kako se opet obreo u prodavaonici. Ovaj put je ostao duže. Izišao je zajedno s plavušom. Pristala je da pođe s njim na večeru nakon duljeg nagovaranja.

Proveli su divnu večer. Bio je uvjeren da nema ljepše i pametnije žene u galaksiji. Nakon večere pošli su u njezin stan, i ti su mu trenuci bili najljepši u životu.

Odlučio je da ostane s njom zauvijek.

Činilo mu se da se i on njoj sviđa. Kako i ne bi kada je bio vrlo

privlačan i muževan i u svemu se mogao natjecati sa Zemljanima. Uostalom, njegova vrsta bila je poznala kao najljepša i najinteligentnija u galaksiji. Jedino su im žene bile ružne.

Zoran Luić:
KOSA

Prigušen, plavičast sjaj golemog sunca obasjavao je naselje visokih osmokutnih zgrada razbacanih neuredno po čudnoj kamenoj pustinji, koja je kristalnim sjajem reflektirala zelenu gradsku rasvjetu. Apsolutnu tišinu narušavala je tiha elektronska muzika stapajući se s beskrajnim ponorom vedre noći.

U jednom stanu upravo se gasilo svjetlo i dvije zagrljene prilike izgubile su se u pozadini ukusno uređene sobe.

— Mo, pomisliš li kad na Loren? — romantični šapat ispunjen diskretnim sjajem uličnih svjetiljki polako je brisao magličast veo sjećanja.

— Loren...? Dobro se sjećam, svjetlost kristalnog neba obasjavala je blage brežuljke ljubičastog planeta, a naš je brod blistao reflektirajući sjaj trostrukog sunca... tamo smo se prvi put i po... — posljednje riječi izgubile su se u tihom i dugotrajnom poljupcu.

— A sjećaš li se kakve nam je gadne muke zadavala ova prokleta stvar? — promukli muški glas pokušavao je sarkastički opravdati svoje prve ljubavne nezgode.

— Da, zanimljivo. Ni dan-danas mi nije jasno zašto su je uopće i napravili. Robot možeš biti i bez kose.

Damir Lukačević:
GOSPODAR

— Slanislave, Stanislave! — mehanički glas odjekivao je kućom preko interfona. — Pa dobro, gdje si ti?

— Oprostite, gospodaru, dolazim. — Ubrzano dišući, u sobu utrči snažan muškarac.

— Koliko te puta moram zvati? Gdje si do sada? Čovjek je ponizno pognuo glavu.

— Ja, oprostite, nisam mogao doći ranije...

— Nisi mogao, a zašto, molit ću lijepo? Naravno, ako smijem pitati.

— Pa, zato što sam bio sa... ženom...

— Oh, te vaše smiješne potrebe. Nije mi jasno kako je vrsta s toliko nedostataka mogla tako dugo vladati ovim planetom. No dobro, spremi mi sad toplu uljnu kupku. Ali pazi da ne bude prevruća.

Nadmoćno gledajući čovjeka kako pognute glave izlazi iz sobe, robot se lijeno protegnu na naslonjaču.

Hari Martinić:
DOBRODOŠLICA

Sve je počelo jedne zvjezdane noći, kada je teleskopom zapažen nepoznati svjetleći objekt na nebu. Promatranje je nastavljeno i već nakon nekoliko dana bilo je jasno da to nije nikakvo nebesko tijelo, već nešto što se kreće na vlastiti pogon. I najtvrđi konzervativci bili su se pomirili s tim. Svemirski brod sve se više približavao Zemlji. Svijet je bio u iščekivanju. Pesimisti su držali da se treba pripremati za borbu, neki su željno čekali čas susreta, a oprezni su šutjeli. U taborima dvaju blokova zaključeno je da se Zemlja nikako ne bi mogla suprotstaviti civilizaciji koja je na tom stupnju razvoja da poduzima međuzvjezdane letove. Zbog toga je odlu-čeno da se posjetioci dočekaju prijateljski.

Dugo očekivani dan. Svjetleća kugla spustila se na mjesto koje su astronomi bili pedantno predvidjeli. Najbolji svjetski diplomati određeni su da dočekaju bića iz svemira. Nakon desetak minuta čekanja otvorio se jedan otvor i ubrzo su iz njega izašla dva svemirca. Za ljudski pojam ljepote bili su gadni.

Predstavnik odbora je rekao:

— Dragi prijatelji, sretni smo što ste došli. Nadamo se da će naše vrste zauvijek živjeti u miru i da ćemo plodno surađivati. Vrlo nam je draga spoznaja da nismo sami u svemiru.

»Nevjerojatna stvar«, prenosio je misli Tep svom drugu Sepu, kad je Zemljanin završio. »Pogledaj što kaže prevodilac Misaona i govorna poruka potpuno se razlikuju.« I stvarno, dok je iskusni diplomat govorio unaprijed napisanu poruku, njegove misli su tekle sasvim drugačije: »Gadni pacovi, mičite nam se s očiju! Bilo bi bolje da vas nikad nismo ugledali. Gubite se!«

»Možda je prevodilac iznevjerio«, pokuša Sep.

»Ne, nije. Provjerio sam. Što ćemo sad?«

»Znaš što ja mislim o ovom? Čini mi se da smo naletjeli na nenormalnu civilizaciju. Najbolje bi bilo da odemo.«

»Ipak, moramo im nešto odgovoriti.«

»Da, mislim da će ovo biti najbolje« — i odbor začuje iz malog aparata koji su svemirci nazivali prevodiocem svoje misli:

— Gadni pacovi, mičite nam se s očiju! Bilo bi bolje da vas nikad nismo ugledali. Gubite se!

I dok su se diplomati oporavljali od prvog šoka, svemirski brod je bio već daleko na nebu.

Poslije toga Zemljani više nikada nisu vidjeli izvanzemaljska bića. Federacija je smatrala da je ludi planet bolje ostaviti na miru.

Vladimir i Gordan Momčilović:
IGRA

Voleo je da se igra... Dugo... ludo... besomučno... I sama pomisao na igru uzbudila bi nervne perceptore njegovih najudaljenijih krajeva koji su se protezali milionima kilometara kroz svemir. On — koji je u igri nalazio celokupan smisao svoga postojanja...

Za njega je sve bilo igra i beskrajno putovanje svemirom. Načinjen od antimaterije, oblika amebe, star milionima godina, nezametljiv za druge, što mu je i omogućivalo da se igra...

Lutajući pustim i hladnim prostorima mraka, večite noći svemira, upravo je prolazio kraj malene, žute zvezde oko koje se okretalo mnoštvo sićušnih planeta. Strašno mu se dopala ta mala zajednica. Podsetila ga je na njegov dom udaljen mnogo hiljada svetlosnih godina. Na njegovu majku oko koje bi se skupljao zajedno sa svojom braćom i sestrama.

I tada se setio svoje omiljene igre, pikada, gađanja zvezda i malih planeta strelicama od antimaterije.

»Ah«, pomisli, »kako je lepo gledati eksplozije i sav taj buket boja koji bi se pojavio. Kako je to divna igra!«

Izabrao je bledoplavičast planet i ka njemu usmerio svoju strelicu. I čekao.

Nakon nekoliko sekunda u jednoj tački plavičastog planeta pojavio se jarko crven bljesak koji je polako gubio boju i iz crvene pretvorio se u narandžastu, žutu, i na kraju belu.

Bio je oduševljen. Njegova se igra još jednom pokazala uzbudljivom i čarobnom... No, osećajući se zadovoljnim, odjednom mu pažnju privuče crvena zvezda — div; udaljena od njega stotinama godina svetlosti. I trenutno, odluči da krene ka njoj. Mala zvezda, sa svojim planetima, ostala je iza njega. A on se prepustio prostoru i svojim bezazlenim igrama. Svom cilju postojanja.

* * *

Sve poznatije novine na Zemlji tih letnjih dana 1908. godine, objavile su na svojim prvim stranama: »Tajna Tunguske eksplozije!« A u daljem tekstu:

»30. juna 1908. godine u Tunguskoj tajgi, u središnjem Sibiru, između reke Jenisej i Lene i transsibirske železnice bio je prohladan, vedar dan. Običan sibirski dan. Iznenada, došlo je do ogromne eksplozije koja se osetila na velikom području Sibira. Naučnici pretpostavljaju da je eksploziju izazvao pad meteorita ogromnih dimenzija i da je sreća što je meteorit pao na nenaseljen teritorij. Već je izračunato: da je pao četiri časa i četrdeset i sedam minuta pre, bio bi uništen Petrograd...«

Nenad Palrun:
POKORITELJI

Najmoderniji zemaljski intergalaktički razarači letjeli su prema Glavnom štabu marsovskih pobunjenika. Naređenje je bilo kratko i jasno: uništiti sve živo...

Kroz gustu barijeru mateorita, tri razarača uletjela su u Marsovu atmosferu i sad nadlijeću naizgled pustu površinu planeta. Na licima pilota može se pročitati samo jedna misao: »Prokleta pustinja!«

— SELF-1 i SELF-2, slušajte! Govori zapovjednik. Sada ćemo uletjeti u kanjon, gdje je glavni štab ovih gadova. Pucajte na sve što vam se učini sumnjivim. KAD UGLEDATE CRVENU KUGLU, LANSIRAJTE NEUTRO-BOMBE, I SVIM TOPOVIMA PUCAJ-TE PO NJOJ! Jasno? — upozorio je vođa.

U kanjon je prvi uletio SELF-1. Pratili smo ga. Dočekala nas je je žestoka paljba. Do vraga! Pogođen je... Jadnik... Tisuće iskrica zaslijepilo me kad se SELF-1 razbio o dno kanjona.

Neprijateljski plotuni nisu slabjeli ni trenutka. SELF-2 me pokriva dok pogledom tražim crvenu kuglu... Iznenada me nešto potreslo s leda. Izgubio sam i drugog pratioca. Sada sam sam. Hej, pa ja gubim na visini! Prokletstvo!

Dva neprijateljska presretača izletjela su pred mene, ali sam im na vrijeme umakao... Nešto zasja: da, to je crvena kugla! Gdje je to crveno dugme kojim ću lansirati neutro--bombe? Gdje je, gdje je? GDJE JE?

Iz kontrolne ploče sukne plamen ..

Marsovska laserska obrana dobro je obavila posao. Samo tridesetak metara od crvene kugle, Glavnog štaba marsovskih pobunjenika, pao je SELF-3, vođa specijalne grupe razarača...

* * *

— Tilt! Prokleti »svemirac«! Opet mi je zadnjega vništil ispred »baze«, 'bal ga bog! — opsova Damir i iziđe iz zadimljene sale s fliperima.

Krešimir Pušić:
IZLAZAK

Netko mu je rekao da se zove Aron. Bila je to, vjerojatno, ista ona osoba koja ga je zatvorila pod staklenu kupolu prije dvije tisuće godina. Doista, bilo je to strašno davno, ali još i sada se dobro sjeća riječi koje su mu tom prilikom bile rečene:

— Arone, živi ovdje sve dok se na nebu ne pojavi velika vatra, sve dok tisuću gromova istovremeno ne zapara nebo, sve dok tisuću potresa ne uzdrma Zemlju. Napustit ćeš kupolu tek kada se pakao povuče i kada se ponovo otvori nebo. Tada kreni stazom kojom želiš i čini onako kako misliš da je najbolje...

Aron podiže pogled i vidje kako se otvara nebo jer je pakao već prošao. Tada izađe iz kupole i krene stazom što je vodila prema šumi. Išao je tako neprestano i tek u zoru četrnaestog dana na proplanku ispred sebe ugleda istu onakvu kupolu kakvu je i sam napustio. Kada je prišao sasvim blizu, u polukru-žnoj staklenoj kući ugleda ženu i pozove je da izađe. Ona mu je odmah prišla i rekla:

— Netko mi je rekao da se zovem Evita. Bila je to, vjerojatno, ista ona osoba koja me je stavila pod staklenu kupolu prije dvije tisuće godina. Rečeno mi je da živim ovdje sve dok ne prođe pakao, dok se s neba ne rasplinu pečurke od dima, dok se ne otvori nebo i dok ne dođe Robot... Tada neka spojimo svoje Programe, neka krenemo stazom koju sami izaberemo i neka činimo onako kako mislimo da je najbolje.

Aron i Evita spojiše svoje Memorije, pružiše si metalne ruke i krenuše stazom koju sami izabrahu...

Jan Ribarski:
PLUTAČ

— Kao što smo i pretpostavljali. Ovaj je planet idealan za naše uslove života — javlja se astronaut svome brodu, koji je u orbiti oko planeta. — Sve je tačno, slaže se sa podacima o ovom planetu dobivenim od kompjutera. Bića su slična nama, ima ih na milione, tek su na prvom stepenu razvitka — nastavlja astronaut. — Isto kao i naši preci koji su živeli pre nekoliko miliona godina. Idealno zemljište sa dosta vlage, divni mirisi truleži. Industriju nemaju, pa nema ni zagađivanja okoline. Zvaću ih »naši«. Pre nego što stupim u

kontakt sa njima, idem izvideti kakav se oblik života ovde razvio. Javljaću vam se stalno...

.... Gle, nešto tutnji u daljini. Naši su svi usplahireni, beže što dublje u tlo. Idem za njima. Joj, što je naporno. Nemam prevozno sredstvo. Moram da pužem kao i naši. Hodnici su stari i krivudavi. Razume se, nemaju alat za kopanje, sve su radili sami, ustima. Jeli su zemlju. Hraneći se njom, kopali su hodnike. Pužemo još. Zemlja se sada već trese... Nešto mi je zatvorilo hodnik. Jao, diže me zajedno sa tlom, prevrće. Pokušavam bežati ponovo u zemlju, ali sam nespretan. Polako mi to ide. Nešto me ščepalo. Diže me uvis. Ugledao sam biće, veliko je, pravi gorostas. Hiljadu puta veće od nas. Stoji uspravno. Mrmljajući, stavlja me u neku posudu, veliku kao naš brod. Tu ima mnogo naših. Svi smo isprepleteni. Pokušavam da pobegnem, penjući se uz glatki zid posude. Mrmljajući opet nešto, div osujeti moj pokušaj. Pokušavam opet. Ponovo neuspeh. Ništa, čekaću ovde, pa što bude, biće. Javljaću vam se stalno i ništa ne preduzimajte dok vam ne javim. Hoću da ispitam gorostasa. Možda ih ima više. Osećam da nosi nekuda posudu sa nama.

...Prošlo je već dosta vremena, otkako sam u posudi. Još nas nekuda nosi. Stali smo. Pokušaću uspostaviti kontakt sa njim. Izlazim. Opet me hvata. Dajem mu znakove. On me gleda, smeši se i nešto govori. Okreće me i gleda sa svih strana. Pomislih: uspelo je. Tada me odjednom zakači za neku kuku, malo manju od mene. Kuka je privezana uz neko plastično uže, a uže za glomazni štap. Ponovo se uvijam, dajem mu znakove. Sva sreća, imam svemirsko odelo, pa me nije povredilo. Čini se da me on ne razume, jer zamahuje štapom i baca me. Letim. Čujete: letim! Dođite, pomozite! Ko zna šta ovaj hoće!

...U vodi sam. Bacio me u vodu. Nikako se ne mogu osloboditi. Zakačio me nezgodno, ne mogu ni oružje izvaditim Gde ste, čujete li me? U opasnosti sam. Nešto mi se približava. Brže to je naš smrtni neprijatelj, plutač. Poješće me, nemoćan sam. Njuši me... Gotovo!

* * *

Na brodu, ostali članovi posade slušali su bespomoćni. Nisu znali gde je njihov, pa da mu pomognu. Izgubio mu se trag kad ga je uzeo gorostas. Vika je prestala. Čulo se još samo pucketanje u primopredajniku i onda je nastala tišina... Kapetan broda izdao je

naređenje da se spreme za odlazak. Nije ovo planet za njih.

* * *

Za to vreme, čovek se sav srećan vraćao kući sa pecanja. Razmišljao je o mamcu, što ga je upotrebio za pecanje. Čudan neki crv... nije još video takvog... No, nije važno.

Pogleda lovinu, osmehujući se: oko dvadeset kilograma težak šaran.

Miroslav Šarbec:
SAZNANJE

— Čuj, stari, a zakaj je onaj planet tak crn?

— Tu je živio jedan narod koji je izumro na samom početku svog postojanja.

— A, kak to?

— Izumjeli su vatru, a nisu znali da im se atmosfera sastoji od čistih benzinskih para...

Branislav Trajković:
UDVARAČ

Posle mesec dana dobacivanja značajnih pogleda, ubrzanog disanja i znojenja kada bi je video u prolazu, a nemajući hrabrosti da joj priđe i ludeći pri tom zbog toga, sudario se sa njom iza ugla kad je naišla, potpuno nepripremljen za susret.

Promucao je nekoliko nesuvislih rečenica u znak izvinjenja.

— Primiću tvoje izvinjenje ako mi ga kažeš uveče — osmehnula mu se a zatim brzo prošla pored njega, dok je on blenuo za njom, ne verujući da mu se to stvarno i dogodilo. Jadnik! Nije znao da je i ona njega primetila, i očekujući uzalud da joj priđe, sama upriličila susret.

Idući kući, razmišljala je o njemu. U najmanju ruku, bio je

čudan. Nije se družio sa momcima iz susedstva, nisu ga zanimali motori, piće i devojke.

Osim nje, naravno.

Osmehnula se srećno. Šta ju je privuklo njemu? Možda njegove oči. Bile su beskrajno plave, uvek sanjalački zagledane u horizont, koji je, kako joj se činilo, samo on mogao da obuhvati. Gde li će je odvesti večeras? Sudeći po onome što je znala i pretpostavljala o njemu, to sigurno neće biti mesto gde se okuplja mnogo ljudi. Verovatno neko mirno, tiho i skrovito mesto, kao, na primer, klupa u gradskom parku. Pogledala se poslednji put u ogledalo pre nego što je izašla. Bila je zadovoljna svojim izgledom i znala je kako deluje na njega.

Prešao je jezikom preko suvih usana i ponovo popio čašu vode. Bio je nervozan. »Smiri se momče, smiri«, govorio je sebi, ali je znao da će to ići veoma teško. Imao je toliko toga da joj kaže, ali se plašio da reči neće biti dovoljne. Valjda će uspeti da je privoli da prošetaju parkom i sednu na onu izdvojenu klupu, oivičenu ukrasnim šibljem. Nije voleo mesta gde se okuplja mnogo ljudi. Uzdahnuo je duboko i krenuo. Čekala ga je na uglu.

— Ovaj — promucao je — da malo prošetamo do parka?

— Dobro — složila se, saginjući glavu da bi sakrila smešak.

Išli su bez reči. »Kaži nešto idiote, kaži joj brzo«, pomislio je nervozno i u očajanju podigao glavu ka nebu gde su svetlucale udaljene zvezde. Sada je znao što će uraditi.

— Eno klupe tamo u šiblju — rekla mu je. — Da sednemo?

Opet ga je pretekla! Došli su do klupe i seli, on malo dalje od nje. Uzdahnuo je duboko i skoncetrisao se.

— Pogledaj u nebo — glas mu je podrhtavao — zvezde će oblikovati slova tvog imena. Bezizražajno ga je pogledala.

Znala je da je stidljiv, ali je sada zaista preterao. Primakla mu se i susrela sa molbom u njegovim očima. Sa dosadom je upravila pogled prema nebu. Zaista! Zvezde su isijavale, kako joj se činilo, više svetlosti nego obično, tvoreći njeno ime. Malo se odmakao od nje,

— Slušaj — ponovo joj se obratio — otkrio sam jednu galaksiju koja ispušta tonove izuzetne lepote, harmonije i senzibiliteta. Samo sačekaj trenutak da doprem do nje i ona će se radovati zajedno sa

mnom zbog tebe.

Nervozno je zadobovala prstima po klupi. Nije očekivala ovakvo nešto. Po svemu sudeći, to će biti potpuno propalo veče, ako ne preduzme nešto radikalno. Ovaj put se pripila uz njega i osetila kako mu treperi celo telo.

— Čuj — šapnula mu je u uvo — kako bi bilo da se okaniš svih tih gluposti?

Nije ju čuo. Celo njegovo biće stremilo je prema nedokučivim prostorima svemira, iščekujući da čuje tonove koje joj je bio obećao.

Tada je njegova napregnutost popustila i odmah posle toga bilo je kao da je ceo park u središtu muzičke čarolije. Obavijali su ih tonovi neopisive kristalnosti, dubine i melodioznosti, nagoneći ih da uživaju u radosti življenja.

Razočarana, odmakla se od njega, šta li će sada da izvede?

— Vidi, Mesec — ponovo je upravio pogled ka nebu. — Ućiniću da —

— Slušaj — konačno joj je prekipelo. — Vidim da možeš sve da učiniš, osim jedne stvari. Idem i više ne pokušavaj da mi se približiš! Ustala je i sva cepteći od besa nestala u noći, ostavljajući ga da zaprepašćeno gleda za njom. Nije znao gde je pogrešio... »sve sem jedne stvari«, rekla je.

Šta li je htela time da kaže?

Franz Kafka:

In der Strafkolonie

Preveo Zoran Milović

U kažnjeničkoj koloniji

— Izvanredan je to stroj — reče oficir istraživaču i s vidljivim divljenjem promotri spravu koja mu je, uostalom, bila sasvim dobro poznata.

Istraživač se, čini se, samo iz uljudnosti odazvao pozivu zapovjednika kažnjeničke kolonije da prisustvuje smaknuću nekog vojnika osuđenog na smrt zbog neposlušnosti i uvredljiva vladanja prema pretpostavljenome. Zanimanje za smaknuće ni u samoj koloniji, čini se, nije bilo baš veliko. Jer su u toj nevelikoj pješčanoj dolini, dubokoj potolini okruženoj sa svih strana golim grebenima, bili prisutni samo oficir, pa istraživač, zatim osuđenik -- glupo stvorenje široko otvorenih usta, zapuštene kose i lica — te vojnik, koji je držao težak lanac, spojen s malim lancima što su se zatvarali na zatvorenikovim nožnim i ručnim zglobovima i vratu i bili međusobno povezani karikama. U svakom slučaju, osuđenik se doimao tako pasji pokorno, da se činilo da bi ga se moglo pustiti da slobodno trči po okolnim padinama, a kad dođe vrijeme smaknuća bit će dovoljan samo zvižduk da se vrati.

Istraživač nije mnogo mario za stroj i šetao je gore-dolje iza zatvorenika, gotovo očito nezainteresiran, dok je oficir obavljao posljednje pripreme, čas puzeći ispod sprave ukopane duboko u tlo, čas se opet uspinjući nekakvim ljestvama kako bi joj pregledao gornje dijelove. Bili su to poslovi koji su se, zapravo, mogli prepustiti mehaničaru, no oficir ih je obavljao vrlo revno; bilo zbog

toga što je bio oduševljen obožavalac toga stroja, ili pak iz drugih razloga, nije htio taj posao povjeriti nikome.

— Sada je sve spremno! — konačno usklikne i spusti se niz ljestve.

Bio je neobično izmoren, dišući široko otvorenih usta, a odostrag, za ovratnikom uniforme, imao je zadjenuta dva lijepa rupčića za dame.

— Te su uniforme zacijelo odviše teške za tropske krajeve — reče istraživač, umjesto da upita nešt u vezi sa strojem, kao što je to oficir očekivao.

— Naravno — odgovori oficir, spirući s ruku ulje i prljavštinu u nekom vedru s vodom, koje je za to bilo i priređeno — ali one za nas predstavljaju domovinu, a mi je ne želimo zaboraviti. No, pogledajte samo ovaj stroj — nastavi iznenada, brišući ruke u nekakvu krpu i istovremeno pokazujući na spravu. — Dosad je još neke stvari valjalo namještati rukom, no odsad će raditi posve sam.

Istraživač kimnu i krene za oficirom. Ovaj se, za svaki slučaj, želio osigurati od svih upadica, te reče:

— Naravno, katkad zna biti i smetnji; nadam se da danas neće doći ni do kakva kvara, no moramo dopustiti i tu mogućnost. Ta mehanizam treba da neprekidno radi punih dvanaest sati. No ako i nastane nekakva smetnja, bit će to, zacijelo, nešto vrlo neznatno, što ćemo popraviti za nekoliko trenutaka. Zar nećete sjesti? — napokon upita; iz gomile pletenih stolica izvukao je jednu i ponudio je istraživaču, koji je nije mogao odbiti.

Sada je sjedio na rubu nekakve jame, u koju pogleda letimično. Nije bila odviše duboka. Na jednoj je strani jame nagomilana zemlja bila oblikovana u nasip, dok je s druge stajao stroj.

— Ne znam — reče oficir — da li vam je zapovjednik već pokazao stroj. — Došljak učini neodređenu kretnju rukom; oficir ništa bolje nije ni tražio, jer sada je mogao sve sam objasniti. — Ovaj stroj — reče i uhvati za ručku kojom se sprava pokretala, a zatim se nasloni na nju — izum je našeg prijašnjeg zapovjednika. Ja sam surađivao već u najranijim eksperimentima i radio sam na stroju sve dokraja. No zasluga za njegov nastanak pripada samo njemu. Jeste li ikada čuli za našeg prijašnjeg zapovjednika? Niste? No, neću pretjerati ako kažem da je cjelokupno uređenje kažnjeničke kolonije njegovo djelo. Mi, koji smo mu bili prijatelji,

znali smo već prije nego što je umro da je organizacija kolonije tako savršena da njegov nasljednik, makar imao i tisuću novih planova a glavi, najmanje još nekoliko godina neće moći izmijeniti ono što već postoji. I naše se poricanje doista i obistinilo; novi je zapovjednik morao priznati ovu istinu. Šteta što niste poznavali prijašnjega!... Ali — prekine se oficir — ja samo brbljam, a ovdje pred nama je stroj. Kao što vidite, sastoji se od tri dijela. S vremenom je svaki od njih dobio svoje ime. Donji se zove »postelja«, ovaj gornji je »crtalo«, a ovaj u sredini koji se pomiče gore-dolje zove se »drljača«.

— Drljača? — upita istraživač. Nije baš odviše pažljivo slušao, sunce je suviše jako obasjavalo dolinu bez ijedne sjene, tako da se čovjek jedva mogao sabrati.

Oficir mu se učini to više vrijedan divljenja, jer je u čvrsto zakopčanoj, paradnoj uniformi, obilno urešenoj i otežaloj od mnogobrojnih epoleta, tako predano, i s takvim oduševljenjem objašnjavao svoju spravu, a osim toga, dok je govorio, i dalje bi ovdje-ondje učvršćivao poneki zavrtanj. Što se vojnika tiče, on kao da je bio u sličnom raspoloženju kao i istraživač. Oko zglavka omotao je zatvorenikov lanac, ruku naslonjenih na pušku, a glave spuštene nije obraćao pažnju ni na što oko sebe. Istraživač se tome nije čudio, jer je oficir govorio francuski, a zacijelo ni vojnik ni osuđenik nisu znali ni riječi toga jezika. To upadljiviji bili su osuđenikovi napori da prati oficirovo izlaganje. Nekom pospanom upornošću gledao je u ono što je oficir pokazivao prstom, a kad bi ovoga istraživač prekinuo pitanjem, okretao se prema njemu, baš kao i oficir.

— Da, »drljača« — reče oficir. — Ime je na mjestu. Igle su postavljene kao zupci u drljače, premda je njihovo djelovanje ovdje ograničeno na jedno mjesto i s neizmjerno više umjetničkog u sebi. Uostalom, ubrzo ćete vidjeti na što mislim. Osuđenik se položi ovdje, na »postelju«... opisat ću vam stroj prije nego što ga stavimo u pokret. Tako ćete moći bolje pratiti njegov rad. Osim toga, i jedan od zupčanika u »crtalu« prilično je istrošen; odviše škripi kad je u pogonu; jedva da čovjek može čuti samoga sebe dok govori; na žalost, ovdje je vrlo teško dobiti rezervne dijelove... Dakle, kako već rekoh, ovdje je »postelja«. Sva je pokrivena slojem vate; kasnije ćete vidjeti zbog čega. Na tu vatu položi se osuđenik, licem prema dolje, potpuno gol, naravno; ovdje je remenje za ruke, tu za noge, a ovdje za vrat, kako bi ga se moglo privezati. Na uzglavlju »postelje«, gdje

čovjek, kao što rekoh, najprije leži okrenut licem prema dolje, jer ovaj maleni pusteni čep koji se lako može podesili tako da čovjeku uđe ravno u usta. Svrha mu je da spriječi vikanje i da čovjek sebi ne pregrize jezik. Naravno, prisiljen je da ga uzme u usta, inače bi mu remen slomio vrat,

— Da li je to vata? — upita istraživač i nagne se naprijed.

— Da, naravno — odgovori oficir sa smiješkom. - Opipajte sami. — Uhvati istraživačevu ruku i pređe njome po »postelji« — To je specijalna vata i zbog toga je ne možete prepoznati; uskoro ću vam nešto reći i o njezinoj svrsi.

Istraživač je već osjetio kako ga sve više zanima ta naprava; jednom rukom zasjeni oči, kako bi se zaštitio od sunca, te pogleda gore, na stroj. Bila je to velika konstrukcija. »Postelja« i »crtalo« bili su iste veličine i nalikovali su na dvije tamne, drvene škrinje. »Crtalo« je bilo obješeno otprilike dva metra iznad »postelje«; oboje je na rubovima bilo pričvršćeno za četiri mjedena stupa, iz kojih su na sunčevoj svjetlosti gotovo izbijale blistave sunčeve zrake. Između ovih dviju škrinja, na čeličnoj je vrpci lebdjela »drljača«.

Istraživačevu prijašnju nezainteresiranost oficir jedva da je opažao, no sada je bio sasvim svjestan zanimanja koje se u došljaku počelo buditi, pa zastane u svome izlaganju, kako bi slušatelju dao vremena da promatra nesmetano. Osuđenik se poveo za istraživačem; kako se nije mogao koristiti rukama da se zakloni, žmirkao je u vis nezaštićenih očiju.

— Dakle, čovjek tako leži dolje... — reče istraživač, zavali se natrag u stolicu i prebaci nogu preko noge.

— Leži — reče oficir, odgurne kapu malo na potiljak i rukom prijeđe preko iznojena lica. — Slušajte sad! I »postelja« i »crtalo« imaju svoju električnu bateriju; »postelja« je treba za sebe, a »crtalo« za »drljaču«. Čim je čovjek čvrsto privezan remenjem, »postelju« stavljamo u pokret. Ona drhti sitnim, vrlo brzim vibracijama, istovremeno i na stranu i gore-dolje. Vjerojatno ste slične uređaje vidjeli u bolnicama no kod naše »postelje« svi su pokreti točno proračunani; vidite, oni, naime, moraju biti dokraja usklađeni s kretnjama »drljače«. A »drljača«, zapravo, izvršava samu presudu.

— A kako ona glasi? — upita istraživač.

— Čak ni to ne znate? — zapanjeno upita oficir i ugrize se za

usne. — Oprostite ako su moja izlaganja bila malo nesređena. Molim vas da mi oprostite. Vidite, prijašnji je zapovjednik uvijek običavao da sam daje objašnjenja; novi, međutim, izbjegava tu svoju dužnost. Ipak, da tako značajan posjetilac... — Istraživač je pokušao da to ukazivanje počasti objeručke odbije, no oficir je ipak inzistirao da nastavi govoriti. —... da tako značajan posjetilac ostane bez objašnjenja čak i u vezi s osudom, to je nešto novo, što... — Već je namjeravao reći nešto neprimjereno, no uspije se svladati i samo reče: — Mene o tome nisu obavijestili i greška nije moja. Ja sam svakako najpozvaniji da objasnim sam postupak, jer ovdje imam - i lupne se po unutrašnjem džepu uniforme — originalne crteže koje je naš bivši zapovjednik izradio vlastoručno.

— Zapovjednikove vlastoručne crteže? — upita posjetilac. — Znači li to da je on bio tako svestran? Zar je bio i vojnik, i sudac, i konstruktor, i kemičar, i crtač?

— Doista, tako je — reče oficir potvrdno kimajući, odsutna, ukočena pogleda. Potom pomno pregleda ruke; nisu mu se činile dovoljno čiste da bi njima dohvatio crteže, pa ode do vedra i još ih jednom opere. Zatim izvadi malu, kožnatu lisnicu i reče: — Naša osuda nije stroga. Osuđeniku »drljačom« ispisujemo na tijelo zapovijed o koju se ogriješio. Ovaj će zatvorenik, na primjer — oficir pokaže na čovjeka — imati na tvoje tijelu napisano: POŠTUJ SVOJE PRETPOSTAVLJENE!

Putnik letimice pogleda tog čovjeka; dok je oficir pokazivao na njega, on je stajao pognute glave, očito pokušavajući shvatiti o čemu se to govori. No kretnje napućenih, čvrsto stisnutih usana jasno su odavale da ništa nije razumio. Mnoga su pitanja mučila istraživača no, gledajući zatvorenika, upita samo:

— Da li on zna svoju osudu?

— Ne zna — odgovori oficir, željan da odmah nastavi izlaganje, no istraživač ga ponovo prekinu:

— Zar on ne zna kaznu na koju je osuđen?

— Ne zna — ponovo odvrati oficir. Za trenutak zastane, dopustivši putniku da se zamisli nad tim, a zatim nastavi: — Ne bi imalo nikakva smisla reći mu. Ionako će je saznati na svome tijelu.

Posjetilac nije želio nastavljati ovu temu, no osjeti kako se osuđenikov pogled obraća prema njemu; činilo se kao da ga pita slaže li se s ovakvim postupcima. Stoga se istraživač, pošto se bio

zavalio unatrag, ponovo nagne naprijed i postavi još jedno pitanje:

— Ali, zacijelo zna da je osuđen?

— Ni to ne zna — odgovori oficir, osmjehujući se istra-živaču, kao da od njega očekuje još kakvu čudnu opasku:

— Ne zna — reče istraživač i rukom obriše znoj sa čela. — Tada, dakle, ne zna ni to da li je njegova obrana ičemu koristila?

— Nije imao prilike da se brani — odgovori oficir i pogleda u stranu, kao da govori samome sebi i ne želi istraživača postidjeti objašnjavanjem tako očigledno razumljivim stvarima.

— Ali, morao je imati priliku da se brani! — reče istraživač i ustade sa stolice.

Oficir je uvidio kako prijeti opasnost da se njegovo izlaganje o stroju odviše odgodi; stoga priđe istraživaču, uhvati ga pod ruku, pokaza rukom prema osuđeniku, koji je sada, kada je tako očito bio u središtu pažnje, stajao mirno — a i vojnik je, također, za svaki slučaj trgnuo lancem — i reče:

— Evo kako stoje stvari. Ja sam u kažnjeničkoj koloniji postavljen za suca, premda sam još mlad. Ja sam i prijašnjem zapovjedniku pomagao u svim krivičnim stvarima i bolje poznajem ovaj stroj od bilo kog ovdje. Osnovno načelo koje me vodi jest ovo: krivica uvijek mora biti nesumnjiva. Drugi sudovi ne mogu se vladati prema tome načelu jer odlučuju na temelju nekoliko mišljenja, a iznad njih postoji uvijek viši sud koji ih nadgleda. Ovdje nije tako, bolje rečeno, ovdje nije bilo tako pod prijašnjim zapovjednikom. Novi je, istina, već pokazao volju da se umiješa u moj sud, no dosad mi je polazilo za rukom da se obranim od njega, a tako će biti i ubuduće. Vi želite da vam se razjasni ovaj slučaj; sasvim je jednostavan, kao i svi ostali. Jedan mi je kapetan jutros podnio prijavu da je ovaj čovjek, koji mu je dodijeljen kao sluga i spava pred njegovim vratima, zaspao na dužnosti. Vidite, dužnost mu je da svaki put kad otkuca puni sat ustane i salutira pred kapetanovim vratima. Nije to teška dužnost, ali je prijeko potrebna, jer on je i stražar i sluga, i za obje te dužnosti mora uvijek biti spreman. Prošle je noći taj kapetan želio vidjeti da li ovaj čovjek obavlja svoju dužnost. Kad je sat otkucao dva, otvorio je vrata i pred njima je ležao ovaj čovjek i spavao. Kapetan je uzeo svoj jahački bič i udario ga po licu. Umjesto da ustane i moli za oproštenje, ovaj je čovjek uhvatio svoga gospodara za noge, počeo

ga tresti i vikati: »Baci taj bič ili ću te živog pojesti.« To je dokaz. Kapetan je prije jednog sata došao k meni, ja sam zapisao njegovu izjavu i dopisao presudu. Zatim sam ovog čovjeka dao okovati u lance. Sve je to sasvim jednostavno. Da sam ga prvo ispitivao, stvari bi se zaplele nerazmrsivo. On bi govorio laži, a ako bi mi i pošlo za rukom da ih raskrinkam, on bi ih pokušao podržati novim lažima, i tako dalje. Ali sada ga imam ovdje i više ga ne puštam... Da li je sada sve jasno? Ali, mi samo gubimo vrijeme, izvršenje kazne trebalo je već početi, a ja još nisam završio objašnjavanje stroja.

Prisilio je istraživača da ponovo sjedne, zatim je prišao stroju i počeo:

— Kao što vidite, oblik »drljače« u skladu je s ljudskim oblikom; ovdje je »drljača« za torzo, ovdje su manje »drljače« za noge. Za glavu je određen samo ovaj mali šiljak. Da li vam je to sasvim jasno? — Ljubazno se nagnuo prema istraživaču, spreman i za najopširnija objašnjenja.

Namrštena pogleda, istraživač promotri »drljaču«. Objašnjenje sudskog postupka nije ga zadovoljilo. Ipak, morao je samoga sebe podsjetiti da se nalazi u kažnjeničkoj koloniji, gdje su svakako potrebni posebni postupci, i da je vojničku disciplinu potrebno provoditi dokraja. Osim toga, nadu je polagao i u novog zapovjednika, koji je očigledno imao na umu da, premda postupno, uvede nove postupke koje oficirov ograničeni um nije mogao shvatiti. Ovakva razmišljanja potaknula su ga na sljedeće pitanje:

— Hoće li zapovjednik prisustvovati egzekuciji?

— Nije sasvim sigurno — odgovori oficir, osupnut ovim izravnim pitanjem, i njegov se prijateljski izraz lica zamrači.

— Upravo stoga moramo i požuriti. Štoviše, morat ću, koliko god mi je zbog toga žao, skratiti svoje izlaganje. Naravno, sutra, kada stroj bude ponovo očišćen... jedina mu je mana da se sav zaprlja... moći ću vam iznijeti sve važnije pojedinosti. Zasad, dakle, samo ono najhitnije. Kad čovjek leži ovdje, na »postelji«, i ona počne vibrirati, »drljača« se spušta do njegova tijela. Sama se, automatski, regulira tako da igle jedva dodiruju kožu; kada prvi put dođe do kontakta, ova se čelična traka ukruti i sprečava dalje spuštanje. A tada započinje igra. Neupućeni gledalac neće opaziti nikakvu razliku između ove ili one kazne. »Drljača« na izgled radi uvijek jednako i ravnomjerno. Titrajući, ona ubada točke na koži,

dok samo tijelo također poskakuje od vibracija »postelje«. Da bi se svakom omogućilo da promatra cijeli tok izvršenja kazne, »drljača« je napravljena od stakla. Bilo je tehničkih teškoća da se u staklo učvrste igle, no nakon mnogih pokušaja uspjeli smo riješiti i taj problem. Vidite, za nas nikakav problem nije odviše težak. I sada svatko može vidjeti kroz staklo kako se upisuje napis na tijelu. Nećete li prići bliže i sami pogledati igle?

Istraživač polako ustade, priđe stroju i razgleda »drljaču«.

— Vidite — reče oficir — postoje dvije vrsti igala, raspoređenih u mnogobrojnim uzorcima. Uz svaku dugačku iglu nalazi se jedna manja. Dugačke igle upisuju, dok ove kratke ubrizgavaju vodu koja spire krv, kako bi se ono što je napisano vidjelo jasno. Zatim se krv i voda skupljaju u ove male žljebove, da bi kroz veliki žljeb i odvodnu cijev završili u jami.

Oficir je istodobno prstom pokazivao točan put kojim krv i voda otječu do jame. Ne bi li sliku učinio što uvjerljivijom, pružio je ruke ispod kraja odvodne cijevi, kao da pokušava uhvatiti ono što će tuda poteći; kada je to učinio, istraživač krenu natraške, pipajući jednom rukom i pokušavajući pronaći stolicu. U taj čas, na svoje zaprepaštenje, zapazi da se i osuđenik odazvao oficirovu pozivu da promotri »drljaču«, i da je cijelo vrijeme bio tik iza njega. Povukao je naprijed i pospanog vojnika s lancem i sada je i on stajao nagnut nad staklom. Moglo se vidjeti kako njegove nesigurne oči pokušavaju zapaziti ono što su dva čovjeka promatrala, ali, kako nije razumio maloprijašnja tumačenja, nije mogao uhvatiti ni glavu ni rep svega toga. Naginjao se ovamo-onamo, uvijek iznova očima prelijećući po staklu. Istraživač ga htjede otjerati natrag, jer to što je činio bilo je, po svoj prilici, kažnjivo. No oficir je jednom rukom čvrsto zadržao istraživačev pokušaj a drugom je, pak, dohvatio grudu zemlje i bacio je na vojnika. Ovaj s trzajem otvori oči, ugleda što se osuđenik usudio učiniti, pusti da mu puška padne u prašinu, ukopa se petama u tlo i snažno povuče zatvorenika natrag, tako da ovaj istog časa zatetura i pade, previjajući se i zvekećući lancima po tlu, dok je vojnik stajao iznad njega i gledao ga s visine.

— Postavi ga na noge! — poviče oficir, jer je opazio da osuđenik odviše privlači istraživačevu pažnju. Zapravo, istraživač je sasvim okrenuo leda »drljači«, i bilo mu je stalo samo do toga da ustanovi što se događa s osuđenikom. Oficir po novo poviče: — Postupaj s njim pažljivo! — Optrčao je oko aparata, sam dohvatio

osuđenika ispod pazuha te ga, dok su mu se noge nekoliko puta okliznule, uz pomoć vojnika ipak postavio na noge.

— Sada već sve znam — reče istraživač, kada se oficir opet vratio.

— Sve osim najvažnije stvari — odgovori ovaj, uhvativši posjetioca za mišicu i pokazujući uvis. — Tamo u »crtalu« su kotačići koji kontroliraju kretanje »drljače«, a njihovo kretanje regulirano je po crtežu na kojem je napisana osuda.

Ja se još koristim crtežima koje je vlastoručno izradio prijašnji zapovjednik. Evo ih ovdje... — izvuče nekoliko listova iz kožnate lisnice —...no žao mi je što vam ih ne mogu dati u ruke, oni su najdragocjenije od svega što imam. Samo sjednite i ja ću ih držati ispred vas, kako biste sve dobro vidjeli.

Rastvori i pokaza prvi list papira. Istraživač bi rado rekao nešto pohvalno, no sve što je mogao vidjeti bio je labirint crta koje su se bezbroj puta presijecale, i koje su tako gusto prekrivale papir da su se bijeli prostori između njih jedva vidjeli.

— Čitajte — reče oficir.

— Ne mogu — odgovori istraživač.

— Ipak, dovoljno je jasno — reče oficir.

— Vrlo je umjetnički — istraživač će, izbjegavajući — ali ne umijem to odgonetnuti.

— Da — reče oficir smijući se, a zatim ponovo spremi papir — nije to kaligrafija za školsku djecu. Treba to pažljivo proučavati. Sasvim sam siguran da biste na kraju i vi razumjeli što piše. Naravno, jasno je da to ne smije biti obično pismo; ta nije predviđeno da ubije odmah, već tek nakon prosječno dvanaest sati; točka obrata proračunata je za šesti sat. Dakle, mnogobrojni ukrasi moraju ukrašavati ono što stvarno piše: sam napis opisuje tijelo samo u uskom pojasu, dok je sav ostali dio tijela određen za ukrase. Možete li sada dostojno cijeniti rad »drljače« i cijelog stroja? Samo gledajte! — Hitro se pope uz ljestve, okrenu jedan od kotača i viknu dolje: — Pazite, odmaknite se malo u stranu! — a zatim se cio stroj pokrenu.

Da onaj kotač nije strašno škripao, sve bi bilo divno. Kao da ga je iznenadio taj uznemirujući kotač, oficir mu zaprijeti pesnicom, a potom, ispričavajući se istraživaču, raširi ruke i hitro se spusti niz

ljestve da bi odozdo promatrao rad stroja. I dalje nešto nije bilo kako treba i to je, čini se, samo on opažao; ponovo se popeo, nekoliko je trenutaka objema rukama nešto popravljao u unutrašnjosti »crtala«. Zatim je, kako bi što prije sišao, umjesto da se spusti po ljestvama, kliznuo niz motku te iz sve snage, da bi nadjačao buku stroja, viknuo istraživaču u uho:

— Shvaćate li što se događa? »Drljača« počinje pisati; kad završi prve crte pisma na čovjekovim leđima, pamučna se vrpca počinje namatati i polagano okretati tijelo na drugu stranu, kako bi se »drljači« dalo slobodnog mjesta za pisanje. U međuvremenu, od pisanja izranjavana mjesta oslonjena su na pamučnu vrpcu, koja sprečava krvarenje i tako priređuje kožu za novo, dublje ispisivanje pisma. Kada dođe vrijeme za to, ovi zupci na rubu »drljače«, dok se tijelo sad okreće na drugu stranu, skidaju pamuk s rana, bacaju ga u jamu, i evo novog posla za »drljaču«. I tako se dvanaest sati nastavlja sve dublje i dublje ispisivanje. Prvih šest sati čovjek živi gotovo kao i ranije, i jedino trpi bolove. Nakon dva sata uklanja se pustina, jer čovjek više nema snage da viče. Ovdje, u ovu, strujom grijanu pliticu ispred uzglavlja »postelje«, stavlja se malo vruće rižine kaše, i čovjek je, ako želi, može uzeti onoliko koliko može dohvatiti jezikom. Nitko nije nikada propustio tu priliku. Bar koliko se ja sjećam, a pamćenje mi je prilično dobro. Tek oko šestog sata čovjek izgubi volju za jelom. Tada obično kleknem ovdje i promatram što se događa. Čovjek rijetko kad proguta svoj posljednji zalogaj, samo ga prevrće po ustima a zatim ispljune u jamu. Upravo u tome trenu moram hitro odskočiti inače bi mi taj ispljuvak doletio ravno u lice. Ali, kako li šestog sata čovjek utihne! I najvećoj budali tada sve postaje jasno. Sve počinje tu negdje, oko očiju. Odatle se širi. To je trenutak kad gotovo i sam zaželiš leći pod »drljaču«. Ne događa se ništa osim što čovjek počinje shvaćati što je napisano, i napući usne kao da sluga. Sami ste vidjeli da očima nije lako otkriti ono što je napisano; ali naš čovjek to otkriva osjećajući svoje rane. Da budemo jasni, nije to lak posao: treba mu još šest sati da ga obavi. Do tog vremena »drljača« ga je već sasvim izranjavila, te ga zatim nabode na šiljke i baci u jamu, gdje padne na krv, vodu i komade pamuka. Tada je presuda izvršena i mi ga, vojnik i ja, zatim zakopamo.

Istraživač se uhom nagnuo bliže oficiru te je, s rukama u džepovima, promatrao stroj u radu. Osuđenik je također gledao, no

on očito ništa od svega toga nije shvatio. Nagnuo se naprijed i pogledom pratio drhtave igle, kad mu vojnik, na Oficirov znak, nožem odostrag prereze košulju i hlače, koje odmah spadoše. Osuđenik pokuša uhvatiti odjeću i pokriti svoju golotinju, no vojnik ga podiže uvis i trzajem skine i posljednje krpe s njega. Oficir zaustavi stroj, i u iznenadnoj tišini, osuđenik bijaše postavljen ispod »drljače«. Lanci su bili skinuti i na njihovo mjesto postavljeno remenje; u prvi trenutak kao da je to osuđeniku bilo svojevrsno olakšanje. Sada se »drljača« namjesti malo niže, jer je osuđenik bio prilično mršav. Kada su ga vršci igala dodirnuli prvi put, snažan drhtaj zatresao mu je tijelo; dok je vojnik bio zaposlen vezivanjem njegove desne ruke, lijevu je naslijepo pružio na drugu stranu, prema istraživaču. Oficir je, sa strane bez prestanka promatrao istraživača, kao da na njegovu licu pokušava pronaći dojam što ga na njemu ostavlja izvršenje smrtne kazne, koje mu je on objasnio bar okvirno.

Remen određen za ručni zglavak odjednom je puknuo; bit će da ga je vojnik potegnuo odviše snažno. Trebalo je da mu oficir pomogne; vojnik podiže otkinuti dio i pokaže ga. Oficir pođe prema njemu, govoreći, lica okrenuta istraživaču:

— Ovo je vrlo složen stroj, tako da se s vremena na vrijeme nešto mora slomiti ili pokvariti. No zbog toga naš opći sud ne smije doći u pitanje. Kvar ćemo lako popraviti; upotrijebit ćemo lanac; naravno, to će unekoliko nauditi nježnim vibracijama desne ruke. — I dok je pričvršćivao lanac, doda: — Sredstva za održavanje ovog stroja sada su vrlo smanjena. Pod prijašnjim zapovjednikom mogao sam slobodno raspolagati određenom sumom novca, namijenjenom samo za ovu svrhu. Postojalo je i skladište u kojem smo imali rezervne dijelove svih vrsta. Priznajem da sam time gotovo rasipnički raspolagao, mislim ranije, ne sada, kao što to tvrdi novi zapovjednik, koji sve uzima kao ispriku za pobijanje prijašnjeg stanja. Sada on sam upravlja blagajnom za održavanje stroja, pa ako pošaljem po novi remen, oni će tražiti ovaj pretrgani kao dokaz; novi će pak stići tek za deset dana, bit će napravljen od lošeg materijala i neće biti od naročite koristi. A kako da ja radim s ovim strojem bez jednog remena, o tome nitko ne brine.

Istraživač je za to vrijeme razmišljao: uvijek je opasno kad se čovjek odlučno upleće u poslove drugih ljudi. On nije stanovnik kažnjeničke kolonije ni građanin države kojoj ona pripada. Kada bi

sada pokušao osuditi ovakvo smaknuće ili ga čak pokušao spriječiti, mogli bi mu reći: ti si stranac i brini se za svoj posao. Na to ne bi mogao ništa odgovoriti, osim ako ne bi dodao kako se čudi što se našao u ovakvoj situaciji, jer on putuje samo kao promatrač, bez ikakve namjere da se miješa u strane sudske postupke i da ih mijenja. A opet, našao se u velikom iskušenju. Nepravednost samog postupka i nehumanost egzekucije bila je izvan svake sumnje. Nitko ne bi mogao reći kako u tome on ima neke svoje, osobne interese, jer mu je osuđenik bio potpuno nepoznat, nije bio ni iz njegove zemlje i uopće mu nije bio simpatičan. Sam istraživač imao je preporuke visokih ustanova, ovdje je primljen s velikim poštovanjem, a sama činjenica da je pozvan da prisustvuje smaknuću kao da je ukazivala na to da bi njegovo mišljenje o tome moglo biti pozdravljeno. A to bijaše tim vjerojatnije što zapovjednik, kako je to sasvim jasno mogao čuti, nije bio pristalica ovakva postupka, a prema oficiru se odnosio gotovo neprijateljski.

U tome trenutku istraživač začu oficirev bijesan povik. On je upravo, i to ne bez muke, ugurao pusteni čep u osuđenikova usta, kada je ovaj, u neizdrživoj navali mučnine, zatvorio oči i povratio. Oficir ga žurno trgnu sa čepa i pokuša mu zadržati glavu iznad jame; no bilo je odviše kasno, bljuvotina se već cijedila niz stroj.

— Svemu je kriv taj zapovjednik! — vikao je oficir, bijesno drmusajući mjedenom polugom. — Prljaju mi stroj kao da je svinjac. — Drhtavim rukama pokazivao je istraživaču što se upravo dogodilo. — Zar nisam satima i satima pokušavao uvjeriti zapovjednika da shvati kako zatvorenici ne smiju jesti dan prije smaknuća? Ali naša nova, blaga doktrina misli drukčije. Zapovjednikove dame prežderavaju čovjeka slatkišima prije nego što ga dovedu ovamo. Cijelog se života hranio smrdljivom ribom, a sada treba jesti slatkiše! Pa i to bi bilo moguće, ništa ne bih imao protiv toga, samo da su mi nabavili novi pusteni čep koji već tri mjeseca uzalud tražim. Kako da čovjek ne osjeti mučninu kada u ustima osjeti pustinu koju je već više od stotinu ljudi slinilo i gnječilo u trenucima umiranja?

Osuđenik je položio glavu doimajući se miroljubivo, dok vojnik bio zaposlen čišćenjem stroja osuđenikovom košuljom. Oficir krenu prema istraživaču, koji kao da je nešto naslutio, i ustuknu za korak, no oficir ga uhvati za ruku i povuče u stranu.

— Želio bih s vama u povjerenju izmijeniti nekoliko riječi reče.

— Mogu li?

— Naravno — odgovori istraživač i stade slušati zatvorenih očiju.

— Ova vrst smaknuća, kojoj ste se sada mogli diviti, trenutno u našoj koloniji nema više otvorenih pristalica. Ja sam njen jedini branilac, a u isto vrijeme i jedini zastupnik baštine našeg prijašnjeg zapovjednika. Više se ne mogu nadati nikakvom usavršavanju i proširivanju ovog postupka; sve svoje snage trošim da sačuvam ono što postoji. Dok je prija-šnji zapovjednik bio živ, ova je kolonija bila prepuna njegovih pristalica; u izvjesnoj mjeri ja još i sad posjedujem uvjerljivost koju je imao on, no to je tek djelić njegove moći. Kao posljedica toga, njegove su pristaše utihnule, i premda ih ima još mnogo, to nitko ne želi priznati. Kada biste danas, na dan smaknuća, pošli u čajanu i poslušati što se tamo govori, možda biste čuli samo neke dvosmislene izjave. Sve su to pristaše, ali pod sadašnjim zapovjednikom i njegovom doktrinom, meni nisu ni od kakve koristi. I sada vas pitam: mora li zbog tog zapovjednika i njegovih žena, koje na njega utječu, ovakvo djelo, ovakvo životno djelo — on pokaže na stroj — nestati? Smije li se to dopustiti? Pa čak i kada je netko došao kao stranac na naš otok, na svega nekoliko dana? Ali nema vremena za gubljenje, sprema se nekakav napad na moje funkcije suca; u zapovjednikovu se uredu već održavaju sastanci na koje mene ne pozivaju; čak je i vaš današnji posjet, čini se, značajan korak; oni su kukavice i koriste se vama kao paravanom, a vi ste ipak stranac... Oh, kako je u starim danima smaknuće bilo drukčije! Cijeli dan prije ceremonije dolina je bila prepuna ljudi; svi su oni došli samo zato da bi mogli vidjeti; rano ujutro zapovjednik bi se pojavio sa svojim damama; fanfare su budile cio logor; ja bih raportirao da je sve spremno; sakupljeno društvo... a nijedan visoki službenik nije se usudio da ne dođe... poredalo se oko stroja; ova gomila pletenih stolica tek je bijedan ostatak iz onih vremena. Stroj je bio upravo očišćen i sav je blistao; za gotovo svako smaknuće dobivao sam nove rezervne dijelove. Pred stotinama gledalaca, a svi su oni stajali na vršcima prstiju, sve do onih uzvisina tamo, osuđenik je bio položen ispod »drljače«; to je činio sam zapovjednik. Ono što danas radi običan vojnik, nekada je bila moja dužnost, dužnost predsjedavajućeg suca, i bila je to čast za mene. A onda bi počelo izvršenje smrtne kazne! Ni najmanji pogrešan zvuk nije ometao rad stroja. Mnogi tada više nisu ni

gledali, već bi zatvorenih očiju ležali na pijesku; svi su znali: sada se izvršava pravda. U tišini što je nastala moglo se čuti samo uzdisanje osuđenog čovjeka, napol prigušeno pustenim čepom. Danas stroju više ne uspijeva da iz osuđenika iscijedi uzdahe jače od onih koje pustina može prigušiti, ali u onim je danima iz pisaćih igli kapala kiselina koju više ne smijemo upotrebljavati. A onda, onda bi nastupio šesti sat! Nije se moglo udovoljiti svim molbama onih koji su željeli promatrati izbliza. Zapovjednik je u svojoj mudrosti odredio da bi djeca trebala imati prednost; ja sam, naravno, zahvaljujući svom položaju imao privilegiju da uvijek budem blizu stroja; često bih čučao eno tamo, s malim djetetom u svakoj ruci. Kako smo samo svi upijali onaj preobraženi izraz izmučenog lica, kako smo kupali obraze u svjetlosti te pravde, napokon postignute a već iščezavajuće! Kakva su to bila vremena, moj prijatelju!

Oficir je, očito zaboravio kome se obraća; zagrlio je istra-živača i naslonio glavu na njegovo rame. Došljak se našao u velikoj neprilici i nestrpljivo je gledao preko oficirove glave. Vojnik je upravo bio završio čišćenje stroja i sada je sipao rižinu kašu iz zdjele u pliticu. Čim je osuđenik, koji se, čini se, brzo oporavio, opazio što se zbiva, odmah je krenuo jezikom za kašom. Vojnik bi ga svaki put odgurnuo natrag, jer je rižina kaša zacijelo bila određena za kasnije sate, no isto je tako bilo neprilično i to što je vojnik gurao svoje prljave prste u pliticu i pred osuđenikovim pohlepnim pogledom sam jeo.

Oficir se brzo pribrao.

— Nisam vas želio uzbuditi — reče. — Znam da vam ne mogu opisati one dane tako da u njih povjerujete. U svakom slučaju, stroj još radi. Djelotvoran je i izvršava svoju funkciju, makar stajao i osamljen u ovoj dolini. A leš, na kraju, u nepojmljivo nježnom lebdećem pokretu još pada u jamu, premda više nema stotina ljudi koji su se nekoć, poput muha, skupljali oko njega. U ono smo vrijeme oko jame morali postaviti snažnu ogradu, no ona je već odavno istruljela.

Istraživač je želio skrenuti pogled s oficira, te se nasumce okrenuo i pogledao naokolo. Oficir pomisli da promatra pustoš doline; zato ga uhvati za ruke, okrene prema sebi kako bi mu vidio oči, i upita:

— Shvaćate li sramotu svega toga?

Ali došljak je šutio. Oficir ga na trenutak ostavi na miru; razmaknutih nogu, ruku oslonjenih na bokove, stajao je nepokretan, zagledan u tlo ispred sebe. Onda smiješkom pokuša ohrabriti istraživača i reče:

— Bio sam jučer u vašoj blizini kada vas je zapovjednik pozvao da prisustvujete. Čuo sam ga kako vas poziva. Poznajem ja zapovjednika. Odmah sam shvatio što je želio postići tim pozivom. Premda je dovoljno moćan da poduzme mjere protiv mene, još se to ne usuđuje učiniti, ali očito namjerava iskoristiti protiv mene vaše mišljenje, mišljenje uglednog stranca. Pažljivo je on to proračunao: ovo je tek drugi dan vašeg obravka na otoku, niste poznavali starog zapovjednika i njegova razmišljanja, vaši pogledi uvjetovani su evropskim načinom razmišljanja, možda ste načelno protiv smrtne kazne uopće, a napose protiv ovakvih mehaničkih uređaja za usmrćivanje, osim toga, vidjet ćete da se smaknuće izvršava bez ikakve podrške javnosti, da je izvedeno bijedno, strojem koji je već prilično star i istrošen, i napokon, kada se sve to uzme u obzir, vrlo je vjerojatno (tako misli zapovjednik) da nećete odobriti ovakve moje metode? A ako ih ne budete odobravali, tada to nećete prikrivati (još govorim sa zapovjednikova gledišta), jer vi ste čovjek koji osjeća povjerenje u vlastite, dobro iskušane zaključke. Istina je, vidjeli ste i naučili cijeniti osobitosti mnogih naroda, tako da nećete oštro osuditi naše postupke, kao što biste to učinili u vlastitoj zemlji. No zapovjedniku to nije ni potrebno. Bit će dovoljna i jedna slučajna, nenamjerna opaska. Ona čak ne mora predstavljati vaše stvarno mišljenje, tako dugo dok bar na izgled odgovara njegovim namjerama. Pokušat će vas navesti lukavim pitanjima, u to sam sasvim uvjeren. A njegove će dame sjediti oko vas i naćuliti uši; vi ćete, možda, reći nešto kao: »U mojoj je zemlji sudski postupak drukčiji«, ili »U mojoj se zemlji zatvorenik ispituje prije nego što ga se osudi«, ili »U mojoj se zemlji mučenje ne primjenjuje još od srednjeg vijeka«. Sve su te primjedbe istinite onoliko koliko se vama čine prirodnim, nevine primjedbe kojima nije namjena da ocjenjuju moje metode. Ali, kako će zapovjednik reagirati na njih? Vidim ga, našeg dobrog zapovjednika, kako će u tom trenu odgurnuti stolicu i pojuriti na balkon, vidim njegove dame kako lete za njim, čujem mu glas... dame ga zovu glasom gromovnika... i onda, evo ga kako govori: »Poznati istraživač sa zapada, poslan da prouči sudske postupke u svim zemljama svijeta. upravo je rekao da je naš stari način dijeljenja pravde nehuman. Pošto ovakva osoba tako presudi,

ja više ne mogu i dalje trpjeti ovakav postupak. U tom smislu određujem da od današnjeg dana...« i tako dalje. Vi biste se možda željeli umiješati, vi niste rekli ništa nalik na to, vi moje metode nikada niste nazvali nehumanim, upravo suprotno, vi baš zbog svoga velikog iskustva vjerujete kako su te metode najhumanije i najprimjerenije ljudskom dostojanstvu, i vi taj stroj zapravo obožavate... no bit će odviše kasno; nećete moći doći čak ni do balkona, jer on je već ispunjen damama; mogli biste pokušati privući pažnju na sebe, mogli biste pokušati viknuti; ali ruka neke dame zatvorit će vam usta, čime ćemo i ja i djelo prijašnjeg zapovjednika biti izgubljeni.

Istraživač je morao prikrili smiješak; tako je laka, dakle, zadaća koju je smatrao tako teškom. Izbjegavajući komentar, reče:

— Vi precjenjujete moj utjecaj; zapovjednik je pročitao moje preporuke, on zna da ja nisam nikakav stručnjak za sudske postupke. Ako bih i kazao što mislim o tome, bio bi to stav privatne osobe, stajalište koje bi imalo isto toliko utjecaja kao i stav bilo koga drugoga, a svakako mnogo manje utjecajno od gledišta zapovjednika, koji, koliko sam mogao shvatiti, raspolaže u ovoj kažnjeničkoj koloniji vrlo širokim ovla-štenjima. Ako je njegov stav o vašoj proceduri tako nepovoljan kao što vi vjerujete, tada se bojim da se približava kraj vašoj tradiciji, čak i bez skromne pomoći s moje strane.

Da li je oficiru napokon sinulo? Ne, još mu nije bilo jasno. Žustro je zatresao glavom, nakratko svrnuo pogled na osuđenika i vojnika, koji su obojica odustali od rižine kaše. Zatim pristupi sasvim blizu istraživaču i, ne gledajući ga u oči, već fiksirajući pogled na neku točku na kaputu, reče tiše nego ranije:

— Vi ne poznajete zapovjednika; vi sebe vidite kao, oprostite na izrazu, neku vrst nestručnjaka kad je riječ o nama i ovdašnjim okolnostima. Ipak, vjerujte mi, vaš se utjecaj ne može dovoljno visoko ocijeniti. Bio sam jednostavno oduševljen kada sam čuo da ćete osobno prisustvovati smaknuću. Zapovjednik je to zamislio tako da meni nanese štetu, no ja ću to preokrenuti u svoju korist. Kako vam pažnja nije bila odvučena lažljivim šaputanjima i prezrivim pogledima, što se ne bi izbjeglo da smaknuću prisustvuje gomila ljudi, mogli ste čuti moje izlaganje, razgledati stroj i sada se spremiti da promatrate smaknuće. Vaše je mišljenje, to je izvan svake sumnje, formirano već odavna; ako vas muče još neke

sumnje, pogled na izvršenje kazne raspršit će ih. A sada vas molim: pomozite mi protiv zapovjednika!

Istraživač mu nije dopustio da nastavi.

— A kako bih ja to mogao učiniti? — poviče. — To je potpuno nemoguće! Ja vam ne mogu pomoći, niti naškoditi.

— Možete — odgovori oficir.

Pomalo sa strahom istraživač pogleda oficirovu stisnutu pesnicu.

— Možete — ponovi oficir još upornije. — Imam plan koji mora uspjeti. Vi vjerujete da je vaš utjecaj nedovoljan. Ja znam da je sasvim dovoljan. No čak i da imate pravo, nije li potrebno, u ime očuvanja tradicije, pokušati čak i ono što bi se moglo pokazati nedovoljnim i neuspješnim? Dakle, čujte moj plan. Prva stvar, prijeko potrebna za uspjeh, jest da se danas, koliko je god to u vašoj moći, suzdržite u izražavanju svog mišljenja o ovim postupcima. Ako vam ne postave izravno pitanje, nemojte ništa reći, a ono što budete rekli, mora biti kratko i općenito; ljudi treba da uoče kako ne želite raspravljati o tome i kako ste u tom pitanju već pri kraju strpljenja, te da biste, kada biste sebi dopustili da o tome progovorite, bili neobično grubi i oštri. Ne tražim od vas da govorite nekakve laži; to nikako; morate samo kratko odgovarati, kao na primjer: »Da, vidio sam smaknuće.« ili »Da, čuo sam sva potrebna objašnjenja.«. Samo to, ništa više. Ima dovoljno razloga za ogorčenje koje ćete skrivati, premda to ogorčenje neće, naravno, biti u onom smislu kako će to shvatiti zapovjednik. On će, naravno, pogrešno protumačiti vaše vladanje i shvatiti ga onako kako odgovara njemu. Na tome se temelji moj plan. Sutra će u uredu biti održan sastanak svih visokih administrativnih službenika, a zapovjednik će predsjedati. Naravno, on je od one vrsti ljudi koji takve sastanke pretvaraju u prave predstave. Dao je sagraditi galeriju koja je uvijek prepuna gledalaca. Primoran sam sudjelovati na tim sastancima, no uvijek mi pozli od gađenja. Sad, što god da se dogodi, vi ćete sasvim sigurno biti pozvani na taj sastanak; ako se danas budete vladali onako kako sam vam predložio, taj će poziv zapravo biti hitan zahtjev. No ako tko zna zašto ipak ne budete pozvani, morat ćete sami zatražiti pozivnicu; tada ćete je svakako dobiti. Sutra ćete, dakle, sjediti s damama u zapovjednikovoj loži. On će svako malo gledati prema vama, kako bi se uvjerio da ste

tamo. Nakon različitih trivijalnih i smiješnih stvari, koje su na programu samo radi toga da se impresionira publika... većinom su to lučki radovi, ništa drugo nego samo lučki radovi!... na dnevni će red doći i naši sudski postupci. Ako to ne učini zapovjednik, ili ako to ne učini dovoljno brzo, pobrinut ću se da i to bude spomenuto. Ustat ću i podnijeti izvještaj o današnjem izvršenju smrtne kazne. Sasvim kratko, tek kao izvještaj. Takvi izvještaji nisu, doduše, uobičajeni, no ja ću to ipak učiniti. Zapovjednik će mi se zahvaliti kao i uvijek, prijaznim osmijehom, a tada se više neće moći obuzdavati i koristit će se izvanrednom prilikom. »Upravo smo primili izvještaj«, reći će, tim ili sličnim riječima, »da je izvršena smrtna kazna«. Želio bih samo spomenuti da je ovom smaknuću prisustvovao i poznati istraživač, koji je, kao što to svi znate, svojim posjetom počastio našu koloniju. Njegova prisutnost na današnjoj sjednici također pridonosi važnosti ovog našeg sastanka. Ne bismo li sada ovog velikog istraživača upitali što misli o našem tradicionalnom načinu izvršenja smrtne kazne i o postupku koji mu prethodi?« Naravno, slijedit će snažan aplauz, opće slaganje i odobravanje, a ja ću tu biti najgrlatiji od svih. Zapovjednik će se pred vama nakloniti i reći: »Onda ja, u ime svih vas koji ste se ovdje sakupili, pitam...« Vi prilazite ogradi lože. Ruke postavljate tako da ih svi mogu vidjeti, inače će ih dame dohvatiti i strasno vam stezati prste. I tada, napokon, imate priliku da govorite. Ne znam kako ću izdržati svu onu napetost koja će me mučiti do tog trenutka. Nemojte se nimalo suzdržavati u svom govoru, glasno objavite istinu, nagnite se preko ograde, vičite... da, doista, urlajte svoje mišljenje, svoje nepokolebljivo uvjerenje, zapovjedniku i ostalima! No možda vi to ne želite, možda se to ne slaže s vašim karakterom, u vašoj zemlji ljudi možda takve stvari rješavaju drukčije, no, i to je sasvim u redu, i to će biti isto tako uspješno, nemojte čak ni ustati, recite samo nekoliko riječi, možete čak i šapatom, tako da vas čuju samo službenici koji će sjediti ispod vas, to će biti sasvim dovoljno, čak neće biti potrebno da spominjete nedovoljnu društvenu podršku smaknućima, ne morate spominjati ni strašno škripanje kotača, rastrgani remen, ogavno prljav pusteni čep... ne, ja ću sve to preuzeti na sebe, i, vjerujte mi, ako ga moj govor ne istjera iz dvorane, prisilit će ga da padne na koljena i prizna: »Stari zapovjedniče, ponizno ti se potčinjavam!« Eto, to je moj plan; hoćete li mi pomoći da ga provedem? Ali, naravno da ho-ćete... štoviše, vi to morate...

Oficir uhvati istraživača objema rukama i zagleda mu se, teško dišući, u lice. Posljednje je rečenice vikao toliko glasno da su se i vojnik i osuđenik okrenuli prema njima dvojici i stali ih promatrati; nisu razumjeli ni jednu jedinu riječ, no ipak su prestali jesti i, žvaćući prethodne zalogaje, gledali istraživača.

Od samog početka istraživač uopće nije sumnjao u to kakav mora biti njegov odgovor; za života je iskusio odveć mnogo da bi sada bio imalo nesiguran; u biti, on je pošten i nije se bojao. Pa ipak, sada je, licem u lice s vojnikom i osuđenikom, doista oklijevao, za trenutak jednog dubokog udaha. Napokon ipak reče, kako je i namjeravao:

— Neću vam pomoći. — Oficir je nekoliko puta trepnuo očima, no nije odmaknuo pogled s njega. — Želite li da vam objasnim? — upita istraživač. Oficir samo kimnu. — Ne odobravam vaš postupak, još i prije nego što ste mi se povjerili... naravno, ja nikada, ni u kojim okolnostima, neću izdati vaše povjerenje... razmišljao sam da li bi mi bila dužnost da se umiješam i da li bi to moje suprotstavljanje imalo i najmanje šanse za uspjeh. Shvatio sam kome bi se valjalo obratiti: zapovjedniku, naravno. Vi ste mi to još više razjasnili, iako vaše vladanje nije učvrstilo tu moju odluku; baš naprotiv, vaše iskreno uvjerenje dirnulo me, premda ni malo nije moglo utjecati na moje stajalište.

Oficir ostade nijem, okrene se stroju, uhvati se za jednu od mjedenih poluga, a zatim se, naslonjen malo natrag, zagleda prema »crtalu«, kao da se želi uvjeriti da je sve u redu.

Vojnik i osuđenik kao da su se na izvjestan način sprijateljili; osuđenik je vojniku davao znakove, premda su mu kretnje bile otežane zbog remenja kojim je bio vezan; vojnik se nagnu nad njega; osuđenik mu nešto došapne a vojnik kimnu.

Istraživač je pratio oficira, i sada reče:

— Vi još ne znate što namjeravam učiniti. Sigurno je da ću zapovjedniku reći što mislim o ovom postupku, ali neću to učiniti na nekoj javnoj sjednici, već u četiri oka; ne namjeravam ni ostati ovdje dovoljno dugo da bih mogao prisustvovati bilo kakvom sastanku; već sutra ujutro kanim otputovati, ili se bar ukrcati na brod.

Činilo se kao da ga oficir uopće ne sluša.

— Za vas, dakle, postupak nije bio dovoljno uvjerljiv — reče

samome sebi i nasmiješi se, onako kako se starac smješka na djetinjaste gluposti, skrivajući iza tog smiješka vlastita razmišljanja. — No, onda je vrijeme — napokon reče, i iznenada pogleda istraživača blistavim očima u kojima se zrcalio nekakav izazov, poziv na suradnju.

— Vrijeme... za što? — nesigurnim glasom upita istra-živač, ali ne dobi odgovor.

— Slobodan si — reče oficir osuđeniku na njihovu jeziku. Čovjek isprva kao da nije vjerovao. — Da, oslobođen si — reče oficir. Osuđenikovo lice prvi put doista oživi. Je li to istina? Da li je to bio samo oficirov hir, koji se ponovo može promijeniti? Da li je strani istraživač izmolio pomilovanje za njega? Što se zbilo? Ta su se pitanja mogla pročitati na njegovu licu. Ali ne zadugo, što god to bilo, želio je biti doista slobodan, ako je to moguće, pa se poče izvijati i drmati, onoliko koliko mu je to dopuštala »drljača«.

— Rastrgat ćeš mi remenje — vikao je oficir. — Lezi mirno! Odmah ćemo te odvezati. — I, dajući znak vojniku, krenu da to sam izvrši. Osuđenik se tiho, bez riječi, smijao preda se, a onda se okrenuo prema oficiru, pa prema vojniku, a nije zaboravio ni istraživača.

— Izvuci ga — naredi oficir vojniku. Pri tom je, zbog »drljače«, valjalo postupati s određenim oprezom. Osuđenik se zbog svog nestrpljenja već pomalo izgrebao po leđima.

No oficir je sad jedva obraćao pažnju na njega. Prišao je istraživaču, ponovo izvukao malu kožnatu lisnicu, izvadio i rastvorio papire, pronašao onaj koji je tražio i pokazao ga istraživaču.

— Pročitajte — reče.

— Ne mogu — odgovori istraživač. - Već ranije sam vam rekao da ne umijem čitati te listove.

— Pokušajte pogledati izbliza — reče oficir i sasvim se približi istraživaču, tako da bi mogli čitati zajedno.

No kada se čak i to pokazalo nekorisnim, malim prstom pokaže napis, držeći ruku visoko iznad površine papira, jer ga nije želio zaprljati dodirom, pokušavajući na taj način pomoći istraživaču da odgonetne što je napisano.

Istraživač se doista trudio, želeći ovim bar malo ugoditi oficiru,

no još mu to nije polazilo za rukom. Sada je oficir počeo sricati, slovo po slovo, a zatim glasno pročita riječi: BUDI PRAVEDAN!

— Eto, to ovdje piše — reče. — Vjerujem da sada možete pročitati.

Istraživač se toliko nagne nad papir da se oficir uplaši da bi ga mogao dodirnuti, te ga u strahu odmaknu; istraživač ne reče ništa, no bilo je sasvim jasno da ni sada ne može odgonetnuti napis.

— BUDI PRAVEDAN! napisano je ovdje — ponovi oficir.

— Možda — reže istraživač. — Spreman sam vam povjerovati.

— Dobro, onda — reče oficir, napokon bar djelomično zadovoljan, te se s listom u rukama popne uz ljestve; vrlo oprezno uložio je list u »crtalo«, i kao da je promijenio raspored svih zupčanika; bijaše to mukotrpan posao, koji mora da je ukjučivao i one najmanje zupčanike, jer bi oficir ponekad sasvim nestao u unutrašnjosti »crtala«, tako je precizno podešavao stroj.

Istraživač je, odozdo, bez prestanka pratio to zbivanje. Vrat mu se ukočio a oči su ga boljele od sunčeve svjetlosti koja se razlila nebom. Vojnik i osuđenik sada su bili zabavljeni sami sobom. Osuđenikovu košulju i hlače, što su već ležale dolje u jami, vojnik je izvukao vrhom bajuneta. Košulja je bila ogavno prljava i osuđenik je stade prati u onom vedru. Pošto je zatim navukao košulju i hlače, moradoše se i on i vojnik grohotom nasmijati, jer je odjeća, naravno, bila odostrag rasporena. Možda je osuđenik osjećao kako je dužan zabavljati vojnika, pa se u poderanoj odjeći okretao i vrtio pred njim dok je ovaj čučao na tlu i, smijući se, pljeskao po koljenima.

Kada je oficir gore napokon završio svoj posao, promotrio je još jednom cijeli stroj, do u pojedinosti, sa smiješkom na usnama. Ovaj put zatvori poklopac »crtala« koji do tada biješe otvoren, spusti se, pogleda u jamu, a zatim osuđenika; sa zadovoljstvom zapazi da je ovaj izvadio odjeću. Zatim krenu do vedra s namjerom da opere ruke, no odveć kasno vidje da je voda odurno prljava pa najzad, nesretan što ne može oprati ruke kako treba, zarije ih u pijesak — taj mu nadomjestak nije bio sasvim po volji, no morao se s time pomiriti — te napokon ustane i počne otkopčavati uniformu. Pri tom mu u ruke padoše ona dva damska rupčića što ih je bio zataknuo za ovratnik.

— Evo ti tvojih rupčića — reče, i baci ih osuđeniku. A

istraživaču, objašnjavajući, reče: — Darovi dama.

Unatoč očitoj žurbi kojom je svlačio uniformu, a potom i ostale komade odjeće, sa svakim je od njih postupao s pomnom pažnjom, te je čak prstima prešao preko srebrnih gajtana uniforme i protresao jednu kićanku da visi kako treba. Doduše, s ovom zanesenom pažnjom teško da se slagalo to što je i uniformu i svaki komad odjeće, čim bi s njim završio, odmah s nevoljkim trzajem bacao u jamu. Posljednje što mu je preostalo bio je njegov kratki mač s remenom. Izvukao ga je iz korica, slomio, potom sve zajedno zgrabio, i komade mača i korice i remen, te ih tako bijesno bacio u jamu da je svaki komad zvučno odjeknuo.

Sad stajaše potpuno gol. Istraživač se ugrize za usnu, no ne reče ništa. Dobro je znao što će se sada dogoditi, ali nije imao nikakva prava da oficira spriječi bilo u čemu. Ako je sudskom postupku, do kojega je oficiru bilo toliko stalo, uistinu prijetila opasnost da uskoro bude ukinut — možda i kao rezultat njegove vlastite intervencije, za koju se osjećao obaveznim — tada je oficir postupao potpuno ispravno; na njegovu bi mjestu i sam istraživač postupio na isti način.

Vojnik i osuđenik isprva nisu shvatili ništa od onoga što se zbivalo, a u početku čak nisu ni gledali. Osuđenik je bio vrlo radostan što su mu rupčići vraćeni, no nije mu bilo suđeno da im se dugo veseli, jer mu ih vojnik ote iznenadnim zahvatom koji se nije mogao predvidjeti. Sada je, pak, osuđenik pokušavao da ih otme vojniku, koji ih je zadjenuo za pojas, no ovaj se nije dao iznenaditi. I tako su se, napol u šali, natezali naokolo. Tek kada je oficir ostao potpuno gol, svratiše pažnju na ono što se zbivalo.

Osuđenik je, čini se, bio osobito pogođen slutnjom da se sprema neki veliki preokret. Ono što se dogodilo njemu, sada se događa oficiru. Možda sve do samog kraja. Sigurno je strani istraživač dao takvo naređenje. Ovo je, dakle, bila osveta. premda on sam nije patio do samog kraja, ipak će biti potpuno osvećen. Širok, tihi cerek pojavi mu se na licu, i ostade tamo sve dokraja.

Oficir se, pak, okrenuo stroju. Već prije je bilo jasno da se dobro razumio u stroj, no sada je gotovo zaprepašćivalo vidjeti ga kako njime upravlja i kako se stroj pokorava njegovim naređenjima. Bilo je dovoljno da se rukom samo približi »drljači«, pa da se ona nekoliko puta podigne i spusti, kako bi se sasvim prilagodila

položaju njegova vlastita tijela; dodirnuo je samo rub »postelje«, i ona je već počela podrhtavati; pusteni mu se čep približio ustima, moglo se vidjeti kako oficir doista oklijeva da ga zagrize, no to je trajalo samo trenutak, i već mu se pokorio i primio ga. Sve je bilo spremno, samo je remenje bilo labavo ovješeno, a opet, ono očito i nije bilo potrebno, jer oficira nije trebalo vezati.

U taj trenutak osuđenik opazi slobodno remenje, a po njegovu mišljenju smaknuće ne bi bilo kompletno ako se remenje ne pričvrsti. Stoga žustro mahnu vojniku, te ovaj i osuđenik pritrčaše i privezaše oficira. On je već prije toga bio ispružio nogu, kako bi pomaknuo ručku kojom se pokretalo »crtalo«; kad vidje da su došla ona dvojica, povuče nogu i pusti da ga privežu. No sada više nije mogao dosegnuti polugu; ni vojnik ni osuđenik neće je moći pronaći, a istraživač je već ranije odlučio da se ne makne. No to nije bilo ni potrebno; čim je remenje bilo pričvršćeno, stroj je proradio; »postelja« je podrhtavala, igle su svjetlucale ponad kože, »drljača« se dizala i spuštala.

Istraživač je već neko vrijeme to promatrao, kad se odjednom sjeti da bi onaj kotač u »crtalu« morao škripati — no sve je bilo tiho, nije se moglo čuti čak ni najslabije zujanje.

Zbog svog tako nečujnog rada, stroj kao da je jednostavno izmicao pažnji. Istraživač pogleda vojnika i osuđenika. Ovaj drugi bio je mnogo živahniji, sve ga je na stroju zanimalo, čas bi se sagnuo, a čas bi se propeo na vrške prstiju, dok mu je kažiprst neprestano bio ispružen, nešto pokazujući vojniku. Istraživača je to nerviralo. Odlučio je da ostane ovdje do kraja, ali nije mogao trpjeti onu dvojicu u svojoj blizini.

— Idite kući — reče im. Vojnik je htio otići, no osuđenik je ovo naređenje osjetio gotovo kao kaznu. Sklopljenih ruku molio je da mu se dopusti da ostane, a kad je istraživač odmahnuo glavom ne pristajući, čak se bacio na koljena.

Istraživač uvidje da nema nikakva smisla samo davati naređenja, i već se bio pripremio da obojicu otjera, no u tom času začuje nekakvu buku, odgozgo iz »crtala«. Pogleda. Hoće li s onim zupčanikom ipak biti problema?

No, bijaše to nešto sasvim drugo. Poklopac »crtala« polako se dizao, i napokon se sasvim otvori. Zubi nekog zupčanika pojaviše se, te se dizahu, sve dok uskoro cio zupčanik nije bio vidljiv; bilo je

to kao da neka silna snaga steže i stišće »crtalo«, tako da u njemu više nije bilo mjesta za zupčanik, te se on kretao prema gore, sve do samog ruba »crtala«, a zatim pade. Komad puta se kotrljao po pijesku, da bi se na kraju srušio na stranu. No drugi se zupčanik već izdizao, a za njim su slijedili i mnogi drugi, veliki, manji i posve sićušni — sa svima njima zbivalo se isto, i u svakom bi trenutku čovjek pomislio da je »crtalo« sada zacijelo sasvim prazno, no već se nadomak pogledu pojavila nova skupina kotačića, koji bi zatim popadali, otkoturali se po pijesku i svalili na stranu. Zbog tih je zbivanja osuđenik sasvim zaboravio na istraživačevu zapovijed, zupčanici su ga potpuno zadivili, stalno je pokušavao uhvatiti koji, istodobno tjerajući vojnika da mu pomogne, no uvijek bi prestrašeno povukao ruku, jer bi drugi zupčanik poskakujući dolazio za prvim, što ga je svaki put prestrašilo.

Istraživač je, međutim, bio vrlo zabrinut. Stroj se očito raspadao, njegov tihi rad bio je obična varka. Osjećao je da se sada mora pobrinuti za oficira, jer se ovaj za sebe više nije mogao brinuti. No dok su mu zupčanici, koji su se stropoštavali, privlačili svu pažnju, zaboravio je motriti na ostale dijelove stroja; sada se, pošto je i posljednji zupčanik napustio »crtalo«, nagnuo nad »drljaču«, no tu ga je čekalo novo, još neugodnije iznenađenje. »Drljača« više nije pisala, već je samo bola, dok »postelja« nije lagano pomicala tijelo, već ga je, drhteći, podizala i nabadala na igle.

Istraživač htjede učiniti nešto, ako bude mogao čak i zaustaviti cijeli stroj, jer ovo više nije bilo istančano mučenje kakvo je želio oficir, već neposredno ubijanje. Ispruži ruke, no u tom se trenutku »drljača«, zajedno s nabodenim tijelom, podiže u stranu, kao što je to činila tek kada bi došao dvanaesti sat. Krv je tekla bezbrojnim potočićima, ne pomiješana s vodom, jer su i vodene cjevčice otkazale poslušnost. Otkazalo je najzad i ono posljednje: tijelo se nije odvojilo od dugih igala — dok je krv curila, ostalo je da visi nad jamom, ne mogavši pasti u nju. »Drljača« se već htjede vratiti u svoj prvotni položaj, no kao da je i sama opazila da se još nije oslobodila svoga tereta, ostade drhteći iznad jame.

— Dođite i pomozite mi! — vikao je istraživač onoj dvojici, uhvativši oficirovu nogu. Htio je pritisnuti noge, dok bi njih dvojica držali s druge strane, za glavu, i polako oslobodili oficirovo tijelo s igala. No ova se dvojica nikako nisu mogla odlučiti da priđu;

osuđenik se, zapravo, okrenuo čak na suprotnu stranu, pa je istraživač morao poći prijeko, k njima, te ih silom dogurati do oficirove glave. Pri tome je, gotovo protiv svoje volje, morao pogledati lice leša. Izgledalo je kao i za života; nije bilo vidljivog znaka obećanog izbavljenja — oficir nije našao ono što su svi drugi našli u tom stroju. Usne su mu bile čvrsto stisnute, oči bijahu otvorene i izražajne kao i za života, pogled hladan i samouvjeren, dok je kroz čelo prolazio vrh velike čelične igle.

* * *

Kad se istraživač, zajedno s vojnikom i osuđenikom, koji su išli iza njega, našao pred prvim kućama kolonije, vojnik pokaže prema jednoj od njih i reče:

— Ovdje je čajana.

U prizemlju te kuće nalazila se duboka, niska prostorija, nalik na pećinu, zidova i stropa zacrnjenih dimom. Cijelom svojom dužinom bila je otvorena prema ulici. Premda se vrlo malo razlikovala od ostalih kuća u koloniji — koje su, s izuzetkom zapovjednikove palače, sve odreda bile u ruševnom stanju — na istraživača je ipak učinila dojam kao ostatak neke vrsti povijesne tradicije, i on u njoj osjeti moć minulih vremena. Prišao je bliže, a za njim njegovi pratioci, te prošao između slobodnih stolova što stajahu na ulici ispred čajane, udišući hladan, gust zrak koji je dolazio iz unutrašnjosti zgrade.

— Stari je pokopan ovdje — reče vojnik — jer svećenik nije dopustio da ga se pokopa na groblju. Neko vrijeme nitko nije znao gdje bi ga se moglo pokopati, no na kraju je to ipak učinjeno ovdje. Oficir vam, zacijelo, ništa nije rekao o tome, jer je to, naravno, ono čega se najviše sramio. Čak ga je nekoliko puta, po noći, pokušao iskopati, no uvijek bi ga otjerali.

— A gdje je grob? — upita istraživač koji gotovo nije mogao vjerovati vojniku.

Istoga trenutka, obojica, i vojnik i osuđenik, potrčaše ispred njega, pokazujući ispruženim rukama u pravcu gdje bi trebalo da bude grob. Odveli su ga ravno do stražnjeg zida, gdje je za stolovima sjedilo nekoliko gostiju. Bili su to očigledno lučki radnici, snažni ljudi kratkih, sjajnih, gustih crnih brada. Nijedan na sebi nije imao kaput, košulje su im bile iznošene; siromašna, bijedna i ponizna bića. Dok im se istraživač približavao, neki ustadoše, te se

stisnuše uz zid, gledajući mu u susret.

— To je stranac — svuda oko njega razli se šapat. — Želi vidjeti grob.

Odgurnuli su na stranu jedan od stolova i doista se ukaza nadgrobna ploča. Bio je to priprost kamen, dovoljno nizak da bi mogao ostati skriven pod stolom. Vrlo sitnim slovima na njemu je bio uklesan natpis, te se istraživač sagnu da bi ga mogao pročitati. Pisalo je:

»Ovdje počiva stari zapovjednik. Njegovi pristaše, koji sada moraju biti bez imena, iskopali su ovaj grob i postavili ovaj kamen. Prema proročanstvu zapovjednik će nakon određenog broja godina uskrsnuli i iz ove kuće povesti svoje pristaše da ponovo sagrade koloniju. Vjerujte i čekajte!«

Kad je istraživač pročitao ove riječi i zatim se uspravio, ugledao je kako se svi ti ljudi što stoje oko njega smješkaju, kao da su i oni sami pročitali natpis, te ga našli smiješnim i neozbiljnim, pa sada traže da se i on pridruži njihovu mišljenju. Istraživač se pravio kao da to ne opaža, razdijelio im nekoliko novčića, pričekao dok stol ponovo nije bio namješten iznad grobnice, te napustio čajanu i uputio se prema luci.

Vojnik i osuđenik našli su u čajani neke znance i ovi ih nisu htjeli pustiti. No bit će da su se ubrzo uspjeli osloboditi, jer istraživač se našao tek na polovici dugačkih stepenica koje su vodile do čamaca, kada su njih dvojica dotrčali za njim. Vjerojatno su ga željeli prisiliti da ih u posljednji čas povede sa sobom. Dok je istraživač dolje s nekim lađarom pregovorao o prijevozu do parobroda, ona dvojica bezglavo se sjuriše niz stepenice, no šutke, jer se nisu usudili vikati. No dok su stigli dolje, istraživač je već bio u čamcu što ga je lađar upravo odvezivao. Još su mogli skočiti u čamac, no istraživač je podigao s poda težak, u čvorove zavezan konop i njime im zaprijetio, te ih tako spriječio da skoče u čamac....

> *»Kađa bi trebalo imenovati autora koji je s ovim našim vremenom povezan u istom onom smislu u kojem su u svojim vremenima bili povezani Dante, Shakespeare i Goethe, Kafkino ime prvo je koje bi palo na um.«*
>
> *W. H. Auđe*n

Franz Kafka (1883—1924), praški Židov njemačkog porijekla, za života povučeni, bolježljivi pravnik osiguravajućeg društva, senzibilni intelektualac zagušen mračnom i mučnom atmosferom malograđanske sredine austrougarskog carstva pred raspadom, tek nakon smrti (kada su, zahvaljujući njegovom prijatelju Maxu Brodu, po prvi put objavljena najzna-čajnija Kafkina djela — unatoč njegovoj izričitoj želji da se sva spale) postao je poznat i priznat kao jedan od najznačajnijih književnika našeg doba, i jedan od vrhunaca književnosti uopće. Napisao je relativno malo djela, od kojih su najznačajnija romani Proces (1914—15. objavljen 1925.). Zamak (1922. obj. 1926.) i Amerika (1912—14. obj. 1927.). zbirke Preobražaj (1915). U kažnjeničkoj koloniji (1319) i Umjetnik u gladovanju. Četiri priče (1924). te dnevnički zapisi 1. korespondencija s mladom češkom intelektualkom Milenom Jesenskom.

Svoju veliku popularnost i utjecaj na svjetsku književnost Kafkino djelo prvenstveno ima zahvaliti svojoj začudnosti i izvanrednoj originalnosti. Njegov je pripovjedni svijet do kraja zatvoren, u potpunosti podvrgnut vlastitoj, dosljedno provedenoj. i za naše pojmove gotovo sasvim iracionalnoj logici. No. nije to svijet bajke, naivno iracionalan i nedođirljivo auto- noman u odnosu prema realnom iskustvu i povijesti, što ga u izvjesnoj mjeri približava znanstveno fantastlčkom osjećaju stvarnosti, a i ovom je svijetu kao i SF-u, strana moralna jednodimenzionalnost bajke. Doduše, za razliku od većine SF-a, Kafkina književna stvarnost modelirana je ve-ćinom prema realnosti suvremenog građanskog društva, no to je učinjeno na (začudni) način koji na svakom koraku zbunjuje čitaoca naviklog na klasične mimetičke postupke. Zamiš-ljena stvarnost njegovih djela sva je poremećena, neobično pomaknuta i alogična, no ona usprkos tome nastupa pod prividom logike i normalnostl, jer glumi iskustvenu stvarnost tako vjerno da ostvaruje dojam poznatog i prirodnog. Likovi se pona-šaju naizgled normalno, no njihove su reakcije mehaničke, kao da se

radi o strojevima i marionetama. Bez obzira na situaciju u kojoj se nalaze, oni djeluju ne pitajući se o motivima i uzročnostima apsurdnng i gotovo perverznog svijeta kojim se kreću, svijeta tjeskobnog i mučnog poput noćne more. koji »nosi pečat univerzalne zbilje — izazivajući šokove kakve analognim strukturom postižu nadrealističke slike na kojima poznala predmetna zbilja, neshvatljiva i zlokobna, postaje amblemom otuđenosti«. Apokaliptična realnost ustrajno odoljeva našim naporima da je do kraja dešifriramo, sve dok ne shvatimo da se krećemo krajolicima nekog alternativnog, po mnogo čemu demonski oblikovanog svijeta. Neka nama nepoznata realnost pojavljuje se pod plaštom poznatog, realnost odgovorna za sva nama nelogična i nespoznatljiva zbivanja. I upravo je ova karakteristika, ova Kafkina tehnika zaluđivanja, ujedno i njegov najznačajniji doprinos svijetu SF knji-ževnosti; ovakav se pristup, naime, često i uspješno koristi u onoj vrsti SF pripovjedaka koje pokušavaju prikazati nepoznatu, izvanzemaljski neobičnu vrstu stvarnosti »iznutra«, s neke začudne točke gledišta, kao nešto do kraja razdvojeno od čitao-čeva empirijskog svijeta (dobri su primjeri ta to, recimo, »The Dance of the Changer and the Tree« Terryja Carra ilil »Catch That Zeppelin« Fritza Leibera). No sličnost s pravim SF-om ovdje i prestaje. Dok se u SF-u čitalac postepeno kreće iz područja posvemašnje zbunjenosti prema većoj ili manjoj mjeri shvaćanja usporedno s otkrivanjem stvarnih uzroka svih onih naizgled neobjašnjivih zbivanja, dotle se začudnost Kafkina svijeta opire bilo kakvoj objektivnoj spoznaji.

Svaki pokušaj da se Kafkini tekstovi raščlane i objasne prema nekom odre-đenom misaonom i književno-alegorljskom sistemu osuđen je na neuspjeh; paraboličko tumačenje i bilo kakvo jednoznačno određivanje ne donosi željena ploda. Zagonetnost ovog djela trajna je i nerješiva, u toj mjeri suštinska, da bi svaka racionalizacija uništila smisao teksta. U tom svjetlu, jasno je da bi bilo odviše ambiciozno i pretjerano govoriti o nekoj suštinskoj povezanosti Kafkina djela i SF-a, no isto se tako čini donekle isforsiranom Lemova misao! »SF nije alegorijska,

alegorija nije njem zadatak: SF i Kafkina djela dvije su suprotno različite oblasti stvaralaštva«. (Pojednostavljeno je gledati Kafku (samo) alegorijski, a neke sličnosti njegovog književnog svijeta i SF-a dovoljno su vidljive).

Premda se, dakle, ne može govoriti o pekom »pravom« SF-u kod Kafke, shvatamo li ovu književnu vrstu u Versinsovom smislu, kao svojevrsno, »stanje duha« (tako Versine kaže: »Takva definicija... omogućuje mi da ravnopravno uspoređujem Samuela Becketta — njegov tekst »U očekivanju Godota«, na primjer — s Moorcockom; u takvom komparativnom pristupu Beckett je znanstvena fantastika petnaestak godina prije Moorcocka.«), tada se jesno može govoriti o Kafklnim tekstovima koji su bliski SF-u. Tu ne prije svega misli o nekoliko pripovijedaka, od kojih su »pravom« SF-u najbliži pozneti »Preobražaj« (1915), »Divovska krilca« (1918). te ova pripovijetka. »U kažnjeničkoi koloniji«.

Ovo je djelo po svemu tipično kafkijansko; i po atmosferi, i po likovima, i po društvenim i Kafkinim osobnim unutrašnjim antinomijama. To je tipični kafkijanski svijet, odmaknut od realnosti, ali posrednim sredstvimaa i te kako povezan s njom, svijet koji dopušta mnogobrojne pristupe i nudi mnoga rješenja, od kojih nijedno ne može biti do kraja točno (a to nam. zapravo, i ne treba da bismo u njegovom, književno savršeno ostvarenom biću uživali). O tom i takvom svijetu, koji ga je u književnosti i životu okruživao, Kafka je sve rekao u odgovoru (od 11. listopada 1918.) na primjedbu Izdavača da je ova pripovjetka »mučna«: »Radi objašnjenja uz tu pripovjeiku dodajem da nije samo ona mučna već da je naš opći i moj posebni trenutak jednnko bio i ostao mučan.«

Premda doista takav, Kafkin svijet i njegovo djelo pivenstveno su bili i ostali iskreno i monumentalno umjetničko oslvarenje, svjetionik koji kao da s neke maglovite i nejasne, no očigledno bliske obale, šalje zbunjujuće, tmurne i zlokobnie signale otuđenja i izgubljenosti.

Zoran Milović

Kir Buličov:

Čizmy

Preveo Ivan Paprika

Čizme

— Ti, Saša — rekao je Lev Hristoforovič Minc — pokušavaš postići negto što se nikako ne uklapa u suvremenu fiziku. Pa prema tome nemaš nikakva izgleda da uspiješ...

— Ne znam — izjavio je Saša Grubin, ukopavši svoje dugačke prste u čupavu kosu. — Međutim, ja vjerujem u upornost.

— U upornost kukca koji se uspinje uz staklo i neprestano pada, no uvijek iznova i iznova pokušava dospjeti na vrh. A što će tamo naći, nema pojma...

Tim riječima dohvatio je Lev Hristoforovič crnoga umornog kukčića što se penjao uz prozorsko staklo i bacio ga van kroz drugo, otvoreno okno.

— Prema zakonima fizike, Saša, perpetuum mobile, odnosno vječni motor, ne može se konstruirati.

— Znam — složio se Grubin. — No prošli se model ipak vrtio cijela tri dana.

Mincu je ponestalo daha od uzbuđenja. On je, istina, smatrao svojom svetom dužnošću da se spori sa Sašom Grubinom, ali sada mu je bilo dosta.

Zgrabio je oštrim i naglim pokretom sa stola bijelu kuglu promjera kojih šest centimetara i bacio je na Grubina. Ovaj je uspio podmetnuti ruke ali ne i uhvatiti kuglu, koja je kliznula niz njega i otkotrljala se u kut. No potpuno tiho.

— Što je to? — upitao je Grubin.

— Podigni i pogledaj. Ne grize.

— Čovjek kod vas nikad ne zna što će ga ugristi, a što neće — reče i podigne sklisku i elastičnu kuglu.

— Što veliš? — upita Minc.

— Ne znam. Nekakva loptica... — odgovori Grubin.

— Nije to nikakva loptica nego kršenje jednog fizikalnog zakona. Nije mi se zakon svidio i ja sam ga prekršio — reče Minc. — No, ne na tvoj način kao jarac čelom u čelo.

— Pripovijedajte...

— Ti prisustvuješ — pogodio je Minc tok misli svojeg sugovornika — rađanju novog pravca u znanosti. Ovih me je dana posjetio Spirkin. Znaš valjda Spirkina?

— Ne...

— Direktor našeg samoposluživanja i menze. Krasan čovjek. Savjesno obavlja svoj posao. I žali mi se. Na ambalažu. Šalju iz mljekare mlijeko, kefir i druge tekuće proizvode, a ambalaža nepouzdana. Teče mlijeko po podu, teče i kefir i vrhnje i sve drugo. Žale se kupci, a pomoći niotkud. »Što da radim?«, samo što mu suze ne teku niz obraze. I moli me u ime naroda. Zar sam mogao odbiti?

— Znači, ovo je mlijeko. Mlijeko u novoj ambalaži. Tanka plastika, gotovo nevidljiva...

Minc je duboko uzdahnuo i nervozno kuckao prstima po stolu, što je kod njega bio izraz krajnje srdžbe.

— Eh, Grubine, Grubine — rekao je. — Govorim, dokazujem, uvjeravam da sam izmijenio prirodni zakon, slomio konstantu, a ti meni »plastični omot«. Da sam ja otkrio novi plastični omot, proizvođač ne bi zacijelo pronašao prikladnu plastiku, a ako bi je i našao, onda bi morao izmijeniti tehnologiju. Ne, mogao sam spasiti trgovinu samo revolucijom u fizici. Drugog puta nije bilo i nema. Pogledaj...

I tu Minc uze sa stola drugu takvu kuglicu, baci je u praznu posudu, uze debelu iglu i probije površinu kugle. Kugla nestade, a posuda se napuni mlijekom od trećine...

— Eto, to je sve — rekao je profesor...

— Čekajte, čekajte malo — pobunio se Grubin. — Ne shvaćam...

I on uze posudu, strese je i pogleda gdje je obloga u kojoj je bilo mlijeko. Obloge nije bilo. Izlio je mlijeko u šalicu i pogledao, u posudi ničega.

— Ništa ne shvaćam — reče Grubin. — Zar je ambalaža toliko tanka?

Minc prasnu u smijeh, kao čarobnjak koji je uspio povući za nos naivnu publiku.

— Gdje je ambalaža? Tražiš? Traži, nećeš je naći, jer se tvoj mozak kreće utrtim putovima. Ambalaže jednostavno nema... Izmijeniš konstantu i ne treba ti više ambalaža.

— Kakvu vražju konstantu?

— Površinsku napetost tekućine. To je jednostavno i zbog...

— ... zbog toga genijalno — odgovori tiho Grubin.

— Upravo je površinska napetost ta koja nagoni vodu da se skuplja u kapljice kad pada iz oblaka. Ona pomaže vodomarima da trče po površini rijeke...

Grubin je gledao u profesora Minca i čudio se. Ta tisuće je mudrih ljudi razmišljalo kako zapakirati mlijeko. Impregnirali su papir voskom, pravili konzervne kutije i boce raznih veličina i oblika, ali nikome nije palo na pamet da se stvar može riješiti i bez teške, nepouzdane i nespretne ambalaže... Kakve li se perspektive sad otvaraju pred narodnom poljoprivredom...

— No, kako ti se sviđa moja ideja?

— Izvanredno. Kao i sve čega se vi prihvatite. Vi ste zapravo kralj Mida. Čega se god dotakne, pretvara se u zlato...

— Zaista. — Minc je bio očito zadovoljan. Ni njemu nisu bile strane ljudske slabosti. — Mida? Hm, to je ipak previše. Mida je negativna ličnost. On nije mislio na čovječanstvo nego samo na sebe.

Grubin je zadrhtao... Bio je spreman da povjeruje u svaku zamisao, svaku promjenu mišljenja svojega profesora. A kako je imao vrlo bujnu maštu, počeo je zamišljati strašnu sliku, kako se profesor Minc odlučio žrtvovati za svoju zemlju, pa se sada sve čega se dotakne pretvara u zlato. Kraj njega stoje suradnici Ministarstva

financija i pružaju profesoru omanje ingote olova ili nečeg sličnog, a on sve to pretvara u zlato... Činovnici odmah stavljaju na novopečene zlatne ingote pečate i prebacuju ih u oklopljene automobile koji ih odvoze dalje u sigurna skladišta. Profesor već posrće od umora i gladi, ali mu nitko ne može pomoći. Nitko ne može pronaći način kako da ga nahrani i napoji... Posljednjim silama profesor dodiruje oklopljeni automobil koji se odmah pretvara u zlatni i »slježe se« budući da amortizeri ne mogu izdržati povećanu težinu... Kraj automobila profesor pada mrtav od iscrpljenosti, ispunjavajući svoj dug prema domovini. Pada mrtav prosesor Lev Hristoforovič Minc.

— Što si se to zamislio, Saša? — pita profesor.

— Ah, ništa, razmišljao sam o tragediji kralja Mide.

— Onda krenimo dalje na put...

— Kakav put? — upitao je Grubin.

— Čovjek se ne smije zaustaviti na postignutom. Ako imamo na raspolaganju dovoljno snage da izmijenimo površinsku napetost vode, onda moramo iskušati i sve mogućnosti toga otkrića. — Profesor dohvati čizme što su se nalazile u kutu, skinu sa obližnje police epruvetu, nakapa iz nje nekoliko kapi na krpu i njome protare potplate na čizmama. Bile su gumene. Zatim ih navuče i krene k izlazu.

Kasno hladno proljeće. Oštri hladni vjetar dopirao je sve do kosti. U sjenovitim kutovima dvorišta još se nalazio sivi, prljavi snijeg... Na rubovima barica pucketao je tanak led. Minc se zaustavio i malo naježio, Grubin ga je uto stigao i nabacio mu preko leđa kaput.

— Hvala — reče Minc, — Nadam se da znaš kamo sam i zbog čega upravo tamo pošao.

— Još ne znam — odgovori Grubin.

— Svaki izum valja razviti do krajnjih granica. Ambalaža za mlijeko samo je jedna primjena mojeg najnovijeg otkrića. I to ne najvažnija. Ja povećavam tisuću puta površinsku napetost svojom kemijskom metodom. Na molekularnoj razini. Sastav koji sam otkrio reagira na molekule tekućine i učvršćuje ih. Prema tome, tim sastavom možemo obraditi ne samo tekućinu nego i predmete što dolaze u dodir s tom tekućinom. Jasno?

— Ne baš previše...

— Obradim čizme i na onim mjestima gdje se dodiruju s vodom, stvara se zona povišene površinske napetosti. Pogledaj...

Minc priđe k barici i smjelo zagazi. Voda se u barici malo uleknula, ali je izdržala profesorovuteţinu. I Minc polako i mirno prijeđe preko barice a da uopće nije smočio čizme...

— I što dalje? — nastavi ponosno izumitelj, zaustavivši se na drugoj strani barice. — Dalje dolazi na red obrada automobilskih guma tim sastavom. Time smo riješili problem gradnje skupih mostova i skela. Kako ti se to sviđa?

Grubin nije ništa odgovorio. On je jednostavno uživao u profesoru, koji je oštro krenuo dalje generalskim korakom, ne obraćajući pažnju na tamo nekakve bare i barice, i krenuo prema dvorišnim vratima. Vani je odmah krenuo prema rijeci Gus. Grubin je kaskao za njim obilazeći i najpliće lokve.

Rijekom Gus krenuo je led. Ledene su sante plovile svečano i dostojanstveno, dok je s rijeke nadirala hladnoća.

— Leve Hirstoforoviču — odjednom zamoli Grubin — molim vas, nemojte...

— Zašto ne? Ja kao izumitelj i istraživač moram odmah na početku sve sam provjeriti u praksi.

— Ipak bi bilo bolje da se time pozabave posebni ljudi — bunio se Grubin hvatajući profesora za lakat. Naime, prijetila je opasnost da profesor krene ravno u tu ledenu vodu i na ledene sante. — Neka se time pozabave plivači, majstori sporta. Što, naime, ako djelovanje vašeg novog sastava prestane kad se nađete usred rijeke? A ne znate plivati...

— Pa ja i ne namjeravam plivati, nego hodati po vodi kao po suhu — izjavi profesor odlučno.

— Ipak sam protiv toga. Možete se prehladiti. Pogledajte kako puše vjetar.

Minc kao da je tek sada shvatio da je vrlo hladno. I pokolebao se. Tko zna kako bi sve završilo, da njegov oštri pogled nije ugledao nekakvo kretanje na ledenom otočiću posred rijeke.

— Pogledajte — upozorio je Grubina — pogledajte kakva tragedija...

Na otočiću, posred rijeke, gledajući s užasom ledene sante, zgurio) se zec. Voda je rasla, sante plovile i bilo je jasno da se jadnik neće moći dugo održati.

— Na žalost, ne možemo mu pomoći — rekao je Grubin.

— Ne možemo? I te kako možemo. Samo me smjesta pusti.

— Neću vas pustiti...

Tada se Minc vješto izvukao iz kaputa. I dok je Grubin dolazio k sebi od iznenađenja i mahao kaputom kao zastavom, profesor Minc je smjelo zakoračio u uzburkanu vodu, koja se samo malo udubila pod čizmama. U dva je koraka profesor stigao do prve sante, prešao preko nje široko raširenih ruku da ne izgubi ravnotežu, jer se santa počela opasno ljuljati. Stoga je s nje brzo sišao u vodu. Grubinu se činilo da će profesorove pete svakako probiti vodu, ali je ona izdržala. Minc je nastavio dalje, nastojeći zaobići sante.

Grubin je stajao na obali, zabrinut, zvirkajući na sve strane ne bi li ugledao kakav čamac, iako mu je bilo jasno da sada nema u blizini nikakve plovilice. Pa kad bi je i bilo, ne bi mogla pomoći profesoru.

U to se profesor Minc dokopao i otočića. Zec se skutrio i pokušao odskočiti u stranu, no santa koja je upravo udarila o otočić bacila ga je profesoru ravno u ruke. Ovaj je prihvatio zeca i pritisnuo ga uz trbuh. Zec se odmah smirio.

— Eheeeej, Grubine — povikao je Minc. — Pričekaj me...

Na povratku je profesor već hodao sasvim sigurno. Prošao je već veći dio puta, odgurujući čizmama sante i pjevuckajući nekakvu bravuroznu operetnu ariju. I pretjerana samouvjerenost ga je upropastila. Kad je do obale ostalo samo dvadesetak metara, profesor je neoprezno stao na rub sante, ona mu je pobjegla ispod nogu i on je, izgubivši ravnotežu, pljusnuo u ledenu vodu. Na nesreću, sastavom koji povećava napetost vodene površine bile su premazane samo čizme, zapravo samo potplati, a ne i izumiteljeve hlače.

Profesor je propao u dubinu rijeke i to je bilo neobično za Grubina koji je već bio prihvatio kao normalno profesorovo hodanje po vodi kao po suhu. I sad, gle ti njega, kao da je naišao u rupu u vodi i propao kao u zdenac. No i dalje je pritiskao na grudima zeca,

koji je počeo vrištatl u predsmrtnom strahu.

Grubin nije razmišljao. Bacio je kaput i skočio na santu koja je upravo plovila mimo njega. S nje na drugu. Sada se našla pred njim otvorena voda širine kojih tri metra. U običnom životu Grubin nikad ne bi uspio preskočiti takvu udaljenost. Sada je čak i ne razmišljajući, skočio i preskočio i održao ravnotežu.

Za samo jednu minutu Grubin je stigao do profesora i trgnuo ga. Minc je doslovce izletio iz vode.

Od toga bi Grubin zacijelo i sam pao da nije bilo profesora. Iskočivši iz vode kao čep, profesor je spretno podvinuo noge i čučnuo. Čizme su se odmah prihvatile svoga posla. Za njih je voda bila tvrda. Profesor se osovio i pridržao Grubina.

U međuvremenu, tok ih je odnio u sredinu rijeke. Oni su pak stajali držeći se za ruke. Profesor Minc je stajao na vodi, a Grubin na santi. Profesor se sav promočio ali mu nije bilo hladno. Zec je također bio sav mokar, ali više nije vrištao nego samo drhturio.

— Hvala — rekao je Minc.

— Nema na čemu — rekao je Grubin drhtureći od hladnoće, dok su mu noge klecale od straha. Opasnost još nije minula. Profesor Minc bi se sada lako dočepao obale, ali Grubin više nije imao snage da ponovi svoj maloprijašnji pothvat —

— Znači — rekao je Minc — morat ćemo silom prilika izvesti prilično neobično putešestvije. Koji broj obuće nosiš?

— Četrdeset i tri. A zašto pitate?

— Malo će te tištati, ali ništa zato — izjavio je Minc. — A umiješ li skakati na jednoj nozi?

— Neee... znam...

Profesor, stojeći na jednoj nozi, skinuo je s druge čizmu i pružio je Grubinu...

— Preskakat ćemo do obale, držeći se za ruke — rekao je.

I oni počeše skakati po vodi prema dalekoj obali... Minc je slobodnom rukom držao zeca. Kad je do obale ostalo još svega tri metra i bilo jasno da su se spasili, Minc odjednom reče:

— Sva sreća što nikoga nema na obali. Inače, već sutra smijao bi nam se cio grad...

Dragi Nedeljković:

Kaluđer

»...tako zgotovi Todor Neimar cerkvu u vsem carstvu najlepšu i milostejši gospodin naš kralj se radovaše veoma, pa Todora obdari blagom svakijem a sina mu Lazara primi među vitzovah svojih i podari mu proniju u župi Zagorskoj. Nutom s Todor prestavi Gospodu i bi pogreben pored gospođe svoje Jelene a sin mu Lazar porani dana jednoga i u lov otide ali se nikada više ne vrati. Drugog dana vrati se samo konj njegov pod sedlom i čuv to milostejši gospodin kralj ispuni serce svoje tugom i žališe vrlo...«

(Starinski letopis)

— Čvorci, čvorci ste vi otroci — reče stari kaluđer setno zagledan u igru plamena naše pastirske vatrice, pa pošto je prodžara svojom čvornovatom batinom produži: — Čvorci, ovu vam priču kazujem svakog dana i vi je opet slušate i iskate od mene. Čvorci. Vaše je serce otročko a duša anđelska. Čista duša ne zna laži, pa joj je svaka priča istina. Vaši stariji sprdaju se sa mnom, starcem, jer duša je njihova osetila otrov laži, pa više ne veruju istini. Njima je ne kazujem više, a vaša je duša čista, pa kad odrastete pričaćete unucima svojim tužnu priču kaluđera Dositeja, pastira manastirskog, a koji bejaše, nekad davno, Lazar pronijar velmožnog gospodina kralja Stefana Uroša Milutina u župi Zagorskoj...

Tako je, obično, počinjao svoju priču stari kaluđer Dositej, pastir nebrojenog manastirskog stada, kada bismo se našli kraj vatrice na ataru manastirske ispaše. Bio je to čudan starac produhovljena lica i visokog umnog čela, a u očima mu se krila neizmerna seta. Starije je izbegavao. Malo je opštio sa manastirskom bratijom, a za stado je pokazivao uzornu brigu.

* * *

Ded moj Radovan pričao mi je, kao vrstu vesele zgode, kako se taj čudan čovek, odmah posle velikog rata, pojavio u našem kraju. Kaže, bijaše to visok, lep momak. Duga mu kosa padaše na ramena, a lice zaraslo u negovanu bradu. Ispod gustih obrva gledao je svet beskrajnotužnim očima. Tako tužnim da su starije žene često zaplakale gledajući ga. Govorio je nekim starim narečjem kako se još nalazi u starim crkvenim knjigama. U tom njegovom govoru deca su bila otroci, srce serdce, seljaci sebri, a košnice ulja. Odeća njegova bese još; čudnija. Bogato vezena košulja od tananog lanenog platna, čakšire i dolama od zelene čoje, a na nogama čizme do listova od bele kože što se spreda zakopčavaše krupnim kopčama od medi. Opasan beše širokim pozlaćenim pojasom o kome je visio tanani damaski mač od zelenog čelika u bogato ukrašenim koricama. Eto, slika i prilika glumca iz putujuće družine kakve su tada krstarile našim krajem i davale predstave o kosovskim junacima i starim slavnim kraljevima. U početku smo ga takvim i smatrali — kaže ded moj Radovan. Neki putujući glumac, koji se odvojio od svoje družine, pa za svoj račun daje prikazanja. Ali on to nije radio. Danima je stajao pred crkvom, velelepnom zadužbinom kralja Milutina, duboko pogružen, utonuo u teške misli. Manastirska braća su podozrivo pratila svaki njegov korak, ali su mu ipak delili hranu sa svoje trpeze i pružali konak, odbijajući da prime od njega ma i jedan zlatnik sa likom kralja Uroša, kojih je izgleda imao dosta u velikoj kožnoj kesi koju je nosio u nedrima.

Jednog dana izmoli od kaluđera veliku krâsnu i na opšte čuđenje poče da traži nešto na starom manastirskom groblju. Prvo je stao pred crkvena vrata, okrenuo se i odbrojao deset koraka. Potom se okrenuo jugu i odbrojao trideset koraka. Tada je pred nogama ugledao vrh starog stećka utonuo duboko u zemlju i korov. Dugo ga je posmatrao i nežno, skoro milujući, gladio rukom. Tada, kao da je doneo neopozivu odluku, zbaci dolamu i zamahnu krâsnom.

Kaluđeri su u nedoumici posmatrali tu čudnu rabotu. Mladi snažni čovek je neumorno izmahivao teškom alatkom i dok se na jednoj strani gomila otkopane zemlje povećavala, sa druge se pomaljao stećak u svoj veličini. Otkopavši ga, mladić kleče, obgrli kamen i gorko zarida. I tako je do duboko u noć ridao neku svoju tužaljku, a tada ne potraži počinak u manastirskom konaku, nego leže pred crkvena vrata i zaspa.

Sutardan, kada manastirska braća pođoše crkvi na jutrenje,

videše ga kako sedi na otkopanoj zemlji pogleda uprtog na kamen pred sobom, a niz lice mu se slivahu suze, pratilje tuge koja mu je razdirala grudi. Posle jutrenja, stari iguman rasporedi braću na poslove, a sam se uputi čudnom neznancu i stade mu iza leđa. Sada je i sam video taj kamen u punoj veličini i stara, oštećena, a ipak čitljiva slova.

Na levoj strani još čitki naslov je kazivao:

»Jelena gospođa Todora Neimara prestavi se Gospodu leta gospodnjeg 1300. Večna joj pamjat.«

Na desnoj strani bejaše nešto lošije očuvan tekst:

»Todor Kotoranin Neimar zdela cerkvu ovu po volji miloštejšeg kralja našeg Stefana Uroša Milutina i prestavi se gospodu leta gospodnjeg 1312. Večna mu pamjat.«

Starog kaluđera to nije iznenadilo. Znao je da su na starom groblju sahranjivani neimari, njihova obitelj, sveštenici i kaluđeri, ali ga je čudilo zašto se zagonetni mladić toliko interesuje za grob neimara velelepne kraljevske zadužbine. Priđe mu bliže i blago mu se obrati:

— Sine moj, vidim treba ti pomoć ili uteha neka, ali ti ne znam pomoći. Ne znam uzrok tvoje tuge i tvoga nemira. Zato mi čista srca kaži: zašto izlivaš tugu svoju nad tim starim grobom?

Kao da ga nije čuo, mladić je i dalje zurio preda se, a na ponovljeno pitanje mjesto odgovora upita:

— Kaži mi, sveti oče, koje je leto gospodnje danas?

Pitanje iznenadi starca. Začudi se veoma, ali ipak odgovori:

— Sada je leto gospodnje 1920. od rođenja gospoda našega Isusa Hrista i šest stoleća od kada je crkva ova osvećena. To je i šest stoleća od smrti njenog neimara Todora i pet od kada smo u turskom ropstvu bili i robovali, a pre osam godina smo se, kako se zna, od mrskih Turaka oslobodili...

— Ko su Turci? — upade mu u reč mladić.

Stari kaluđer ućuta, lice mu poprimi još začuđeniji izraz i on se samo prekrsti.

— Kaži mi, oče — zamoli mladić — kaži mi, jer ja ništa ne znam. Ja sam Lazar, sin Todora Neimara i gospođe Jelene, majke moje. Otišao sam kada je cerkva zgotovljena. Ti kažeš pre šest

stotina leta. Sada sam se vratio sa drugog sveta. Moje je srce iščupano a duša raskidana... Zašto sam se vratio? — I posle dužeg ćutanja promuca samo: — Pomozi mi oče da nađem mir svoj!

— Čudni su putovi gospodnji — prozbori stari kaluđer kao da ga teši. — Niko ne zna gde će otići, gde će stići i, kada će se vratiti. To zna samo on koji je na nebu. Njemu se moli. Njegovo je srce puno blagosti za nišče duhom. Moli se!

Rekavši to starac se prekrsti i ponovo vrati u crkvu, gde je celog dana palio tamjan u kadionici i izvodio samo njemu znani obred očišćenja.

— Gospode — cvilio je Lazar. — Pa oni stvarno misle da sam nišči. Nišči duhom. O majko moja, zašto sam se vratio? Zašto? I kako će teći dani moji dok me smert ne pohodit bude?

»Nišči duhom«, siromašni duhom uvek su uživali zaštitu manastira i kao neobično smeran neznanac, Lazar je i dalje uživao milostinju manastirskog bratstva.

Ali kako država nema samo manastire i kaluđere, nego i činovnike i vojnike i žandarme, a žandarmi svoju stanicu u obližnjem selu, to se komandir stanice, narednik Milovan, živo zainteresovao za neznanca, ali ma koliko tražio, ne nađe ništa što bi bilo u njegovoj nadležnosti. Mladić je bio smeran, tih. Nije prosio. Krađa u okolini nema — takva sumnja otpada — u spiskovima po državu nepodobnih takvog ne traže. Ne traže ga ni u spisku vojnih begunaca. Ne traže ga nigde. Pregledao je sve i... ništa. To »ništa« bejaše toliko, da samo po sebi izazivaše sumnju i naš Milovan pošalje patrolu da neznanaca fino, učtivo zamole, da pođe sa njima, radi razgovora sa njihovim starešinom, to jest sa dotičnim narednikom Milovanom. Milom. Ako se nešto skanjera, ili, ne daj bože, odbije tako finu molbu, mogu se upotrebiti i druga sredstva, u delikatnoj službi već dokazana kao vrlo valjana.

— I tako, videsmo jednog jutra — kaže ded moj Radovan — kako žandarmi privedoše neznanca u stanicu. Tu smo znači. Neka retka tica, a takve naš Milovan nanjuši na dan hoda. Sve će lepo ispričati i neće više vatati zjale oko stare crkve. Ali, za divno čudo, sve se završi u tišini. Posle jednog sata neznanac izađe iz stanice i zaputi se manastiru.

— E ljudi moji — raspričao se sutradan narednik Milovan u seoskoj krčmi — u ovoj mojoj zaguljenoj službi videh svakakav

amelj. Bože me prosti, ja sa pravim ljudima i nemam neka posla, ali ovo čudo još nisam video. Pratim ja njega, sumnjiv iako se uprepodobio, u spiskovima ga nema, ne prosi, ne krade, plače kraj neke stare kamenčine. Sumnjiv. Sumnjiv načisto. Zato pošaljem ja po njega Živana i Aliju, da mi malo dođe. Da kao ljudi popričamo. Dođe on. Uđe, pokloni se smerno, nazva boga i zagleda se u mene. Ja ćutim. Izvadim duvanjaru, odvojim listić i onako, na tenane smotam cigar. Smotam još jedan, a vidim on prati svaki pokret mojih prstiju, prati kutiju, duvan i papiriće, pa kad zavih i liznuh na levo, on očima na levo. Ja na desno on na desno. Ćutim ja, ćuti on. Onda mu ja pružim cigar. »Uzmi« velim, a on primi. Ja svoj cigar stavim u zube a on zuri u mene. Kresnuh šibicu, a on se zamalo ne obeznani kad vide vatricu u mojim prstima. »Pali« — kažem ja i pružim mu šibicu, ali on ustuknu kao da mi je guja u rukama, a onda zacvile: — »Velmožni gospodaru«, veli, »ne muči dušu raba tvojega. Golema je nevolja moja i pečalna je duša moja... gospodaru!«

— E ljudi moji — isčuđava se Milovan — Šta sve čovek ne doživi u ovoj zaguljenoj službi. Zamislite, ja Milovan velmožni gospodar, pa još i raba imam. Bože mi oprosti — tu se i Milovan, što se niko ne bi nadao, prekrsti — ja, džandarska sirotinja, imam raba svojega. Dobro, bre ljudi, čuste li vi to negde? Niste. Dabome. Nisam ni ja, ali čovek tako tvrdi. Tvrdi, a vi vidite da li su to čista posla. Rab u maškarama Orlovića Pavla, a samo mu đerda vredi više nego džandarska plata za ceo život. Mislim, jal tera neku sprdačinu, jal je stvarno neki s uma sišavši, štono reče otac iguman, tek i moje srce džandarsko omekša, sažali se i da prekinem tu muku zajedničku otvoreno upitam: »Dobro, burazeru. Reci ti meni lepo ko si, odakle si, šta ti je zanimanje, kakvo ti je imovno slanje i šta tražiš ovde. Ne ljuti se što pitam. Ja sam džandar pa mi je to posao. U svom poslu sumnjam u svakog i ne vjerujem nikome. Hajde ispričaj ti meni sve po redu, pa da se rastajemo!«

— Milostejši gospodaru — opet on tera svoje — sve što kažem je samo ružan san i ja ne znam kako da se probudim, ali ću ti reći po istini. Ja sam Lazar, sin Todora neimara i gospođe mu Jelene, tamo na groblju uz cerkvu sahranjene, večna im pamjat. Kada je cerkva zgotovljena, milostejši kralj naš bogato nas obdari, mene uze među vitezovah svojih i obdari me pronijom u župi Zagorskoj.

— Tu mu ja upadnem u reč. »Stani«, velim. »Polako. Izgleda da

mi ne reče ko ti beše taj milostejši kralj?«

— Kazujem po redu i istini — odgovara Lazar — a moj milostejši gospodin kralj bejaše Stefan Uroš Milutin...

— Jel' to istina? Baš Milutin?

— Sveta istina — svečano prozbori taj Lazar.

— Slušajući ga tako — priča Milovan — pade mi na pamet šala neka, pa hajd' da na šalu okrenemo. Velim ja njemu: »Ako je istina, kako to da se mi ne poznajemo?« On me pogleda zabezeknuto pa promuca:

— Mi se ni ne možemo poznavati gospodaru. Mi smo dva sveta.

— Koja dva sveta? — kao ljutim se ja. — Eto ja sam Stefan Uroš Milutin i valjda poznajem pronijare svoje.

E, to da ste videli, ljudi moji. To zaprepašćenje. Kao da ga je neko namah vrelom vodom polio. Zausti da nešto oštro podvikne, ali se suzdrža i samo sažaljivo prošapta:

— Nisi ti njemu ni do pojasa, kad sedi. I jadan mora biti gospodar tvoj koji u pronijare svoje skuplja s uma sišavše. — Rekavši to uputi mi pogled pun sažaljenja, prekrsti se i ode.

— Ljudi moji — razvlači dalje Milovan — nisu tu čista posla. Žao mi bi da ga vraćam. Pravila ne zabranjuju nekom da bude lud ili se pravi lud sve dok drugim štetu ne nanosi. Pustim ga. Čujem, danas se zamonašio pred igumanom Leohtijem i eto ja, tvrda žandarčina, pijem za mir duši njegovoj ako ju je našao.

Tako pričaše ded moj Radovan, ali mi pastirčići smo znali drugu priču, verovali smo i ljubomorno čuvali za sebe.

* * *

— Čvorci — otpoče svoje kazivanje stari kaluđer — bilo je to davno. Davno kada je počela da se dela cerkva ova. Moj otac Todor beše najbolji neimar u carstvu i sa mojom majkom Jelenom življaše u carskom gradu. Tamo sam se i ja rodio i živeo do sedme godine u velikoj ljubavi mojijeh blaženih roditelja. Otac moj delaše dvor nekomu velikom gospodinu, a ja sam sa majkom provodio dane u malom dvoru sa velikom baščom punom cveća i voća. Najviše sam voleo da posmatram dolazak raznijeh galija koje dovoziše blago iz celog sveta. Tamo su se mogle kupiti lepe i najšarenije ptice iz vseg sveta donete i mi ih kupismo nekoliko.

Tako su prolazili dani i bili smo veoma srećni.

A jednog dana dođe dvoru otac moj veoma veselog serdca. Sa radošću velikom nas zagrli i reče da mu se ispunila najveća želja. Velmožni kralj naš Stefan Uroš Milutin ga poziva da mu zdela zadužbinu, tako da bude najlepša u carstvu.

Tako dođemo ovdje i otac moj prvo zdela mali dvor za nas pa otpoče zidati cerkvu. Nebrojeni sebri, roblje i sirotinja dovožahu sa svih strana kamen crven, kamen beli i kamen zeleni. Drugi su noću i danju žarili kreč i dovlačili drvo. Treći su lili ploče olovne pa ih zatim kovali i tanjili.

I zadužbina carska poče da raste u svoj lepoti svojoj.

Kad prođe tri godine, majka moja gospođa Jelena se razbole vrlo. Milostejši kralj pozva najbolje vidare i hećime i travare, ali joj leka ne nađoše i ona se upokoji u gospodu.

Sahranismo je pored cerkve u škrinji od crvenog kamena i ostavismo kameni beleg sa zapisom. Po običaju stavih joj novi zlatnik u usta, a na grudi mali krst od olova koji sam sam zdelao u tuzi svojoj.

I otac moj Todor Neimar i ja tužismo dugo i molismo gospoda da nas primi, ali nam molbu ne usliši.

Posle duge tuge otac moj nastavi rabotu, a mene milostejši gospodin kralj dovede u dvor svoj i sa ostalim gospodičićima dade knjigu da učim, konja da jašem i učim se oružju svakojem.

Kad zadužbina bi gotova i kad se lepotom oglasi po vsem carstvu, milostejši kralj se mnogo radovaše i oca moga obdari blagom svakijem, a meni podari proniju u župi Zagorskoj.

Kad cerkva zgotovljena bi i kada je arhiepiskop posveti zaštitniku svome, otac moj Todor umre na čas. Pogreben bi pored majke i ja ostadoh sam na svetu.

Serdce moje bejaše puno žalosti i tuge, ali mi milostejši gospodar moj ukaza veliku ljubezen i blažiše moj pečal, pa mi je služenje lako išlo, pronija mi najbolja beše, na zadovoljstvo i sreću moga gospodara.

Kad vremenom bol moj prođe osvrnuh se oko sebe i vidim dvor moj prazan i hladan. Hladan je svaki dvor koji nema gospodaricu svoju i ja na sve strane uputim uhode svoje da mi najlepšu nevestu pokažu. Tako čujem da pronijar Balša u župi Skadarskoj ima ćercu

stasalu za udaju, a uhoda moj, kaluđer Makarije, zdela i živopis njen, pa mi serdcu jako omili smernost gospođice Olivere Balšine. Milostejši kralj moj blagoslovi želju moju i ja pošaljem glasnika sa darovima ocu njenom.

U dan kada se je glasnik moj trebao vratiti sa željenim odgovorom serdce mi ne odole te osedlam konja i pođem mu u sretenje, a sebrima mojim kažem da idem loviti u planini.

Jahao sam tako celi dan, želja mi je davala krila i ja zanoćim u planini kraj bistroga zdenca.

Ujutro me prvo sunce probudi. Ustanem i na zdencu se umijem, pa ostanem tako zagledan u svoj lik što se ogledaše u vodi, jako želeći da se taj lik omili izabranici mojoj Oliveri Balšinoj. Nutom u ogledalu vodenom ugledam lik prelepe gospe kako mi se smeši, a iza mene stajaše. Odmah ustanuh i smerno joj se poklonim i tek tada videh svu lepotu njenu. Bujna rusa kosa joj popala po ramenu, prelepo lice, krupne oči plave kao more i predivan stas učiniše da zanemeh.

Bejaše čudno odevena. Haljina joj od sjajne svile boje neba obuhvataše stas i snagu tako verno kao da je gola. Na struku joj širok pojas, a na nogama kratke čizme od svile. Preko ramena joj tanani svileni ogrtač zakopčan pod grlom okruglom kopčom, a na grlu tanka svilena vrpca i na njoj jedno zrno sjajnog dragulja, pa se sa njim poigravala i u rukama ga okretala.

Moju zbunjenost prekide njen cvrkutavi glas, glas kao da ti ptica govori, ali ja sam razumeo svaku reč:

— Da li je mladi vitez lepo spavao i da li je srce njegovo veselo?

— Oh lepa vilo — prozborih — da sam slutio da ćeš me pohoditi ne bih ni spavao. Sad verujem junacima da su se sa vilama pobratimili. Hvala ti što si došla i budi mi pobratim.

— Ja nisam došla sama — odgovori ona. — Moja kraljica me je poslala da te dovedem i da ti kažem našu želju.

— A gde je ta tvoja kraljica vila? — upitah ja — jer sam za putom i vremena nemam.

— Blizu je, ti ćeš tek putovati, a vremena ćeš imati više od svih Zemljana ikada rođenih. Pođi!

I ja kao začaran pođoh za njom. U meni se ne javi nikakav

otpor, pa da mi je smert kazala, umro bih. I tako hodah ja za njom dok ne dođosmo do velikog proplanka, a tamo blistaše najljepša cerkva koju je ljudsko oko videlo. Vsa kao najveće kube zdelano od čistog elektrona, a na zemlji je drže tri snažna stuba. Iz sredine kube se nastavlja u vitak toranj visok dvesta lakata i tu visinu do tada nisam video. Kad priđosmo bliže, kube kao da zinu i čeljust mu dodirnu zemlju. Gle, na čeljustima videh stube po kojima se popesmo i uđosmo u prekrasnu odaju, a u njoj blistaše plava svetlost.

U sredini odaje stajaše niski presto na kome sedeše vila neviđene lepote. Kao dostojanstvo njeno na vratu imaše đerdan od najlepših dragulja. Sa leve strane stajaše šest a sa desne sedam vila. Iza svake od njih stajaše po jedan muž i odmah se videlo da su iz raznijeh zemalja. Bili su rusi, crni, žuti, ali svi zdravi, mladi i serdca veselog. Moja pratilja se uputi na levu stranu i sada je na svakoj strani bilo po sedam parova.

Sada sam stao pred kraljicu pa joj se obratih duboko se klanjajući:

— Lepa vilo, neizmerno sam ti zahvalan što si mi pokazala sebe i dvor svoj, a to znači da ću skoro umreti. Željan sam da čujem reči tvoje, pa da produžim putem radosti svoje.

— Srećno došao, Lazare gospodine — zacvrkuta ona glasom svojijem — mi smo tebe izabrale da sa nama pođeš u naš svet i doneseš nam sreću, jer sreći tvojoj u svetu tvom došao je kraj. Tvoj put nikuda ne vodi. — Tu se ona zamisli kao da bi mi još nešto kazala pa produži: — Tvoj put nikuda ne vodi. Umrla je gospođica Olivera kojoj žudiš, a glasnika tvoga rastrgaše zveri. Nikog nema da za tobom žali. Pođi sa nama u naš svet, pa ćeš biti srećan. Stani iza mene.

Zakratko moje serdce obuze pečal i tuga, ali se nisam protivio želji njenoj. Nešto u meni teraše me da joj ispunim svaku želju i ja stadoh iza nje.

Nutom videm kako izabra jedno puce iz đerdana svoga i među prstima ga okrenu. I gle, zidovi dvora se istopiše kao led i pred očima nam puče sva lepota planine. Ceo dvor ispuni plava svetlost, a negde u onom visokom tornju zabrujaše zvona. Ne, nije to zvon kao kad se po zvonu klepa, nego ono zujanje koje se sa zvona čuje posle udarca i to tako dugo, kao da ga neko stalno iznova tuče, a

ono ne daje zvon nego iznova neprekidno cvili. Vidoh kako se planine miču i tonu u neki bezdan, a zatim se skloniše sa naših očiju. Videh Mesec kako za tren izraste kao najveća planina, pa se poče smanjivati i, opet, za tren nestade, a nama u susret juriše druge zvezde, svetle i tamne pa i one brzo nestadoše, a onda sve stade. U beskrajnoj daljini svetlucahu neke druge zvezde, kao na nekom drugom nebu i samo promena slika zvezda kazivaše da ne stojimo, nego se krećemo i to tako brzo da jednu sliku ne upamtimo a već se druga pojavljivala. I tako je nebo igralo oko nas i mi sa čudom osećamo da nam je iz tela iščilela težina i snaga, pa je samo duša naša treperila u tom čudnom hramu, ili dvorcu, ili lađi koja juriše među zvezdama.

A moram vam još jednom pripovedati o čudnom đerdanu kraljice vile. Kazah vam da je to bila duga niska najlepših dragulja, koje se sa vrata spuštaše do pojasa i tu se završavala sjajnim ogledalom od safira. Kraljica je često zagledala to ogledalo i ja sam preko ramena njenog video čudne slike u njemu. Nekada su to bile slike rajskih perivoja, nekad munje koje su po njemu igrale, nekad rešetke po kojima se smenjivahu slike razne, a nekad jata slova kao u knjizi nekoj, pa se ta slova brzo smenjivahu. Kraljica je uvek te slike zorno tolkovala, ali su se najveća čuda dešavala kada bi kraljica neko puce okrenula među prstima.

Tako, kad prođe neko vreme i nama se učini da smo stali, kao okačeni među zvezdama, kraljica ustade i okrenu mi se licem. To učiniše i druge vile prema parovima svojim, pa kraljica progovori:

— Naš put je dobro počeo, ali će dugo trajati. Zato ćemo se pripremiti za život i živeti složno i u ljubavi dok se naš put ne završi. Odeća nam više nije potrebna i zato skinimo vse sa sebe.

U to ona okrenu jedno puce među prstima i zidovi se sklopiše. Sa naših očiju skloniše se zvezde, a snaga nam se vrati i osetismo kako nam telo oteža. Sa onom voljom koja nas je gonila da i izvršimo svaku njenu zapovest, mi poskidasmo sve sa sebe, pa i vile isto tako, i bismo svi goli kao na krštenju, a stid se od golotinje naše ne pojavi na licima našim.

Tada kraljica okrete još jedno puce, pa iz poda dvorane izađe stol veliki i na njemu škrinje velike u koje stavismo haljine svoje i blago svoje kako nam kraljica pokaza. Još jedno puce se povi i nad škrinjama zatitra plava svetlost i sve se haljine naše očistiše od

prašine i druge nečisti, kao posle dobrog pranja, pa se stol vrati. Sledeće puce nas obli plavom svetlošću i sa nas, kao okupanih, siđe sav znoj i nečist, pa nas obuze ono dobro čuvstvo, kao kada se iz tople banje izlazi. Novo puce izazva iz poda novi stol. Ali to beše trpeza carska sa svakijem đakonijama i rujnim vinom i vsem onim što trpeza carska ima u činijama i kondirima zlatnim.

Tada kraljica sede u čelo stola i svaki par prema sebi, a moje mesto beše na drugom čelu prema kraljici. Tada nam se kraljica obrati svojim cvrkutom:

— Pozdravljam vas, o mužjaci. Pozdravljam vas i kažem da više niste samo naši gosti. Sada ste isto što i mi. Putnici na povratku u naš svet. Do kraja puta proteći će mnogo više vremena nego što se misli. Mi se nadamo da ćemo naš svet naći tamo gde smo ga ostavile. Ako su nadežde naše istinite, vi ćete učiniti da taj svet naš ponovo procveta i bićete očevi mnogih hiljada ljudi. Hiljade hiljada i hiljada. Zna se da očevi moraju dobro obedovati. Neka vam hrana prija, a posle dokažite da ste je zaslužili i lezite sa nama i budite očevi.

I, tako smo mi obedovali kao na gozbi carskoj. Naše vile su vsaka svome ugađale i nudile izabranijem đakonijama. Govorile su nam svojim cvrkutom reči ljubezni i nama u serdcu veoma ugodno bejaše.

Sva moja čuvstva i razum moj govorahu mi da je to san i silna me želja gonila da se probudim, ali sam kao i drugi druzi moji primao vsaku želju njinu. Kao da je vsaka volja naša prestala i mi sa radošću primamo volju njinu. Ja sam čak pomišljao, ponekad, da sam na onom drugom svetu. Pomišljao sam da je moj život zemaljski završen. Umro sam, a duša moja uživa, u raju nebeskom.

Nutom se obed završi. Opet ona plava svetlost zaigra preko trpeze i svu je očisti, pa utonu pod nama.

Tada vile pružiše ruke svoje i priviše se uz nas kao bršljenovi i mi legosmo sa njima u ljubezni. I bili smo muževi njini i one nas primiše u velikoj strasti. Tada su one stale da nam ispune svaku želju, ali se mi muški nismo mogli razumeti, jer smo bili pod vavilonskim prokletstvom pa smo govorili reči tuđe, ali smo cvrkut naših vila razumeli i one su razumele nas i videše našu tugu što je dvorac prazan i drugog života ne beše. Ali posle jednog sna videsmo kako je dvorac naš pretvoren u perivoj. Izrasla je trava i cveće

svakojako i leteše ptice male vrlo umilnog poja i leptiri šareni, a između cveća žuboraše mali potočić. Sa jednog zida sijaše sunce i radost opet ispuni duše naše.

I tako prođe neko vreme u radosti svakoj. To vreme nismo mogli meriti. Vse beše jedan dugi dugi dan. Dan bez zore i sutona, a kad se, ponekad, rasklope zidovi dvorca, videli smo isto crno nebo, uvek neke druge zvezde, i osećali kako visimo među zvezdama u mekom bespovratnom beskraju.

Tako prođe još neko vreme, pa se vile izdvoje i većahu nešto, ali mi to ne razumesmo, no ipak, videsmo veliku brigu na licima njihovim. Videsmo da svaka od njih uzima u ruke ono ogledalce sa kraljičinog đerdana i brižno se ogleda. Onda to čini druga i tako redom, a posle toga se neko vreme odvojiše od nas.

I priđoše nam opet posle jednog obeda, ali vsakog od nas prigrli druga vila i legosmo sa njima i bejasmo muževi njini. I uvek smo u očima njinim videli veliku nadu, a kad bi posle nekog vremena zajedno telkovale ono ogledalo, videli bi veliku tugu njinu, pa smo se opet menjali i sa nama bi druga vila legla.

Kada sam tako i sa poslednjom vilom legao i sa njom počeo da delim radosti njene, pozove nas kraljica vila i pokaza ogledalo jedno koje se pojavi u zidu. Malo zatim, pojavi se na njemu nebo sa zvijezdama, a jedna se silno povećaše i kao da nam žuraše u susret. I prizor taj ispuni naše vile radošću, pa kliktaše i grliše se i radosno poskakivaše. Razumeli smo u cvrkutu njihovom reči: »Dom... dom... naš... dragi dom... vraćamo se!«

Tada se daleko pored tog sjajnog sunca pojavi još jedno kao kad bismo na nebu gledali dva sunca, pa se pojavi i treća zvezda. Mala, sa prijatnim sjajem, i ona se vse više povećavaše.

Videh kako kraljica okrenu jedno puce na đerdanu i u ogledalu se pojavi grad neki. U njemu puno vitkih sjajnih kubeta i tornjeva, između njih puno najlepšeg cveća, a u sredini trg veliki i na njemu mnogo sveta i kako smo bliži bili videsmo da je to vilinski grad. Na trgu su bile samo vile i deca njihova, nigde muževa niti vitezova. Sad se u velikom ogledalu pojavi vila neizmerne lepote, sa đerdanom sjajnih dragulja na vratu, pa započe veselo cvrkutati. Ona nije govorila nama, muškima, nego vilama i mi je ne razumesmo, ali kad joj naša kraljica iscvrkuta reči svoje, njeno lice pokri tuga, a iz oka potekoše suze. I na mah se vas trg umiri. Nestade radosti sa

lica vseg naroda i čuše se jecaji tuge.

Videsmo kako se to ogledalo ugasi i opet smo bili sami.

Još jednom smo za trpezom obedovali, pa se zidovi našeg dvorca raskriliše i mi pred sobom ugledasmo planine i polja drugog sveta. Duše naše ispuni radost. Veselili smo se gledajući kršne planine, velike livade u dolinama i bistre reke. Videsmo na livadama stada velika, a nebom jezdiše silna jata svakojakih tica. Ukaza se i more veliko, pa opet šume i livade dok se ne pokaza i grad, koji smo u ogledalu videli. Videsmo kubeta i tornjeve veće i sjajnije nego u ogledalu i mnogo sveta na trgu.

Tada naš dvorac siđe na trg taj i stade. Sada naša kraljica vila izađe pred nas i reče:

— Muževi naši, stigli smo u naš svet. Sada ćete se pokazati Velikoj kraljici majci i čuti želje njene. Uzmite haljine svoje i pojavite se pred licem njenim u obličju svom. Neka se osnaži vera naša da će nas sreća poslužiti u naumu našem i da će vaš dolazak doneti radost narodu našem.

Tada se ponovo pojave škrinje sa haljinama našim i mi ih stavismo na se.

U tom se otvori ona čeljust našeg dvorca i mi posle dugog vremena stupismo iz njega, na trg i pred oči Velike kraljice. Na trgu vladaše muk. Niko ne prozbori ni reči. Sve su nas vile zorno zagledale, a kraljica procvrkuta:

— Muževi hrabri. Hvala vam što ste nas pohodili, ne žaleći za svetom svojijem. Hvala vam što ćete biti muževi naši i vratiti radost u srca naša. Vi možete iskazati svoju želju i biće vam ispunjena. Mi imamo samo jednu. Budite muževi naši i očevi sinova naših. Bićete osi našeg sveta i slava vaša živeće večno. Pođite sa dvorkinjama vašim, odmorite se, upoznajte naš svet i ispunite želje naše.

Na te njene reči svakom od nas priđe kolo vila i odvede nas u dvorove naše.

Mene povedoše u jedan prelepi mali dvor, okružen perivojem punim cveća i krasnog drveća pod kojim se zeleneše gusta mirisna trava, žuborili potočići i ljeskala se jezerca puna hitrih riba. U granama drveća orila se pesma hiljada ptica, a livadama se igraše srne i jeleni, pa ta lepota učini da verujem kako sam došao na kraj puta i stigao u raj.

U to me vile uvedoše u dvor. Skinuše haljine moje pa me okupaše u mirsnoj toploj banji, obrijaše, kosu podrezaše, nokte urediše. Potom mi obukoše tanku svilu, prostreše mirisnu postelju i ja zaspah.

Spavao sam dugo bez snova, a u duši mojoj beše mir. Probudio me zračak sunca i ja se ogledah oko sebe. Svuda je bio mir i samo ptice u perivoju umilno pevaše. U to primetih da pored mene leži prelepa vila. Bujna joj se kosa rasula po jastuku, a belim toplim rukama me je milovala. Kad vide da sam budan nasmeši mi se i procvrkuta:

— Probudi se mužu moj u sreći i obraduj serdce moje. Danas ću po želji Velike kraljice biti tvoja ljuba. Legni sa mnom.

I legosmo u ljubezni velikoj.

Kad veliko sunce prođe zenit ona me ostavi pa se vratim sa trpezom punom đakonija i nektara rajskih i mi se založismo u veselju. Ona me je sve vreme dvorila, đakonije dodavala i milovala kazujući tako radost veliku.

Po obedu moja vila me pozva da pređemo carskim gradom i pokaže mi gde žive, šta rade i kako im život prolazi. Izađosmo iz dvora i iđasmo širokijem stazama između kula sjajnih koje behu dvori njini. I svuda beše red veliki. Dvori sjajni, staze široke i opervažene negovanom travom i mirisnim drvećem, a posvuda se čujaše umilni cvrkut šarenijeh tica, a po travi se u vrtoglavom trku igraše zverčice male.

A sunce njino beše čudno. Bila su dva sunca. Jedno koje se pojavljivaše kao naše sunce, ali udaljenije i drugo manje, još udaljenije, svetleše plavim sjajem, pa kad veliko sunce zađe, ono sija kao naš mesec ili malo jače, a svetlost mu nije baš hladna, pa se na njoj živ stvor može malo i ugrejati, ali život davaše veliko sunce. A vila moja, videći moju radoznalost objasni mi da oni imaju dva sunca, koja se okreću jedno oko drugog, kao igrači u paru, a svet njin se okreće samo oko velikog sunca i biće tako dok bude i malog. Kada se malo sunce udalji iz igre, veliko će sunce progutati njihov svet i ono će nestati. Dotle će proći mnogo godina, pre toga će svi umreti i niko to neće dočekati.

Čudio sam se njenoj priči. Čudio sam se zašto su nas dovele da ovde svenemo. Sve je bilo čudno ali video sam da one nemaju muževa i ni jednog ne videh u tom svetu.

I tako, dok iđasmo gradom, sve su nas vile zorno motrile i smešile nam se i cvrkutale i radost pokazivale, a videh tako i ostale muževe iz našeg sveta kako im vile pokazuju svet svoj. A mi se kod sretenja grlismo i radovasmo toliko kao kad se najrođeniji posle mnogo godina u sretenje pođu, pa su nas vile sa mukom vodile dalje.

Završi se dan i na nebu ostade samo ono plavo sunce. Vratismo se u dvor i tu me primi druga vila, pa mi đakonije spremi, pa me dvoriše i milovaše pa zatim leže sa mnom. Tako se svakog dana menjaše vile i svaka se trudila da mi što više ugodi.

Prođe tako pedeset dana a naše vile behu sve tužnije. Videh kako sede u perivoju i tužno cvrkuću a iz oka rone gorke suze i ne znadoh za tugu srca njihovog.

Jednog dana me vila, koja te noći ležaše sa mnom, kad se sunce javi, podiže, najljepše spremi, đakonijama ponudi, a onda povede u dvor velike carice vile. Kad stigosmo pred lice njeno a tamo već došli i svi druzi moji iz sveta našeg, i stojaše pred očima carice vile. Tada i ja stadoh među druze svoje i smerno se poklonismo. Kraljica Vila nam naklon uzvrati, pa neobično tužno, sa očima punim suza, prozbori:

— Muževi naši, veliki je greh naš, što vas uzesmo iz sveta vašega. Sada vidimo da je želja naša bila veća od mudrosti naše, a sve beše uzalud i sve beše varka i sve beše san i sada ostade tuga neprebolna, pa da se opravdamo poslušajte tugu našu.

Pre mnogo hiljada godina mi smo bili srećni. Imali smo muževe naše, koji nam darovaše sinove i kćeri, pa smo ponovo rađale i svet naš sa dva sunca beše srećan i spokojan. Ali u muževe naše uđe pohlepa neka pa im malo beše ono što su svojim umom stvorili, nego počeše otimati jedan drugom. Oni sa juga onima sa severa i oni sa severa onima sa juga. A na severu stoji planina velika od kamena. To kamenje je uvek toplo i ono teraše sve naše lađe i sva naša kola i sve naše lađe nebeske, pa oni sa juga tražiše da planinu podele. Pola jugu a pola severu. Ali muževi sa severa nisu dali. Tražili su da im oni sa juga služe, a oni će im dati kamenja koliko zasluže. I tako se stvori mržnja velika. Mržnja onih sa juga na sever i onih sa severa na jug. Majke naše moliše muževe svoje i sinove svoje da mržnju utrnu, da pohlepu ugase i da žive kao braća. Oni sa juga na severu i oni sa severa na jugu. Ali oni ne htedoše bratstvo.

Oni sa juga tražiše za sebe celu planinu, a oni sa severa čuvaše za sebe celu planinu. Tako se kupila mržnja, koja ključaše kao u kotlu, dok jednog dana ne zapališe trube ognjene, a svet naš pokri oganj i miris sumpora i miris olova. I dođe pogibija i umiraše i oni na severu i oni na jugu. I ptice i zveri i razne ribe i leptiri umiraše, i oni na severu i oni na jugu. A kad pogibelja beše najveća, dogovore se majke naše, one sa juga sa onima na severu i one sa severa na jugu, i zasužnjiše sve sinove svoje na ostrvu jednom velikom i posećivaše muževe svoje jednom u godini. I dođe mir i rađaše ponovo, ali, gle, to behu samo ženska deca. Trube vatrene uprljiše seme njihovo i oni ne mogoše više muški porod da ostave. Naše majke se tada nađoše u brizi velikoj, jer svetu našem beše suđeno da umre onda kada umre i poslednji mu-škarac. I tako najdalje za osamdeset godina umro bi naš svet i na njemu bi ostalo samo cveće, ptice i zverke i ribe i leptiri, aii će ljudi, njihovi gospodari, umreti.

Videvši to, velika majka severa nađe dogovor sa velikom majkom juga da se svim muškarcima svakog dana do smrti uzima seme i čuva po biljurnim cevčicama u ledenom dvorcu. Svaka je cjevčica čuvala seme za godinu dana za sve žene i svaka je žena mogla dobiti seme samo dva puta u životu. I tako sakupiše seme za hiljadu hiljada godina. Rađaše se samo ženske, koje nikad neće osetiti radosti muškog zagrljaja. Kad se seme potroši, nestaće i naš život.

Pre šesto vaših godina živela je velika carica vila, koja jako žališe za muževima našim, pa izabra vile koje će u lađi nebeskoj potražiti muževe na drugom svetu i dovesti ih ovamo. Vile su otišle, mnoge su majke umrle čekajući, a kad je prošlo šesto godina, one su se vratile sa vama. Vi ste putovali brzo. Tako brzo kako putuju misli. U vašoj duši putovanje je trajalo samo nekoliko dana. Vaše je srce stalo i kucalo samo jednom u deset hiljada puta, a ja sam već trideseta velika majka otkako su one otišle.

Sada ste došli. Ležaste sa njima, ali ih ne učiniste majkama. Bile smo tužne kada nam to kazaše, ali savet mudrih majki odluči da legnete ponovo sa drugim mladim vilama. Izabrale smo koje će leći sa vama i sada znamo. Vi ne možete biti očevi naših sinova. Naše je obličje isto, ali krv nije ista. Mi smo pokušale, ali sada znamo. Ne može se jelen spariti sa sokolom i dati mu sinove. Obličje nam je isto ali vi ste jeleni a mi sokolovi. Nikada nećemo imati sinove i kada potrošimo i posljednju cev u ledenom dvorcu,

prestaće naš život.

Sada brinemo o vama. Ako vas vratimo u vaš svet bićete stariji šesto godina. Nikog nećete naći. Možda je vaš svet umro pa nemate gde otići. Ako vaš svet nije umro opet nemate gde otići. Posle šesto godina taj svet vas neće primiti. Bićete tuđinci. Ostanite sa nama. Biće vam lepo pa ćemo zajedno deliti radost i tugu.

Ostanite, ali ako neko želi tu nesreću da se vrati, vratićemo ga da bude tuđin u svom svetu...

Vidim kako moji druzi odriču. Neće se vratiti. A mene beše obuzela neka tuga i neka želja velika, da još jednom vidim grob mojih svetlih roditelja i cerkvu ovu, pa da se odmah predstavim gospodu i telo svoje predam zemlji predaka mojih.

Kad sasluša želju moju, velika carica vila održa reč svoju. Sutra se na velikom trgu nađe ona lađa nebeska, otvori čeljusti i ja uđoh. Uto začuh onaj zvon i uputih se među zvezde, Bio sam sam i obuze me san. Ne znam koliko je vremena prošlo. Ono brujanje zvona, se odjednom pojača, zidovi se osvetliše i ja videh kako mi se približava planina sa šumama i velikim proplankom. Ista ona sa koje sam otišao u veliki svet. Stigao sam. Lađa nebeska stade i zinu, a ja po čeljustima njenim siđoh, klekoh i poljubih zemlju. Okretoh se, a ona lađa nebeska skoči i uputi se u nebo. Još se u nebesu videla kao igla, kada je odjednom obli plamen, negde zamirisa sumpor, i lađa se ona rasu u prašinu.

Krenuh tada poznatom planinom. To je moja župa Zagorska. Poznajem svaku stazu, i žurno hodam planinom, pa kad se ispeh na onaj vrh; pred oči mi dođe ravnica, a sred nje blistaše u svoj lepoti i veličini cerkva koju sagradi blaženi otac moj gospodaru svome Stefanu Urošu Milutinu. Vidim, prošlo je mnogo leta. Nestali su dvori carski i kolibe sebarske, ali zadužbina carska ostade da svedoči o istini mojoj, koji sam monah kršteni Dositej, a bejah, nekada davno, pronijar Lazar kralju Stefanu Urošu Milutinu.

Zapamtite i pričajte unucima svojim.

Christopher Priest:

A Woman Naked

Preveo Žarko Vodinelić

Gola žena

Zločin je bio blud, a kazna je bila uvjetna osuda. Sada je hodala prema sudu koji će razmatrati njezinu molbu za pomilovanje, ona — gola žena.

Bilo je oko podne i gradske su ulice bile pune ljudi. Bludnica L. koračala je polagano, znajući da je u sudu neće primiti prije utvrđenog vremena i da je udaljenost bila pažljivo izmjerena, pa ako sve bude u redu, neće čekati dulje od nekoliko minuta. Također je znala da će, ako bude trčala, samo privući veću pažnju, čak ako agonija i poniženje u tom obaveznom razotkrivanju njezine moralne slabosti budu kraći. Već je bila privukla malu skupinu ljudi koja ju je slijedila. Nikako nije mogla znati kakve su im namjere, ali se nadala da su je samo htjeli gledati.

Ako dođe do najgorega — a i to je moguće — nitko joj, znala je, neće pomoći, iako joj je brat sa svojim prijateljem išao nekoliko metara iza nje. Silovanje gole žene nije se kažnjavalo, ali bi strogo bio kažnjen onaj tko joj pomogne. Osuđena bludnica samim je svojim djelima priznala da prihvaća blud.

Preživjela je šest mjeseci kao gola žena. Nije to bila samo sreća; pomogli su joj i obazrivi prijatelji. Nije zavidjela onim ženama koje su svoju uvjetnu osudu morale izdržati u gradu. U tome je imala sreće iako su joj pomogli možda baš oni prijatelji koji su i nehotice pridonijeli tome da ona zgriješi.

Odavno se prestala kajati i sad se jedino željela vratiti u

normalan život. Danas se ponovo u njoj pojavio osjećaj sramote, ali uglavnom se već bila navikla na to. No strah je i dalje postojao — strahota seksualnog nasilja. Odrasla je u društvu u kojemu su moralne norme bile određene zakonom — bar za žene — i prihvaćala ih je, ali se nikako nije mogla naviknuti na svakodnevni strah od napada, što ga je osjećala dok je izdržavala kaznu. Zakon štiti čedne žene, vjerne svojim muževima, koje poštuju načelo monogamnosti, a strogo kažnjava zabludjele.

Ponekad je, dok je izdržavala kaznu, uzalud razmišljala o prirodi svoga zločina.

Samo tri muškarca, ali broj nije bio bitan. Spoznaja o broju upletenih muškaraca nije nimalo umanjivala njezinu tešku sudbinu, ali uistinu je bilo riječi samo o trojici, odnosno dvojici ako ne računa svoga muža. Prvi njezin zločin izvan braka odnosio se na kratko, slučajno poznanstvo u kojemu je nevjerstvo počinjeno i okončano u jednoj noći. Nakon toga je bila zabrinuta, znajući kakva je kazna za preljub, ali vrijeme je prolazilo i pomalo je zaboravljala na to. Bilo je to davno — prije četiri, pet godina.

Sada je bila otprilike na pola puta do sudnice. Na dan kad se trebala razmatrati njezina molba za pomilovanje, gola je žena prema zakonu morala sama pješice prijeći put od prijavnog ureda za uvjetno kažnjene do sudnice. To se nikako nije moglo izbjeći — kamere su je snimale cijelim putem. Ako bi skrenula s puta — bilo duhom bilo tijelom — možda je ne bi pomilovali, a uvjetna kazna mogla bi se produžiti unedogled.

Mala skupina muškaraca šutke ju je slijedila.

Otprilike prije dvije godine ona i njezin muž ušli su u novi krug prijatelja. Muž je bio malo slikarski nadaren i nadao se da bi se mogao lakše probiti ako se kreće među ljudima koji su povezani s književnicima i umjetnicima. Ljudi koje su susretali držali su sebe slobodnim misliocima, radikalnim intelektualcima u društvu u kojemu je konformizam bio u modi. Rugali su se moralističkim zakonima, hvastali se humanizmom i mogućnošću vlastitog izražavanja... i u njihovu se društvu i ona i muž počeli vjerovati da zakoni možda uistinu nemaju stvarnog učinka.

U takvoj sredini prividnog radikalizma srela je trećeg čovjeka. Jedne večeri, dok su ostali raspravljali o nekom nevažnom političkom pitanju, odveo ju je u drugu sobu i dao joj ilegalno

destiliranog alkohola. Nakon toga ju je zaveo, a ona je kasnije racionalizirala svoj čin tako što je tvrdila da je to bila radikalna reakcija protiv represivnih zakona.

Uhapsili su je za tjedan dana.

Stigla je do raskršća i morala zastati na rubu ceste dok se ne upali zeleno svjetlo. Sa strane se nalazio stup na kojemu je bila jedna od televizijskih kamera. Skupina muškaraca stajala je iza nje. Nisu se suviše približili — bila im je zahvalna zbog toga — ali se pitala ne čekaju li možda neki povoljniji trenutak da navale.

Dok je prelazila ulicu, opazi skupinu žena. Pogledale su je, a zatim okrenule glave. Nikakve simpatije, ni zerice razumijevanja. Htjela ih je pozvati da joj pomognu, da možda hodaju s njom do sudnice, ali za golu ženu niotkud nije bilo pomoći.

* * *

Dok je čekala na suđenje, postalo joj je jasno da je netko između njezinih radikalnih prijatelja očito bio policijski denucijant. Ta ju je spoznaja uplašila jer je shvatila da je sama otkako ju je muž napustio. Nije joj palo na pamet tko bi mogao biti taj denuncijant pa se nije usudila obratiti prijateljima za pomoć. Za vrijeme suđenja nitko se od njih nije pojavio da je brani, a tužitelj je svoju izjavu dao u tajnosti. To je bila povlastica muškaraca.

Kad je presuda bila donesena, dobila je privremeno ime bludnica L. Vratila se u svoj stan i tjedan dana je pokušavala dalje normalno živjeti. Nije izlazila, a hranu je naručivala telefonski. Osjećala je prazninu u stanu jer nije bilo muža i svega onoga što je ponio sa sobom. Bio je to prevelik teret; mučila ju je samoća. Nije smjela izići iz stana odjevena i znala je da bi, kad bi to pokušala i kad bi je uhvatili, njezina kazna mogla postati trajna. Svaki korak u hodniku postajao je korak nasilnika, svaki muškarac koji bi se malo dulje zadržao pod njezinim prozorom postajao je potencijalni silovatelj, gradske ulice pretvarale su se u njezinoj svijesti u labirint mračnih prolaza i pritajenih sjenki.

Naposljetku, kad se više nije imala kome obratiti, skinula je odjeću i odvezla se najbližem prijatelju, nadajući se da je nije baš on izdao. Strahujući od neke nove izdaje, zamolila ga je za pomoć... i na njezino iznenađenje, on je bio spreman da joj pomogne.

Neki njegov poznanik imao je veliku ladanjsku kuću osamdesetak kilometara od središta grada. Tamo bi mogla boravili

dok joj ne istekne kazna.

Kad je napustila grad, osjećala se mnogo sigurnije. I dalje je u javnosti morala biti gola i prvih nekoliko tjedana bila je predmet neprijateljstva mještana, ali je osjećala — što se pokazalo točnim — da je izvan grada bilo manje vjerojatno da će je netko napasti

Brat je čuo za njezinu nesreću i posjetio ju je nekoliko puta. Nije joj mogao pomoći više od ostalih, ali joj je bar pravio društvo.

Potkraj izdržavanja kazne našla se na novoj kušnji: cijeloga je života živjela u gradu i prizor što ga je gledala s kućnog prozora mučio ju je svojom ljepotom. Samo jednom je pošla u šetnju s bratom, ali gola žena posvuda je uočljiva.

Tako je njezina uvjetna kazna prošla, a da je nitko nije napao. Tijelo joj je ostalo neozlijeđeno,

Posljednje noći izdržavanja kazne vratila se u svoj gradski stan s bratom, a ujutro se prijavila u ured za uvjetno kažnjene.

Odatle je morala pješačiti pet kilometara do sudnice.

* * *

Shvati da neki muškarci iza nje razgovaraju. Bio je to dobar znak. Brat joj je bio rekao da će on i njegov prijatelj učiniti sve kako bi spriječili grupu koja će je zacijelo pratiti da se pretvori u nasilnu gomilu. Tišina je opasna, govorio je. U slučaju napada, nekim bi muškarcima bilo neugodno pred ostalima... ali ti bi bili u manjini. U tišini bi većina prešutno odobravala svaki izravni pokret prema njoj.

Čula je nekoliko primjedbi o svom tijelu, no uglavnom su bile dobronamjerne. Znala je da će brat pokušati početi razgovor o njezinu izgledu.

Neki čovjek istupi iz gomile i pođe uz nju nekoliko koraka. Promatrao ju je, proučavajući joj tijelo, a ona mu uzvrati pogled.

On najednom svrne pogled u stranu, okrene se i uđe u neku trgovinu.

* * *

Cijeloga je života bila svjesna opasnosti u spolnim vezama žene. Kao dijete su je učili da bude čedna i skromna, da poštuje oca i brata, da se čuva muškaraca koje ne poznaje. Kasnije se ravnala po majčinu savjetu i u društvu se pojavljivala jedino u velikim skupinama. To nije bilo neobično; kad bi sklapala prijateljstva i

počela razgovarati s prijateljima, ustanovljavala bi da im je odgoj bio sličan njezinom. Tek kad je potpuno odrasla, shvatila je razloge koji su ležali iza takvog vladanja. Muškaraca je bilo nekoliko puta više od žena pa je zbog samo svojeg spola zauzimala poseban položaj u društvu, ali samo dok je poštovala pravila tog društva.

Nitko nije bio toliko ljubak kao nevina žena; nitko nije bio toliko kriv kao grešnica.

* * *

Napokon je ugledala sudnicu, a skupina muškaraca iza nje je bila malena. Pitala se jesu li to oni isti ljudi koji su išli za njom od početka ili su neki dolazili, a drugi odlazili, pa je broj ostajao podjednak. Bila je zahvalna slučaju što je na saslušanje išla po danu. Iako novine nisu baš mnogo marile za sudbinu golih žena, često su donosile obavijesti o silovanim ili ubijenim ženama koje su gole po noći išle tražiti pomilovanje.

Dok i sama nije bila uhapšena, nije ju mnogo zanimalo kako prolaze osuđene žene; pretpostavljala je da je nikad neće snaći takva sudbina, no kad je shvatila što je očekuje, postalo joj je jasno koliko je zapravo prije znala o kazni i što se obično događa onima koji prekrše zakon.

Također je znala kakav će joj biti položaj kad zatraži pomilovanje.

Pogleda preko ramena. Gomila se uglavnom bila razišla. Možda su shvatili kamo je išla. Ugleda brata i njegova prijatelja kako hodaju nekoliko metara iza nje u skupini od desetak muškaraca. Činilo se da je najgore prošlo. Sada je bila nekoliko stotina metara od sudnice i osjećala se manje upadljivom. Već se gotovo bila navikla na to da ide gola po ulicama.

Jesu li se i ostale gole žene, pitala se, uspijevale na to naviknuti? Ili su možda ostajale iza zatvorenih vrata, poput nje?

Sudnica je bila na malom trgu usred kojega se nalazio park s mnogo drveća. Prošla je ispod njih, ostavljajući za sobom zvukove prometa i većine ljudi. Još jednom se osvrne: osim brata i njegova prijatelja sad ju je slijedilo samo pet muškaraca.

Ulaz u sudnicu bio je s bočne strane zgrade. Ona skrene iza ugla i priđe uskom prolazu. Zatim ugleda gomilu od oko četrdeset ljudi, zguranih pred vratima.

Njezin brat istupi naprijed i poče koračati uz nju. Dok se gurala kroz gomilu, stajao je uz nju, nastojeći da ne izgleda kao da je s njom. I to je bilo zabranjeno. Gole žene su se po zakonu morale prijaviti na sud bez pratnje, no mislila je da je bilo malo žena koje bi se usudile doći same ako su imale nekoga tko bi ih htio potajno dopratiti.

Opazi da pred vratima stoji još jedna žena. Bila je vrlo mlada, možda joj je čak bilo manje od dvadeset godina. Gola, bila je okrenuta zidu, nastojeći zaštititi tijelo od ruku što su posezale za njom.

Djevojka ugledu bludnicu L. kako joj prilazi i poče je promatrati s olakšanjem, no u tom se trenutku otvore vrata i pojavi se neki čovjek u uniformi.

— Ti si na redu — obrati se djevojci.

Pomogne joj da se probije do vrata i bludnica L. se pomakne naprijed.

— A što je sa mnom?

— Poslije nje. Uranila si.

Vrata se zatvore, i bludnica L. se suoči s gomilom.

* * *

Ustanovila je da ljude manje izaziva ako im gleda u lice. Brat je stajao uz nju i promatrao je, nastojeći da se ne razlikuje od ostalih ljudi, a ipak im je potajno stajao na putu.

Činilo se da gomila nije baš posebno zainteresirana. Možda je bila starija nego sto su željeli ili su se bojali posljedica ako bi je napali pred sudnicom. Zašto su onda uopće došli? Možda zbog običnog voajerstva? Neki su stajali u blizini i razgovarali u grupicama. Mrzila ih je sve jer joj je bilo jasno kakvi su: ljudi koji nemaju svoje mjesto u društvu, a žele iskoristiti otpatke tog društva. Znala je da će umrijeti ako je odluče napasti, ovdje ili bilo gdje drugdje. Bilo ih je previše i uopće nisu bili organizirani, pa bi je samo udarali i mrcvarili i u toj bi je gužvi i ubili.

No činilo se da ih ona baš mnogo i ne zanima i minute su prolazile bez uzbuđenja.

* * *

Vrata se otvore i onaj se čovjek ponovo pojavi.

— Ime?

— Poznata sam kao bludnica L.

Vrata se ponovo zatvore i ona shvati da ih ljudi iz gomile promatraju s iščekivanjem.

Prođe još jedna minuta i vrata se ponovo otvore. Pojavi se ona djevojka; i dalje je bila gola.

Vratar je grubo gurne niz stepenice i ona padne.

— Sad ti uđi — obrati se bludnici L.

Ona pogleda prema djevojci koja je ležala, a zatim se osvrne na ljude koji su joj prilazili.

— Ali...

— Ulazi!

Zgrabi je za ruku i povuče kroz vrata. Dok su se vrata zatvarala čula je gomilu kako viče, a kroz njihove povike prodirali su djevojčini krici.

— Što se dogodilo?

— Odbijena joj je molba za pomilovanje. Ovuda. Poveo ju je kroz kratki hodnik prema stepeništu pri dnu kojega je bila mala čekaonica. Vratar joj pokaže što je unutra.

— Ako dobiješ pomilovanje, ovdje ćeš se obući.

— Ako ne dobijem?

— Povest ću te do ulaza.

U sobici je bilo nekoliko vješalica s odjećom. Svi su predmeti bili jednaki — sivo radno odijelo od grubog, loše skrojenog materijala.

Vratar mahne glavom prema stepenicama.

— Ovuda gore.

Polagano se uspinjala. Na vrhu je bila uska platforma, podignuta visoko preko sudnice. Rukama se čvrsto držala za usku ogradu.

Apelacioni sud je bio ispod njih. Dvorana je bila u obliku lepeze, a mjesto optužene bilo je na vrhu uzdignute platforme. Atmosfera nije bila nimalo formalna, kako je očekivala. Stolice su bile okrenute prema njoj kao u nekakvoj predavaonici, a ljudi su

hodali naokolo. Neki su u pozadini tiho razgovarali. U prvih nekoliko redova sjedila je publika, a odmah iza nje bio je zatvoren dio u kojem su sjedili različiti sudski službenici i odličnici. Iza njih bilo je još stolica, ali su bile prazne.

Bili su prisutni samo muškarci.

Dva su reflektora obasjavala platformu i ona je treptala od iznenadne zaslijepljenosti. Neki čovjek iz sudskog dijela ustane i progovori gotovo nečujno kroz žagor.

— Apelacioni sud zasjeda...

Sudnica se polagano utiša.

— Apelacioni sud zasjeda da čuje iskaz žene koja je trenutno poznata kao bludnica L. Neka se dotična predstavi.

— Ja sam bludnica L. — reče ona i shvati da su na jednom kraju dvorane uključeni aparati za snimanje.

— U redu. Ja sam tvoj odvjetnik. Da bi se tvoja molba mogla razmatrati, treba da daš izjavu. Podsjećam te da te još obavezuje zakletva s prvog suđenja. Je li to jasno?

— Jest.

— Tvoja molba za pomilovanje je u obliku priznanja pod zakletvom.. Moraš ispripovijedati sudu pojedinosti svoga zločina. Tvoj će se, iskaz usporediti s iskazom svjedoka optužbe pod zakletvom i ako bude bilo kakvih razlika, bit ćeš podvrgnuta ispitivanju da ih objasniš. Ako sud ne bude zadovoljan tvojim priznanjem, tvoja se molba neće uzeti u obzir. Imaš li kakvih pitanja?

— Molim vas... koliki stupanj točnosti zahtijeva sud?

— Tvoj iskaz mora biti potpun do najmanje pojedinosti. Do svake pomisli, pokreta i želje. Moraš u tančine opisati svoje doživljaje i reakcije na njih. Ne smiješ ispustiti ni najmanju pojedinost, koliko god ti se nevažna činila. — On sjedne. — Počni sada, molim.

Bludnica L. bila je predmet pažnje svih prisutnih. Otvori usta i počne iznositi svoje zločine. Silovanje je počelo.

Objavljeno prema dogovoru s GPA München

Tor Age Bringsvoerd:

En sau, en rose og tre sma vulkaner

Prevela Jadranka Vrbnjak

Janje, ruža i tri mala vulkana

Živio jednom jedan Francuz. Bio je zrakoplovac i pisac.

Nitko nije znao pisati o pijesku, vjetru i zvijezdama kao on. Zvao se Antoine de Saint-Exupery.

Jednom se morao prisilno spustiti u Sahari. Tamo je sreo Malog princa. Princ je stigao s asteroida V-612 i doživio mnogo zanimljivih susreta na Zemlji i drugim mjestima. Antoine je napisao knjigu o svome prijatelju. Ta je knjiga puna osmijeha i tužne poezije.

Poslije mnogo godina jedan je norveški dječak pročitao tu knjigu i strašno zavolio zrakoplovca i Maloga princa. Ali u to vrijeme Princ se već odavno bio vratio na svoju zvijezdu, a pisac je umro.

U petak 31. srpnja 1944. pročitao sam u novinama kratku vijest o tome da je Antoine de Saint-Exupery počinio samoubojstvo.

Nisam mogao u to vjerovati.

Tri godine tražio sam odgovor. Najzad, prije mjesec dana, doznao sam što se zapravo dogodilo.

Znam da je moj odgovor jedini pravi. Time su svi ostali opovrgnuti.

* * *

Nesumnjivo je iz stroja ispala spiralna cijev.

Legao sam u sjenu ispod kola i čekao pomoć. Prije ili poslije netko se mora pojaviti.

Od Tunčala do El-Amana je 140 kilometara. Cesta se kao prašnjava vrpca protezala od horizonta do horizonta. Prošao sam polovinu i na tome putu nisam nikoga sreo.

Kad sam se probudio, sunce je već bilo zašlo. Izvukao sam se ispod kola i ustao. Večer je bila prohladna. Lagani vjetrić milovao mi je lice i igrao se s ovratnikom raskopčane košulje. Na istoku se po pijesku kotrljao mjesec.

Hrane nisam imao, ali je vode bilo za dva dana. Nije bilo ni govora o tome da se nekamo uputim. I tako sam stajao na putu, da li prerano ili prekasno... Nisam se bojao. Uvjeravao sam sam sebe da se nemam čega bojati.

Sutradan uvečer popio sam posljednju kap vode. Bio sam strasno žedan. Sjedio sam u automobilu i kupao se u znoju. Bilo je tako vruće da sam osjećao kako mi je krv uzavrela.

Napokon je sunce nestalo u pijesku. Došla je noć, prohladna, puna zvijezda. Prašnjavi se put srebrio na mjesečini. Osjećao sam se kao da sam došao iz drugog vremena. Automobil još nije izumljen. Moja kola su jedina na cijelom svijetu, Sutra ću ih dogurati do El-Amana, patentirati i postati milijunaš. Bubnjao sam po poklopcu motora u ritmu sambe.

Drugog dana počeo sam se hihotati.

O zalasku sunca na horizontu pojavio se mali čovječuljak. Sjedio sam uz kola u pozi joge i češkao leđa.

Bio je to arapski deran. Imao je na sebi čudan plavi ogrtač sa šarenim porubima. Vrat mu je bio omotan dugim žutim šalom. U ruci je držao sablju.

Pogledavši boju njegove kose shvatio sam da je to fatamorgana. Istina, priča se da u nekim plemenima ima svijetlokosih beduina ali tada ja to nisam znao. Mirno sam nastavio češkati leđa. Mališan mi je prišao i rekao:

— I ja sam žedan. Pođimo potražiti zdenac.

Umorno sam odmahnuo rukom: zašto uzalud tražiti zdenac u beskraju pustinje? Ipak smo pošli.

Satima smo hodali bez riječi. »Izgubio sam razum«, mislio sam.

»Imam sunčanicu, svijest mi je pomračena od žeđi. Lutam po Sahari i u bunilu mi se pričinja da netko korača kraj mene.

— I ti si žedan? — upitao sam.

Nije odgovarao. Rekao je jednostavno:

— Voda je potrebna i srcu...

Nisam ga razumio.

Umorio se. Sjeo je na pijesak. Spustio sam se do njega. Šutjeli smo. Zatim je rekao:

— Zvijezde su prelijepe zato što je tamo negdje na njima cvjetić, mada ga ne vidimo...

Promatrao sam valoviti pijesak osvijetljen mjesečinom.

— I pustinja je lijepa — dodao sam.

To je istina. Sjediš na pješčanoj dini. Ničeg nema. Ništa se ne čuje. A ipak tišina govori...

— Znaš zašto je dobra pustinja? — upitao je. — Negdje u njoj skrivaju se izvori...

Zatim je zaspao. Uzeo sam ga na ruke i krenuo dalje. Gledao sam mu čelo obasjano mjesečinom, savijene trepavice, kovrčave uvojke kojima se igrao vjetar. U zoru sam spazio zdenac. Nije bio kao zdenci u Sahari. Obično je ovdje zdenac jednostavno rupa u pijesku. Ovo je bio pravi pravcati zdenac, seoski zdenac ali sela nije bilo nadaleko i ja sam pomislio da je to san.

— Čudno — obratio sam se mališanu — ovdje je sve pripremljeno: čekrk, vedro i lanac...

Nasmijao se, bacio lanac i počeo namatati čekrk. I čekrk je zaškripao kao stari vjetrokaz zarđao na zavjetrini.

— Čuješ? — šapne mališan. — Probudili smo zdenac i on je zapjevao....

Očigledno sam zaspao uz taj zdenac. Probudio sam se i kraj mene nije bilo nikoga. Nedaleko uzdizale su se razvaline starog kamenog zida. Krenuo sam tamo. Prišavši bliže, začuo sam glas.

— A imaš li dobar otrov? Nećeš me ostaviti da se dugo mučim?

Strani glas je odgovorio ali tako tiho da nisam razumio. Potrčao sam i spazio ih. Mališan je sjedio na stijeni a pod nogama migoljila mu je otrovna žuta zmija. Napipavši u džepu revolver

bacio sam se prema njoj. Uplašena mojim koracima zmija je tiho zašuškala po pijesku kao presahli potočić i s jedva čujnim metalnim zvonom skrila se među kamenje.

Dotrčao sam do stijene upravo na vrijeme da pridržim maloga prijatelja. Bio je bjelji od snijega.

— Što si to izmislio, maleni? — uzviknuo sam. — Zašto se upuštaš u razgovor sa zmijama?

Razvezao sam mu šal, smočio sljepoočice i dao mu vode. Ozbiljno me pogledao i zagrlio.

I odjednom sam shvatio tko je on. I on je shvatio da sam se dosjetio. Tiho se osmjehnuo i rekao:

— Danas se vraćam kući.

Sjedili smo na pijesku i razgovarali. Pričao mi je o janjetu, ruži i tri mala vulkana.

— Ako voliš cvijet što raste na nekoj udaljenoj zvijezdi, dobro je noću promatrati nebo. Na svakoj zvijezdi ima cvjetova.

Odjednom sam se sjetio Njega — zrakoplovca. Rekao sam:

— Žao mi je što je umro. Toliko je želio da te opet sretne. Molio je cijeli svijet da mu pomogne pronaći tebe. I ako te netko vidi da mu odmah javi. Ali umro je. Umro je prije mnogo godina.

Glas mi je zadrhtao.

Mališan je nakrivio glavicu i nasmiješio se.

— Griješiš. On uopće nije umro. Zar ga je netko našao? Možeš li mi pokazati njegov grob?

— Ali to je bilo za vrijeme rata. Još u lipnju četrdeset treće...

— Nije — odgovorio je uz tihi osmijeh. — Bilo je to trideset prvoga srpnja 1944. I ja se sjećam datuma.

— Neka bude. Ali je točno da je umro. Cijeli svijet to zna. Uzletio je s malim aparatom s aerodroma u Bastiji. Dobio je zadatak da fotografira okolicu Lyona, Grenoblea, Annecyja i Chamberyja. Nije se vratio. Mora da su ga srušili nad Alpama.

— Zar je taj dan u zraku bilo mnogo Nijemaca? — Slegnuo sam ramenima. — Znam ja. Znam da toga dana nije bilo zračnih borbi. U zraku nije bilo ni jednog njemačkog aviona. Možeš provjeriti u francuskim ljetnim žurnalima.

Kimnuo sam.

— Znam, ali ti nisam htio o tome govoriti. Da, priča se da je počinio samoubojstvo. Ali ja u to ne vjerujem.

Zatvorivši oči, nastavio sam:

— Drugovi su živjeli u nadi da je prisilno sletio u Švicarskoj. Uvečer su proglasili da je nestao na izvršenju ratnoga zadatka. Slijedeći dan su se svi zrakoplovci sastali na obali i plesali sa seoskim djevojkama. Običavali su na taj način odati počast poginulom drugu. A i on sam je volio plesati.

— Plačeš! — začudi se Mali princ. — Bio ti je prijatelj? Dobro ste se poznavali?

— Nikada ga nisam vidio. Meni je bilo pet godina kad je on umro. Ali ja ga obožavam i često mislim na njega.

— Ali on uopće nije umro — ozbiljno reče Mali princ. — Nisu ga ubili i nije se ubio. Da je on umro, zar bih se ja odlučio ostaviti svoju ružu? Ako bi on umro, tko bi pazio da janje ne pojede cvijet? Tko bi čistio moje vulkane? Nikada ne bih ostavio svoje janje, svoju ružu i svoja tri mala vulkana kada ne bi bilo nikoga da pazi na njih.

— Stani, ne želiš valjda reći...

Mali princ kimne.

— Dakako. Nije više mogao čekati. Budući da nisam mogao doći k njemu, došao je on k meni. Odgovaram za svoju ružu. U njoj su samo četiri šipka protiv svih opasnosti na svijetu. Prvi put mi je dao brnjicu za janje kako ono ne bi moglo pojesti ružu. Ali je zaboravio remen. Bez njega nisam mogao pričvrstiti brnjicu. I kako onda da odeš? A kad je došao k meni, Antoine je donio remenćić. Rekao je da se zbog toga i spremio na put...

Mali princ se podigao i zakoraknuo. Nisam se mogao pokrenuti.

Kao da mu je žuta munja sijevnula pod nogama. Na trenutak je stajao nepomično. Nije kriknuo. Zatim je pao — polako kao što pada drvo. Polako i nečujno — pijesak prigušuje sve šumove.

Slijedećeg dana njegovo je tijelo nestalo.

Nekako sam se vratio na put. Slučajni prolaznik odvezao me u El-Aman. Tjedan dana ležao sam u groznici.

— o o o —

Ponekad noću otvaram prozor. Promatram nebo i čini mi se kao da se sve zvijezde smiju. Zato što znam — Mali princ i njegov Drug žive na jednoj od tih zvijezda.

Ljudi se čude gledajući me kako se smijem promatrajući nebo. Objašnjavam:

— Uvijek sam sretan kad gledam zvijezde.

Frederic Brown:

Something Green

Preveo Zoran Milović

Nešto zeleno

Veliko je sunce bilo grimizno na ljubičastom nebu. Na rubu smeđe ravnice posute smećkastim grmljem ležala je crvena prašuma.

McGarry krenu prema njoj. Bio je to težak i opasan posao, to traganje kroz crvene prašume, no to je morao obaviti. Pretražio ih je na tisuće, i ova je bila samo još jedna u nizu.

— Evo nas, stigli smo, Dorothy. Je li sve spremno? — reče.

Malo stvorenje s pet nogu, što mu se odmaralo na ramenu, nije odgovorilo. Šutjelo je kao i uvijek dosad. No pravilo mu je društvo. Veličinom i težinom zapanjujuće je nalikovalo na kakvu ruku naslonjenu na njegovo rame.

Dorothy je bila s njim... Koliko dugo? Recimo, oko četiri godine. On je sam ovdje već pet godina, ako ga sjećanje ne vara, a prošlo je godinu dana prije no što je pronašao nju. Zapravo, on je samo pretpostavljao da Dorothy pripada slabijem spolu, ako ni zbog čeg drugog, a ono zbog nježnog načina na koji mu se odmarala na ramenu, lagana poput ženske ruke.

— Dorothy — reče — čini mi se da će biti bolje da se pripremimo za nevolju koja dolazi. Ondje bi moglo biti lavova i tigrova.

Otkopča korice, oslobodi sunčani revolver i nasloni šaku na njegovu dršku, spreman da ga hitrim pokretom izvuče. Po najmanje

tisućiti put zahvali svojoj sretnoj zvijezdi što je iz olupine svemirskog broda uspio spasiti baš ovo oružje, ovaj sunčani revolver — jedino oružje koje se moglo upotrebljavati praktički uvijek, a da nije bilo nikakvih problema s ponovnim punjenjem ili nekom drugom municijom. Sunčani je revolver svega sat ili dva trebao biti izložen sunčevim zrakama, i jedino je bilo potrebno da to sunce bude sjajno i blisko; revolver je jednostavno upijao njegovu energiju. A kada pritisneš okidač, koristio bi se napunjenim rezervoarima. Da je imao bilo koje drugo oružje nikada mu ne bi uspjelo da na Krugeru III preživi punih pet godina.

Da, čak i prije nego što je stigao do ruba crvene pra-šume ugledao je lava. Naravno, to biće nimalo nije sličilo lavu kakva biste mogli vidjeti na Zemlji. Ovaj je bio blage, svijetlogrimizne boje, upravo toliko različit od ljubičasta grmlja koje ga je okruživalo da ga se moglo zapaziti. Stajao je oslonjen na osam nogu, i sve su bile zasebne i gipke, no u isto vrijeme debele i snažne poput slonovih, dok mu se na ljuskavoj glavi isticao kljun, velik i nalik na tukanov.

McGarry ga je nazvao lavom. Imao je isto toliko prava da ga nazove tim, ali i bilo kojim drugim imenom jer nikakva službena imena nije imao. A ako je i imao ime, onaj koji ga je imenovao nikada se nije vratio na Zemlju da izvijesti o flori i fauni na planetu Kruger III. Samo se jedan svemirski brod spustio ovdje prije McGarryja — bar je tako stajalo u izvještajima — no nikada više nije uzletio. MaGarry ga je sada tražio; svih ovih pet godina uporno i sistematski pokušavao ga je pronaći.

Kada bi ga uspio otkriti, u njemu bi se mogle pronaći — premda je vjerojatnost bila vrlo, vrlo mala — neki od elektronskih uređaja koji su uništeni pri padu njegova svemirskog broda. A kad bi mu to doista pošlo za rukom, tada bi se mogao vratiti na Zemlju.

Zastade desetak koraka ispred ruba crvene prašume i uperi sunčani revolver prema grmlju iza kojeg se skrivao lav. Povuče okidač. Pojavi se sjajan, zelen bljesak, kratkotrajan i predivan — o, tako predivan — i na onom mjestu više nije bilo nikakva grmlja, kao što više nije bilo ni nikakva lava s osam nogu.

McGarry se tiho zakikota:

— Jesi li samo vidjela to, Dorothy? To je bila zelena boja, ona boja koju vi na ovom vašem prokletom svijetu nemate. Najljepša boja u cijelom svemiru, Dorothy. Zelena! A ja znam za jedan svijet

koji je gotovo potpuno zelen, a nas dvoje ćemo stići tamo, ti i ja. Sigurno ćemo stići tamo. To je svijet s kojeg sam došao ovamo, to je najljepše mjesto koje postoji, Dorothy. Zavoljet ćeš ga, vidjet ćeš.

Okrenuo se i pogleda natrag preko smeđe ravnice prekrivene smećkastim grmljem, pogleda ljubičasto nebo, grimizno sunce. Vječno grimizno sunce Krugera, sunce koje se nikada ne kreće nebom svijetle strane ovog planeta koji je prema svome suncu uvijek okrenut istom stranom, onako kako je Zemljin Mjesec uvijek istom stranom okrenut prema Zemlji.

Bez izmjene dana i noći — osim ako se ne prijeđe linija sjene što vodi u tamnu, noćnu stranu planeta, ondje gdje je odveć hladno da bi bio moguć bilo kakav život. Bez izmjene godišnjih doba. Stalna temperatura koja se nikada nimalo ne mijenja, bez vjetra, bez oluja.

Po tisućiti — po milijunti — put pomisli kako ovaj planet uopće ne bi bio tako loš da se na njemu živi, samo da je zelen poput Zemlje, samo da postoji bar još nešto zeleno osim povremenih bljeskova njegovog sunčanog revolvera. Zrak pogodan za disanje, temperatura koja je na gotovo svim točkama sunčane strane ugodna — od desetak stupnjeva Celzijusa u blizini linije sjenke, do oko trideset na području koje se nalazi točno ispod crvenog sunca, gdje njegove zrake padaju ravno odozgo, a ne pod kutem. Dosta raznovrsne hrane, a već odavno je naučio kojim se biljkama i životinjama smije hraniti, a od kojih se razboli ako ih pojede. Ništa od onoga što je kušao nije bilo otrovno.

Da, predivan jedan svijet. Za ovih se pet godina čak uspio priviknuti na usamljenost i da je jedino inteligentno biće na ovom planetu. Doduše, Dorothy mu je tu uvelike pomogla. Moglo se s njom razgovarati, premda mu ona nikada ne bi odgovarala.

Sve, osim... Oh, bože... toliko je ponovo želio vidjeti neki zeleni svijet.

Zemlja, jedini planet u svemiru na kojoj je prevladavala upravo zelena boja, planet gdje se biljni život temeljio na klorofilu.

Drugi planeti, čak i oni u Sunčevu sistemu, Zemljini susjedi, nisu mogli ponuditi ništa osim zelenkastih žila u rijetkim stijenama i ponekih sićušnih životnih oblika čija bi se boja možda mogla smatrati nekakvom nijansom smećkasto-zelenkaste. Ta mogao si godinama živjeti na nekom drugom planetu, bilo gdje u sistemu, a

da nikada ne vidiš zelenu boju.

McGarry uzdahnu. Razmišljao je neko vrijeme u sebi, no sada je to činio glasno, obraćajući se Dorothy, vezujući razmišljanja bez prekida. Dorothy to ionako nije bilo važno.

— Da, Dorothy — reče — to je jedini planet na kojem vrijedi živjeti. Zemlja! Zelena polja, travnate livade, zeleno drveće. Dorothy, nikada je više neću ostaviti, kad se jednom vratim, napravit ću kolibu negdje usred drveća, ali to drveće neće bili tako gusto i pod njim će rasti trava. Zelena trava. I kolibu ću obojiti zelenom bojom, Dorothy. Znaš, ondje na Zemlji imamo čak i zelene pigmente.

Glasno uzdahnu i pogleda crvenu prašumu.

— Što si me to pitala, Dorothy?

Ona, naravno, ništa nije pitala, no bila je to igra u kojoj se pretvarao da mu ona uzvraća raznim komentarima i pitanjima. Igra koja mu je pomagala da održi zdrav razum i ne poludi.

— Hoću li se oženiti kada se vratim? Jesi li me to pitala? — Malo se zamisli, a onda nastavi: — Pa, Dorothy, što se toga tiče stvar ti stoji ovako. Možda hoću, a možda i neću. Znaš, ti si dobila ime po jednoj ženi koja je ostala na Zemlji. Ženi kojom sam se namjeravao oženiti. Ali, pet godina je dugo vrijeme, Dorothy. Izvijestili su je da sam nestao i da sam najvjerojatnije mrtav. Sumnjam da je čekala toliko dugo. Ako je čekala, onda, da, oženit ću se njome, Dorothy... — Jesi li me to pitala, a što ako me nije čekala? Pa, ne znam. Hajde da o tome ne brinemo dok se ne vratimo ha? Naravno, kada bih mogao pronaći ženu zelene kože, ili čak samo sa zelenom kosom, ludo bih je i beskrajno volio. Ali, na Zemlji je gotovo sve zeleno osim žena.

Zakikota se na te svoje riječi, i sa sunčanim revolverom spremnim u ruci krenu u prašumu, tu crvenu prašumu u kojoj nije postojalo ništa zeleno, osim povremenih bljeskova njegova revolvera.

Baš je to čudna stvar. Ondje na Zemlji sunčani je revolver ispaljivao plave bljeskove. Ovdje, pod zrakama crvenog sunca, bljeskovi su bili zeleni. No objašnjenje je bilo prilično jednostavno. Sunčani je revolver upijao energiju obližnje zvijezde a bljesak koji bi ispaljivao bio je komplmentaran onoj boji koju je imao njegov izvor energije. Upijajući energiju Sunca, žute zvijezde, ispaljivao je

plave bljeskove. U slučaju Krugera, crvenog sunca, bljeskovi su bili zeleni.

Možda je baš to, pomisli, bila upravo ona stvar, zajedno s Dorothy, koja mu je pomogla da ostane pri zdravoj pameti. Bljesak zelenog svjetla nekoliko puta na dan. Nešto zeleno, tek toliko da ga podsjeti kako izgleda ta boja. Da mu oko ostane prilagođeno njoj, ako je ikada ponovo bude uspio vidjeti.

Pokazalo se da je u pitanju bilo neveliko područje obraslo smeđom i crvenom vegetacijom, komadić prašume kakvih je na Krugeru III bilo bezbroj. Jedan od onih, kako se činilo, beskrajnih milijuna ovakvih komadića. A možda ih je doista i bilo u milijunima; Kruger III bio je veći od Jupitera. I da bi ga se obišlo vjerojatno je potrebno i više nego jedan ljudski život. On je to sasvim dobro znao, no nije samome sebi dopuštao da razmišlja o tome. Moglo bi postati vrlo loše ako bi jednom dopustio sebi da posumnja u to da će ikada pronaći olupinu onog jedinog svemirskog broda kojim bi možda mogao otići. Ili ako bi dopustio sebi da posumnja u to da će, kada jednom nađe brod, biti i onih dijelova koji su mu prijeko potrebni da svoj brod osposobi za let.

Ovaj komad prašume nije bio veći od tri četvorna kilometra, no bio je toliko gust da je jednom morao spavati a nekoliko puta jesti prije nego što ga je cijelog pretražio. Ubio je još dva lava i jednog tigra. A kada je završio, još jednom je obišao prašumu okolo naokolo, označujući nožem sva najveća stabla što su rasla na rubu, kako taj komad prašume ne bi ponovo pretraživao. Drveće je bilo meko; njegov džepni nož odsijecao je crvenu koru sve do ljubičaste jezgre tako lako kao da guli krumpir.

A onda ponovo krenu smeđom, jednoličnom i dosadnom ravnicom.

— Ništa u ovoj, Dorothy. Možda u idućoj. Tamo u onoj, upravo onoj iza horizonta. Možda je ondje.

Ljubičasto nebo, crveno sunce, smeđa ravnica, smeđe grmlje.

— Zeleni brežuljci Zemlje, Dorothy. Oh, kako ćeš ih zavoljeti...

Ta smeđa beskrajna ravnica. To uvijek isto ljubičasto nebo.

Čuje li se to nekakav zvuk odozgo? Nije moguće. Nikada takvo nešto nije bilo ovdje. Podiže pogled i ugleda ga.

Sićušna crna trunka, visoko gore na ljubičastom nebu. U

pokretu.

Svemirski brod.

To mora da je svemirski brod. Na Krugeru III nema ptica. A da ih i ima, ptice za sobom ne ostavljaju vatreni rep od mlaznica...

Znao je što treba učiniti; bezbroj je puta razmišljao o tome kako će signalizirati svemirskom brodu, ako se ikada pojavi na nebu.

Trzajem izvuče sunčani revolver, uperi ga ravno u ljubičasto nebo i povuče okidač. Iz one visine na kojoj se svemirski brod nalazio taj bljesak uopće nije bio osobito velik i vidljiv, no bio je to zeleni bljesak. Kad bi pilot samo pogledao, ili kad bi bar pogledao prije nego nestane iz vida, no bi mogao ne opaziti zeleni bljesak na ovom svijetu gdje druge zelene boje nije bilo.

Ponovo povuče okidač.

I pilot svemirskog broda ga ugleda. Tri puta prekinu i ponovo pokrenu motore i njihov dah kroz izlazne mlaznice — standardni odgovor na signalne znakove — i polako se poče spuštati.

McGarry stajao je na istom mjestu i drhtao. Čekanje je bilo tako dugo, a njegov kraj tako iznenadan. Stavi ruku na rame i dodirnu svog malog mezimca s pet nogu, mezimca koji mu je pod njegovim prstima i na njegovu ramenu izgledao poput dodira ženske ruke.

— Dorothy... — reče. — To je...

Ostade bez riječi.

Svemirski je brod sada kružio spremajući se za sletanje. McGarry spusti glavu i pogleda se, iznenada posramljen time na što će nalikovati kada se spasilac pojavi pred njim. Bio je potpuno gol, osim pojasa za koji su bile pričvršćene korice revolvera i na kojem se ljuljao nož i još nekoliko komada alata. Bio je prljav i vjerojatno je smrdio. A ispod te prljavštine tijelo mu je izgledalo mršavo i iscrpljeno, gotovo staračko; no to je, naravno, bila zasluga nedovoljne i jednolične prehrane; nekoliko mjeseci na pravoj hrani — na zemaljskoj hrani i sve će se to već samo po sebi srediti.

Zemlja! Zeleni brežuljci Zemlje!

Sada je trčao, kakada posrćući u svojoj žurbi, prema mjestu gdje je vidio da se spušta svemirski brod. Približio mu se i ugledao letjelicu za jednog čovjeka, istu onakvu kakva je bila i njegova. No

to je bilo sasvim u redu; svemirski brod za jednoga mogao je u ovakvim slučajevima nositi i dvojicu, bar do najbližeg naseljenog planeta, odakle bi nekim drugim prijevoznim sredstvom mogao stići na Zemlju. Do zelenih brežuljaka, do zelenih polja, zelenih dolina...

Dok je trčao malo se zahvaljivao a malo proklinjao. Niz obraze su mu se slijevale suze.

Bio je već tamo, iščekujući, kada su se vrata otvorila i kroz njih izišao mršavi mladić u uniformi Svemirske patrole.

— Povest ćete me natrag?

— Naravno — odvrati mladić. — Jeste li već dugo na ovom planetu?

— Pet godina! — McGarry je znao da sada plače, ali suze nije mogao zaustaviti,

— Zaboga! — reče mladić. — Ja sam poručnik Archer, Svemirska patrola. Čovječe, naravno da ću vas povesti. Krenut ćemo čim se strojevi dovoljno ohlade za polijetanje. Odvest ću vas do Carzhage, na Alderabanu II; odande imate brod za gotovo sve pravce. Treba li vam sada nešto? Možda hrana? Voda?

McGarry tupo odmahnu glavom. Koljena su mu drhtala. Hrana, voda — te stvari sada uopće nisu bitne.

Zeleni brežuljci Zemlje! On im se vraća. To je ono što je bitno, to je sve što je sada uopće važno. Čekanje je bilo tako dugo, a njegov kraj tako iznenadan. Ugleda kako ljubičasto nebo iznenada počinje lelujati, a zatim se sve zacrni i koljena mu se svinuše.

Ležao je na leđima, mladić je uz njegova usta držao čuturicu i on povuče dobar gutljaj vatrene tekućine. Sjede, osjećajući se bolje. Pogleda da provjeri da li je svemirski brod još tamo i osjeti kako ga prožima neki predivni osjećaj.

— Diži se, stari; za pola sata ćemo krenuti. Za šest sati bit ćeš u Carthagi. Hoćeš li mi ispričati, da se oslobodiš svega što se nakupilo u tebi? Želiš li da mi ispričaš sve što se dogodilo — reče mladić.

Sjedili su u sjenci smeđeg grmlja i McGarry mu je pričao o tome. Sve o tome. O slijetanju, o svom brodu koji se više nije mogao popraviti. O traženju dugom pet godina onog drugog broda, za koji je pročitao da se srušio na ovom istom planetu, i koji je možda imao čitave sve one dijelove koji su njemu bili potrebni da popravi svoj brod. O tom dugonj traganju. O Dorothy, koja mu je sjedila na

ramenu, i koja mu je predstavljala nekog s kim je mogao razgovarati i pri-čati.

Ali lice poručnika Archera se iz nekog razloga mijenjalo dok je McGarry pričao. Postalo je još ozbiljnije, a izraz sućuti i sažaljenja postao je još vidljiviji.

— Stari — blagim glasom upita Archer — koje si godine došao amo?

McGarry osjeti da dolazi. Kako možeš znati točno koliko je vremena prošlo na planetu čije su sunce i godišnja doba nepromjenjivi? Na planetu na kojem vlada vječan dan, vje-čno ljeto...

— Došao sam ovdje četrdeset druge. Koliko sam se preračunao poručniče? Koliko sam star... umjesto trideset, koliko sam mislio da imam? — odgovori jasnim mirnim glasom.

— Sada je dvije tisuće dvjesta sedamdeset druga, McGarry. Došao si ovamo prije trideset godina. Sada ti je pedeset pet. Ali neka te to odviše ne brine. Medicina je mnogo napredovala. Pred tobom je još dobar dio života.

— Pedeset pet. Trideset godina — ponovi McGarry blagim i tihim glasom.

Poručnik Archer pogleda ga sažaljivo i nastavi:

— Stari, hoćeš li da ti kažem sve, i ostatak loših vijesti? Ima nekoliko stvari. Nisam nikakav psiholog, ali mi se čini da će za tebe možda biti najbolje da sve saznaš sada, odjednom, dok se protiv toga možeš boriti činjenicom da se vraćaš. Možeš li sve to izdržati, McGarry?

Nije moglo biti ništa gore od onoga što je već saznao — činjenice da mu je trideset godina života propalo ovdje. Naravno, mogao je izdržati i ostatak — samo kad se napokon vraća na Zemlju, zelenu Zemlju.

Podiže glavu i zagleda se u ljubičasto nebo, te crveno sunce, a zatim ponovo u smeđu ravnicu. Pogleda Archera i tihim glasom reče:

— Mogu ja to izdržali, poručniče. Samo ti to iznesi.

— Izvanredno si izdržao ovih trideset godina, McGarry. Možeš zahvaliti sreći što si vjerovao da se Marleyev svemirski brod srušio

na Kruger III. Nije to bio Kruger III već Kruger IV. Ovdje ga nikada ne bi pronašao, ali potraga te, kao što sam kažeš, održala... u priličnoj mjeri duševno zdravim.

Za trenutke zastade. Kada je ponovo progovorio, glas mu je bio nježan:

— McGarry, na tvom ramenu nema ničega. Ta Dorothy bila je samo izmišljotina tvoje mašte. Ali, nemoj da te to brine; ta te varka vjerojatno održala da se ne raspadneš do kraja.

Polaganom kretnjom McGarry spusti ruku na svoje lijevo rame. Dodirne... rame. Ništa više. Archer uzviknu:

— Zaboga, čovječe, fantastično je i nevjerojatno da si u drugim stvarima u redu. Trideset godina biti sam; pa to je gotovo pravo čudo. A ako ta tvoja zabluda i vjerovanje i dalje ostane, i pošto sam ti rekao da je dosta riječi o običnoj varci, psihijatri u Carthagi ili na Marsu u stanju su da to sude u tren oka.

McGarry reče tupim i beživotnim glasom:

— Ona ne postoji. Ona sada nije ovdje. Ja... ja više čak nisam siguran, poručniče, čak ni u to da sam ikada vjerovao u Dorothy. Mislim da sam je stvorio zato da bih s nekim imao razgovarati, kako bih ostao duševno zdrav, osim toga, naravno. Bila je... bila je kao ženska ruka, poručniče. Ili sam ti to već možda rekao?

— Rekao si mi. Želiš li da ti sada kažem i ostatak, McGarry?

McGarry se zagleda u njega.

— Ostatak? Što bi još moglo biti? Pedeset i pet mi je godina, a ne trideset. Trideset godina, od svoje dvadeset pete, proveo sam tražeći svemirski brod koji nikada ne bih pronašao jer i nije ovdje nego na drugom planetu. Većinu tog vremena na jedan sam način... ali samo na jedan... bio lud. Ali sada više ništa od svega toga nije važno, sada kad se ponovo vra-čam na Zemlju.

Poručnik Archer polagano je odmahivao glavom, zatim tiho reče:

— Nema povratka na Zemlju, stari. Na Mars, ako želiš, na predivne smeđe i žute brežuljke Marsa. Ili, ako ti toplina ne smeta previše, na ljubičastu Veneru. Ali, ne na Zemlju, stari. Ondje sada više nitko ne živi.

— Zemlja... je... nestala? Ja ne...

— Ne, nije nestala, McGarry. Ali sada je crna, izgorjela, začađavljena lopta. Rat s Akturijancima prije dvadeset godina. Udarili su prvi i sredili Zemlju. Mi smo zatim sredili njih, pobijedili smo, istrijebili smo ih, ali Zemlja je nestala i prije nego što smo počeli. Žao mi je, stari, ali morat ćeš se smjestiti na nekom drugom mjestu.

— Nema Zemlje — ponovi McGarry polako.

Glas mu je bio bezizražajan i bez ikakvih osjećaja.

— Tako je stari, — reče Archer — Ali na Marsu ti nije ni tako loše. Priviknut ćeš se. Sada je to središte Sunčeva sistema i ondje je sada četiri milijarde Zemljana. Nedostajat će ti zelenilo Zemlje, to je jasno, ali nije ni ondje tako loše.

— Nema Zemlje — ponovi McGarry polako.

Glas mu je bio bezizražajan. Bez ikakvoga osjećaja. Archer kimnu glavom.

— Drago mi je da si to tako primio, stari. To je za tebe bio strašan udarac. Pa, čini mi se da bismo sada mogli krenuti. Mlaznice mora da su se do sada već ohladile. Provjerit ću da budemo sasvim sigurni.

Ustade i krenu prema nevelikom svemirskom brodu.

Sunčani revolver izleti iz korica. McGarry ga pogodi i poručnika Archera više nije bilo. McGarry ustade i priđe svemirskom brodu. Podiže revolver i povuče okidač. Dio broda nestade. Još nekoliko hitaca i letjelice je sasvim nestalo. Atomi od kojih je bio sastavljen svemirski brod i oni od kojih je bio sastavljen poručnik Archer iz Svemirske patrole mogli su plesati u zraku, no bili su nevidljivi.

McGarry spremi revolver u korice i krenu prema crvenoj mrlji prašine, tamo daleko na horizontu.

Polako podiže ruku, dodirne rame i Dorothy na njemu. Bila je tu, kao i svih ovih četiri ili pet godina koliko je već bio na Krugeru III. Pod njegovim prstima i na ramenu doimala se lakom, laganom poput ženske ruke.

— Ne brini, Dorothy — reče. — Naći ćemo ga mi već. Možda se spustio baš u ovu prašumu. A kad ga pronađemo onda ćemo...

Sada je već bio blizu ruba prašume, te crvene prašume, i jedan

tigar jurnu prema njemu da ga pojede. Svijetloljubičast tigar, sa šest nogu i glavom nalik na bačvu. McGarry podiže revolver, uperi ga i povuče okidač, i pojavi se svijetao, zelen blijesak, kratkotrajan i predivan — oh, tako predivan — i trenutak zatim više nije bilo nikakva tigra.

McGarry se blago zakikota.

— Jesi li vidjela ovo, Dorothy? To je bila zelena boja, boja koje nema niti na jednom planetu; samo na ovom na koji mi idemo. Najdivnija boja u svemiru, Dorothy. Zelena! A ja znam gdje postoji svijet koji je gotovo potpuno zelen, jedini takav svijet, i mi ćemo otići tamo. To je najdivnije mjesto u svemiru, Dorothy, to je svijet s kojeg sam ja došao. Zavoljet ćeš ga.

— Znam da hoću, Mac — odgovori ona. Njezin tihi, grleni glas bio mu je tako poznat. Uopće nije bilo čudno što mu je odgovorila; uvijek je to činila. Njezin glas bio mu je poznat i običan kao i vlastiti. Pruži ruku i dodirnu je, dok je ona mirno sjedila na golom ramenu. Osjećao ju je kao dodir ženske ruke.

Okrenu se i pogleda natrag, na smeđu ravnicu posutu smeđim grmljem, na ljubičasto nebo, na grimizno sunce. Nasmije se. Nije to bio smijeh luđaka već blag, nježan smijeh.

Sve to nije bilo važno jer uskoro će pronaći svemirski brod koji je tako dugo tražio, a u njemu će biti dijelovi kojima će popraviti vlastiti, i onda će se moći vratiti na Zemlju.

Na one zelene brežuljke, zelene doline, na ona zelena polja.

Još jednom potapša rukom po ramenu, a zatim se okrenu. S revolverom u ruci zakorači u prašumu.

Objavljeno prema dogovoru sa GPA München

Za SIRIUS.....nije za SIRIUS

- Nije greda u tome što ste se, dragi čitatelju, ulijenilt u prvom mjesecu 1983. i poslali samo 54 priče, nego u tome što je ovaj dio rubrike (»za«) gotovo ostao bez štofa da nije priče On mora umrijeti s relativno svježom idejom i dobro napisane, cijela bi rubrika spala na dva slova; price Stvarno blesavo i Sjeta koje su obje dobre. ali malo nedorađene (prva je previše razvučena, naročito u prvoj trećni, dok je druga izuzetno zanimljiva samo je šteta što ste je ispripovijedali na način (tok svijesti!) koji nije previše komunikativan za širu čitalačku publiku. Da ih malo prepravimo? Hoćete li vi to učiniti, ili taj posao prepuštate meni?

- Rekosmo, golema većina priča našla se u drugom dijelu rubrike:

- Mićo su me zvali je, prvo, sinopsis a ne priča, i drugo, hvalospjev ni manje ni više nego - narkomaniji; Nadahnuće nije sf nego filozofiranje, k tome još i s natruhama Danikena. Apsurd (i još tri priče): bez poznavanja prirodnih zakona i povijesti nauke ne može se o tome pisati. jer inače ispadne kao rezultat — apsurd; Prototip je preopširno ispripovijedan (inače dobar) »štos«; Sasvim... nije baš sf. a uz to ima prazan i nezaokružen svršetak: Pa oni umiru bi bilo dobro ako biste ujednačili (ozbljan) kraj s humorističkim ostatkom priče: Samoubojstvo iz zasjede nije Vam, na sreću, uspjelo; MI-krab: bez reda i kriterija miješate oblike izlaganja radnje, karakterizacija je 1oša a logika zbivanja još lošija; Obećanje je malo prekonzervntivno moralisti̇či za 31. stoljeće; Tama u kojoj čovjek nije shvatio da je pred njim živo biće, a ovo, iako energetsko i savršeno, da se naivno uloviti, dakle, gadno šepa... U krug je još jedna iz bezbroja priča no temu -ljudi su potomci degenerika koje je neka vrsta ostavila na Zemlji da ih ne bi morala potamaniti. Šteta, stil Vam nije loš (iako nije baš

ni savršen); Igra nije priča nego pacifistički pamflet;- Osveta. Dijalog nisu Sf ni originalne; Fliks-barijera je više opis nekog čuda nego priča: Poročila ima dobru ideju, ali loše pričanu (oblik radio-vijesti ne donosi ništa osim opisa); Tik u kome su ljudi (opet. opet i opet!) potomci izvanzecmaljskog eksperimenta: Pusta planeta ima dobat stil, izvrsnu atmosferu, ali i teške greške u logici (bjesni atomski rat. a ide se na istraživanje svemira — drugo: za istraživače svemira biraju se ipak izdržljiviji ljudi). Savjet: Izbacite atomskirat, a prisutnost na planetu objasnite drugim razlogom (na primjer havarijom); Gigant je divovski nejasan; I poslije svega: prije svega, bića koja ne mogu percipirati ne mogu biti inteligentna (najkraće rečeno), niti bi izdržala pritisak evolucije; Prava.. je dobro napisana priča, ali za mlađi uzrast čitatelja nego što su to SIRI-USOVI; Drugi početak i Sve... daleko su od originalnosti, zanemarite bibliju kao izvor motiva (bar za S komponentu); Posjet braće i Povratak loše au ispripovijedani, morate još vježbati jer imate dara; Kristal ima kristalno staru temu, ur to razvučenu u pripovijedanju. Više dinamike, jer stil vam je dobar, gotovo — kristalan; Oh ti primitivci i ostale dvije priče ne govore ništa, a ona s utakmicom je uz to prastara; Stvaranje: dobar stil i naracija, no ideja je sa senilnom temom (ljudi su umjetno stvoreni kako bi nakon samousavršavanja poslužili kao radna snaga, dakako, svojim stvoriteljima); Osvajači; tema nije za ovako ozbiljnu obradu, Ispripovijedajte je humorlstički! Simulacija bi bila dobra priča kad bi se izbjegla pitanja o logičnosti njenog koncepta; Završni račun je samo marginalno sf (i još nešto: vaš čovjek kao da nije svjestan sistema u kome živi, pa se tako i vlada — nije li to, nelogično?); Vremeplov je dobro ispripovijedan, ali mu je krnja logika; Bilo je sunce ali nije rasvijetlilo što znače svo ta filozofiranja: Prvi susret i Da li... imaju teme već izblijedjele od upotrebe: Jadrnica (i još 3): nije jasno je li to sf, jeli to jedna priča s podnaslovima ili jednostavno (loša) poezija u prozi... Dan kada su svinje... na žalost (jer je dobro pisano) nije sf; Prednost tako-đer, nije prava sf, uz to jo preduga, a i konflikt u njoj je povremeno neuvjerljiv; Prokletstvo; pogreška u konstrukciji, kraj priče nema veze s većinom teksta i djeluje umjetno; Opustošeni grad je marginalni sf, bez poruke i bez posebnih oblika; Istorljsko

pitanja pati od nedostatka unutarnje logike (nije jasno kako se i zašto nešto zbiva, a i kad je jasno, temelji se na nesuvislim znanstvenim premisama); Gospodo...: čisti radiodramski oblik nije pogodan za SIRIUS. Osim toga, sadrži neke nelogičnosti, a situacije su povremeno neuvjerljive, pa se sve doima pomalo šuplje i nadrifllozofski; Veliki proces je korektna priča, ali bez »onog nečeg« sto bi je učinilo i dobrom; Pandže crne zvijezde (opet) dosta dobar stil, no nerazumljiv tok radnje i poruka priče.

- To je, eto, sve za siječanj. Već sam htio napisati »loše, loše...«, a Darije Đoklc mi daje znak da je već pročitao neke priče pristigle u veljači i da među njima ima vrlo dobrih. Dakako, o tome u SIRIUSU 83, a dotad srdačan pozdrav. Vaš B. J.

PRIKAZI ● VIJESTI ● OSVRTI

DOGAĐAJI ● POLEMIKE

YUCON5

Peti YUCON održan je u Beogradu poslednje nedelje februara 1983. go-dine u organizaciji društva prijatelja naučne fantastike Lazar Komarčić i Narodnog univerziteta Braće Slamen-ković.

Zvanično, YUCON 5 otvoren je 22. februara, i to je učinio Zoran Živković pred dvesta pedeset Beograđana. Ujedno je otvorena i izložba nekoli-cine najistaknutijih članova Beograd-skog kruga 2, čiji su radovi bili ras-poređeni duž zidova bioskopske sale. Bili su izloženi i primerci edicija Kentaur i Plava ptica, almanaha Andromeda l časopisa Kosmoplov i Sirius. Kao svojevrsna »poslastica« za ljubitelje SF-a prikazano je pet filmova i održano pet predavanja.

Filmovi (Zardoz, Farenhajt 451, Ratovi zvezda, Barbarela i Peslednja obala) pobudili su neočekivano veliko interesovanje. Sala od trista mesta bila je premalu da primi sve koji su želeli da prisuslvuju projekcijama, intereso-vanje za predavanja bilo je nešto umerenlje, osamdeset do sto prisutnih svako veče - i živa diskusija o pok-renutim pitanjima.

Prve večeri predavanje na temu Ekologija u naučnoj fantastici održao je profesor Milorad Janković, sa po-sebnim osvrtom na Herberlovu seriju o Pešćanoj planeti i dva romana Ursule LeGuin - Leva ruka tame i Svet se kaže šuma. Na pruneru ova tri ostvarenju profesor Jankovlć obuh-vatio je tri međusobno isključiva eko-loška područja: peščanu pustinju, ledenu pustinju i svet prekriven vegetacijom.

Drugog dana Zoran Živković je održao predavanje Ka poetici žanra, a u četvrtak, 25. februara gostovao je Jeffrey Murray, upravnik Američkog kulturnog centra u Titogradn: on je govorio o

naučnoj fantastici u SAD u toku dvadesetog veka. Bojan Đukic. crtač iz Beogradskog kruga 2, upoz-nao nas je sa SF stripom i filmovima koji su svoje ideje preuzeli iz SF stripova, posebno se zadržavši na sve rasprostranjenijoj pr.iksi pravljenja stripovunili seenariia ra filmove.

U subotu je počeo radni deo YUCON-a 5. Svi najavljeni gosti su pristigli — iz SFere, ŠOLT-a, Pulsara, zatim iz najmlađeg društva Lira, te predstav-nici sekcija Sirius 79 i Kasiopeja.

Najpre je posećen planetarijum Narodne opservatorije Ruđer Boško-vić gde je Aleksandar Tomić održao prigodno predavanje Zanimljiva vasiona, uz muziku i dijapozitive.

Posle filma Poslednja obala trebalo je da govori prof. mr Aleksandar B. Nodeljkovtć, što je on i očinio, ali je umesto predavanja Izgradnja fenome- na ispričao nepovezanu priču o sve-mu i svačemu, sa neponovljivim ta-lentom da iznosi neproverene i ne-tacne podatke i zauzima stavove iz oblasti u koje se uopsta ne razume...

Drugi dan radnog dola YUCON-a 5, u nedclju. počeo je izveštajima predstavnika pojedinih udruženja i sekcija o radu u svojim sredinama u protekloj godini. Kao i uvek do sada, najobimnija i najraznovrsnija aktiv-nost održava se u SFeri. ali primetan napredak zapažen je i kod ostalih.

Vcrovatno najznačajnije pitanje. YUSFO, nije ni ovoga puta rešeno ali učinjen je još jedan korak napred. tako što je pokrenula inicijativa za registrovanje jugoslovenskog biltena koji bi predstavljao zajedničko glasilo svih ljubitelja SF-a u Jugoslaviji, a izlazio bi prema potrebi i bio zajed-nički uređivan. Pravni i admini-strativni stožer cele stvari trebalo bi da bude SFera i čeka se na njihov korak.

Mada je ceo YUCON protekao po planu, organizatorima se može za-morili nekoliko propusta, ali u pozadini svega ipak stoji samo nedo-voljno iskustvo članova društvu Lazar Komarčić koji su se prihvatili ovog odgovornog posla i priveli ga kraju - ipak uspešno.

Boban Knežević

Mjesec astronautike u Zagrebu

I ove godine u Tehničkom muzeju u Zagrebu održat će se već tradicionalna manifestacija Mjesec astro-nautike, U okviru nje otvorit će se izložba pod nazivom 25 GODINA SVEMIRSKE ERE. Pokrovitelj te izli.žbe Je SIRIUS. Otvorenje će biti u utorak 12. travnja (u 12 sati), upravo na dan kada je prije 22 godine ostvaren prvi čovjekov let u svemir. Naziv izložbe vezan je za 25. godiš-njicu lansiranja prvog satelita, koja se navršila prosilo jeseni (4. listopada). Izložbu će većim brojem fotografija obuhvatili najvažnije događaje iz oblasti Istraživanja svemira u toku dva i pol desetljeća, otkako je Čovječanstvo i praktički ušlo u svemirsku eru. Posebno je zanimljivo to što će u okviru ove izložbe bili izloženi i originalni crteži za naslovne strane SIRIUSA.

U okviru Mjeseca astronautike bit će održan i poseban program znanstveno-popularnih predavanja iz oblasti istraživanja svemira i svemirskih letova. Ta će predavanja biti popraćena projekcijama filmova. Ciklus od šest predavanja održat će se prema ovom rasporedu.

srijeda, 13. travnja u 18.30: Svemirski transportni sistemi;

srijeda, 20. travnja u 18.30: Astronautika jučer, danas, sutra;

utorak, 26. travnja u 18.30: Čovjekov let na Mjesec;

Četvrtak. 28. travnja u 18.30;

Neki medicinsko biološki problemi bestežinskog stanja;

Četvrtak. 5. svibnja u 18.30: Tehnika međuplanetarnih letova:

srijeda, 11. svibnja u 18.30:

Planeti viđeni iz bliza.

Predavači su mr Goran Hudec, dr Antun Rišavi i Ante Radonić. (A. R.)
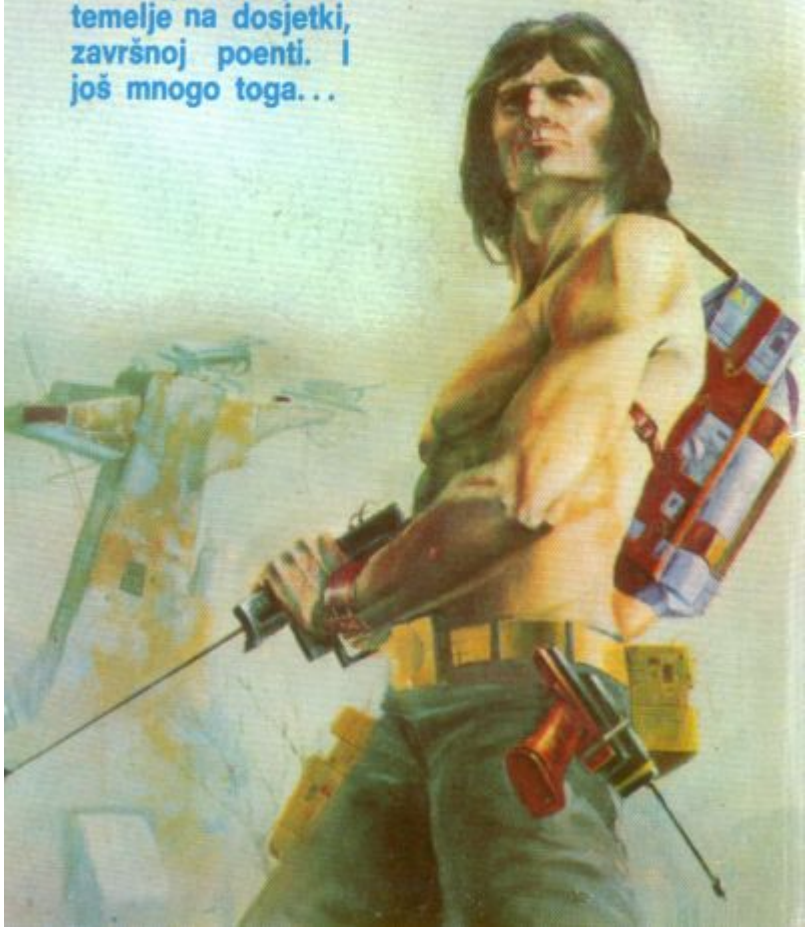
U ovom broju, između ostaloga, uzbudljiva priča Fredrica Browna NEŠTO ZELENO o osamljeniku na dalekim svjetovima i njegovoj prijateljici na ramenu. Tu je i čak petnaestak domaćih pričica ovaj put posebno izabranih za 13. MINI YU SIRIUS: sve su to vrlo kratke priče koje se temelje na dosjetki, završnoj poenti. I još mnogo toga...